

krok 2. 10. 1881; S. (P. Sobotka), Světozor 1881, s. 494 ●; ● ref. S procitlým jarem: F. Chalupa, Ruch 1882, s. 446; F. V. Vykoukal, Květy 1882, s. 756; F. Rožnovský, Lit. listy 1883, s. 5; F. Schulz, Osvěta 1883, s. 91 ●; F. V. Vykoukal: ref. Vlastenecké šlehy, Lit. obzor 1, 1882/83, s. 11; ● ref. Vlasti a svobodě: E. V. Hynek, Lit. obzor 1, 1882/83, s. 126; O. Hoděra, Lit. listy 1883, s. 71; F. V. Vykoukal, Květy 1883, s. 121; ch. (F. Chalupa), Ruch 1883, s. 142 ●; ● ref. Z potulek po Slovensku 1, 2: ch. (F. Chalupa), Světozor 18, 1883/84, s. 554; H. (J. Herben), ČCM 1884, s. 553 + NL 14. 3. 1885; F. V. Vykoukal, Květy 1884, s. 376 + Květy 1886, s. 252; J. Kalousek, Osvěta 1885, s. 857 ●; J. Neruda in R. P.: Mrtvá země (1885) → Literatura 3 (1966); ● ref. Mrtvá země: F. A. V. (A. Vrzal), Hlídka lit. 1885, s. 171; B. Čermák, NL 22. 7. 1885; S. (S. Čech), Květy 1885, d. 2, s. 249; an., Lit. listy 1885, s. 245; E. Miřiovský, Zlatá Praha 1885, s. 515; F. Zákrejs, Osvěta 1886, s. 79 ●; ● nekrology: A. Š. (Šimáček), Světozor 21, 1886/87, s. 702; an., Zlatá Praha 4, 1886/87, s. 702; Δ (J. Neruda), NL 25. 9. 1887 → Literatura 3 (1966) + Humorist. listy 1887, s. 342 → Podobizny 3 (1954); J. Vrba, Osvěta 1887, s. 1119; an. Lit. listy 1887, s. 339; E. Š. (Špindler), Podřipan 1887, č. 38; an. (S. H. Vajanský), Slovenské pohľady 1887, s. 216 ●; ● ref. Opět na horách: J. P., Hlas národa 21. 1. 1887; B. Čermák, NL 1. 12. 1887; an., Čas 2, 1887/88, s. 9; V. Vítězný, Lit. listy 9, 1887/88, s. 98; -p, Světozor 22, 1887/88, s. 45; V. K. (Kubiček), Hlídka lit. 1888, s. 80 ●; A. V. (Vrzal): ref. překl. J. B. Zaleski, Hlídka lit. 1887, s. 134; F. Strejček in Lumírovci a jejich boje kolem roku 1880 (1915); -k. (J. V. Sedlák): Mrtvá země (studie), Kmen 2, 1918/19, s. 31 a pokr.; V. Tichý in Knížka o Slovensku (1919); J. V. Sedlák: O netištěných prvotinách R. P., LF 1920, s. 377 + Z činnosti R. P., LF 1922, s. 135 a pokr.; M. Novotný: Listy rozletité z literární kroniky (vztah R. P. a J. V. Sládka), Lit. rozhledy 13, 1928/29, s. 187 (k tomu F. Borový: R. P., tamtéž, s. 235); veb: Zapomenutý Českoslovák, LidN 23. 9. 1934; ne (A. Novák): Vzpomínka na R. P., LidN 19. 9. 1937 + in Ruchovci a lumírovci v bojích proti křivdě a za právo (1838); J. Petrtyl: Zapomenutý básník, Chrudimský kraj 1939, č. 1; R. Pokorná-Purkyňová in Život tří generací (1944, s. 234); skn (F. Sekanina): O prvním básnickém budovateli česko-slovenských styků, NO 19. 9. 1947; A. Mráz: R. P. a Slovensko, Literárnohistorický sborník Slovenskej akadémie vied a umění 6–7 (1949 až 1950) → Zo slovenskej literárnej minulosti (1953); J. B. Čapek: R. P., básník bojující, LitN 1953, č. 17; S. Šmatlák: Pokus o oživení československé literární vzájemnosti (též úryvky z dopisů J. M. Hurbana a A. Heyduka Rudolfovi P. z 1877), SLit 1962, s. 166; in J. Neruda: Dopisy 3 (R. Pokornému z 1880–87; 1965); J. Bechyně: Básník R. P., Kulturní měsíčník (Roudnice n. Lab.) 1972, s. 89; J. Vocásek: Zapomenutý básník, Severočes. regionální deník (Ústí n. Lab.) 17. 4. 1993.

pš

Josef Václav Pokorný-Pikulík

* 15. 3. 1842 *Kutná Hora*

† 2. 2. 1933 *Kutná Hora*

Básník samouk z ruchovské generace, autor milostné písňové a vlastenecké rétorické lyriky, satirické epiky a epigramů i divadelních her.

VI. jm. J. V. Pokorný. – Jako malý chlapec ztratil matku a stal se o něho bratr o deset let starší. Po jeho odchodu do Vídně se otec podruhé oženil, ale nevlastní matka také záhy zemřela. V rodišti navštěvoval pět a půl roku obecnou školu a pak se u otce vyučil ševcem. 1859 se marně pokusil opustit řemeslo: v Olomouci chtěl vstoupit do armády a v Zámku do františkánského kláštera. Řemeslu se věnoval až do 1874 a pak působil jako písař u kutnohorských advokátů, v 90. letech u B. Pacáka, do jehož novin (Podvysocké listy) též přispíval. Nakonec se před 1. světovou válkou stal správcem městského sirotčince. Byl členem čtenářského a vzdělávacího spolku Burza, zakladatelem místního Sokola, působil ve zpěváckém spolku Tyl. Jeho první sbírka zaujala J. Vrchlického natolik, že navázal s P.-P. přátelský styk.

P.-P. přispíval zprvu do psaných časopisů Tyl a Luk kutnohorského spolku Burza, do tisku uvedl jeho verše básník J. Martinec. Výbor z nich (*S troškou do mlýna*) obsahoval v žánrově vymezených oddílech milostnou písňovou lyriku, patetickou i popěvkovou poezii vlasteneckou brojící proti národní nesvobodě, nepřilíši zdařilou havlíčkovskou satiru nejčastěji epického rázu (balady, báchorky, pohádkové motivy), zaměřenou opět k domácím poměrům a ojediněle i k historii (folklorně a protivatikánsky laděná *Moje píseň*, jež přinesla P.-P. i jistou širší popularitu), a konečně veršované proslovy k slavnostním příležitostem na počest K. Havlíčka Borovského a J. K. Tyla. Žánrově vyhraněný je i doplněk první sbírky, soubor epigramů (*Padavky*), obrácený především k negativním rysům národního života (protekciónářství, lakota, ziskuchtivost). Nepřilíši obratný básnický pamflet *Veselá historie o výpravě křižácké do Čech*, pro svůj protivatikánský ráz zkonfiskovaný, se zhlédl v Macharových Božích bojovnících; je vydáván za nález badatele Eneáše Puklíka Kapihorského, který ve Stockholmu pátral po památkách

Pokračovatelé Kosmovi

uloupených Švédy v Čechách za třicetileté války, a za ediční počin Damiana Ďoubalíka. Jako dramatik se P.-P. představil veršovaným příběhem o osudové vině zamlčeného otcovství situovaným do roku 1848 (*Nadarmo*); stejnou vinu, tentokrát napravenou a vedoucí k šťastnému sňatku, učinil P.-P. jádrem veršovaného libreta z vesnického života (*Dědictví*). V novínových článcích a ve fejetonech uplatnil P.-P. i humor a vtíp, novinám světil také své vzpomínky.

PSEUDONYMY: Damian Ďoubalík, Eneáš Puklík Kapihorský, Josef ze Stoupy, J. V. Pikulík, J. V. P. Pikulík, Pepi Kulík, Pikulík. ■ **PRÍSPĚVKY** in: Čes. svět (1927); Hlas demokracie (Kolín 1923–25); Hlasy ze Siona (1865); Horník (Kutná Hora 1889–90); Humorist. listy (1866, komedie Loupežník Džadaretti); Husův sborník (1918); Jičínský obzor (1859); Jubilejní sborník Sokola kutnohorského; Kolínské listy; Lid. noviny (1932); Lumír (1862–66, 1891); Nár. listy; Nár. osvobození (1932); Obrazy života (1859); Paleček; sb. Památce Havlíčkově (Kutná Hora 1906); sb. Po desíti letech (1863); Po konci světa (Kutná Hora 1903); Podvyšocké listy (Kutná Hora 1890–1914); Posázavský kraj (Kutná Hora 1922–24); Pravda (Čáslav); Pst-pst (přil. Volného slova, Kutná Hora 1888); alm. Ruch (1868); Svítání (1932); Svoboda (1867); Šípy (1895); Šotek; Venkov (1928); Vesna kutnohorská (1887); sb. Vínek (Kutná Hora 1863); Zlatá Praha (1865). ■ **KNIZNĚ. Beletrie**: S troškou do mlýna (BB 1890); Padavky (BB 1891); Veselá historie o výpravě křížácké do Čech (B 1901, zkonfis.); Nadarmo (D b. d., 1906); Dědictví (D 1932). – *Ostatní práce*: Burza, čtenářský a vzdělávací spolek kutnohorský (1900). ■

LITERATURA: F. S. Frabša: Švec básníkem (1918, s výběrem veršů); J. Červený: J. V. P.-P., básník Kutné Hory 1842–1932 (1932); R. F. Šimek: Tříkráte u J. V. P.-P. (1934); V. Hellmuth-Brauner: J. P.-P. Literární pozůstalost (LA PNP 1978). ■ ● ref. S troškou do mlýna: Astur (H. G. Schauer), Lit. listy 11, 1889/90, s. 394; Halifax (J. Vrchlický), Hlas národa 7. 6. 1890 + Mikromegas (J. Vrchlický), Lumír 1890, s. 204; B. Čermák, NL 4. 7. 1890 ●; M. Hyšek: Mistrí pěvci kutnohorští, Zvon 23, 1922/23, s. 433 a 446; ● k 85. narozeninám: hgr (J. Humberger), LidN 15. 3. 1927; an., NO 15. 3. 1927 ●; J. Spilka: U kutnohorského Hanse Sachse, LidN 6. 12. 1929; F. Hampl: Havlíčkův pamětník, PL 28. 8. 1930; an.: U nejstaršího českého žijícího autora, Lit. rozhledy 15, 1930/31, s. 318; Hg (J. Humberger): J. V. P., LidN 25. 3. 1931; ● k devadesátinám: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 32, 1931/32, s. 363; m. n. (M. Novotný), LidN 15. 3. 1932; an., Světozor 1932, s. 176 ●; Hgr (J. Humberger): Život a dílo J. V. P.-P., LidN 14.–17. 3. 1932 (odpol. vyd.); an.: ref. Dědictví, LidN 19. 3. 1932; J. Červený: J. V. P.-P., Naše kniha 1932, s. 89; ● nekrology: -pa- (F.

S. Procházka), Zvon 33, 1932/33, s. 296; ill., LidN 3. 2. 1933; an., RP 4. 2. 1933 ●; V. Hánek: Od verpánku na Parnas, Venkov 14. 3. 1942; bs (B. Slavík): Básník samouk, LidN 15. 3. 1942; Ns (J. Nečas): Výročí lidového básníka, Svob. slovo 15. 3. 1962; F. Hampl in Dobrodružství J. Seiferta a jiné vzpomínky na známé i méně známé spisovatele (1969).

dh

Pokračovatelé Kosmovi

12.–13. století

Anonymní latinští kronikáři navazující na Kosmu.

Pro anonymní autory, kteří v 12. a 13. století navazovali na Kosmovu kroniku, se v odborné literatuře vžilo souhrnné označení Pokračovatelé Kosmovi. Jejich díla tvoří svou povahou dvě řady: tzv. první a druhé pokračování Kosmy.

1. Prvním pokračováním Kosmy nazývá moderní dějepisectví Kroniku Kanovníka vyšehradského a Kroniku Mnicha sázavského. *Kronika Kanovníka vyšehradského* zachycuje léta 1126–42. Její autor pokračoval v Kosmově kronice od místa, na němž přerušila práci jeho předchůdce smrt. Snažil se napodobit Kosmovu epické podání, ale jeho jazykové a stylistické schopnosti nedosahovaly schopností Kosmových. Pozoruhodnější než jako slovesné dílo je toto pokračování Kosmy svou ideovou tendencí: neznámý vyšehradský kanovník byl propagátorem svatováclavského kultu a podal svědectví o formování představy sv. Václava jako věčného panovníka Čechů. *Kronika Mnicha sázavského* je zčásti rozšířený text Kosmy, zčásti jeho samostatné pokračování. Její autor při opisování Kosmovy kroniky nejprve doplnil původní text zprávami o sv. Prokopu a dějinách Sázavského kláštera, poté na něj navázal samostatným vyprávěním o letech 1126–62. Kladným vztahem k slovanské liturgii na Sázavě se rozchází s Kosmou, který, veden zásadním odporem k církevněslovanské vzdělanosti, její existenci tendenčně zamlčel. – 2. Druhé pokračování Kosmy je kompilace různorodých letopisných záznamů o letech 1140–1283. Pořídil ji koncem 13. nebo začátkem 14. století pravděpodobně některý z kanovníků svatovítské kapituly, o němž není jisté, zda je sám také autorem některých jejích částí; metodami mo-

derní historické kritiky také nelze beze zbytku rekonstruovat počet a původní podobu pramenů, jichž užil. Kompilace – zjevně chvatně sestavovaná – obsahuje ucelené části, označované obvykle jako *Příběhy krále Václava I.*, *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* (Annales Otakariani) a *Vypravování o zlých letech po smrti krále Přemysla Otakara II.* Celek je základem pramenem pro poznání českých dějin konce 12. a prvních osmi desetiletí 13. století, neboť z tohoto období se nedochovaly jiné narrative prameny; souvislé části, které obsahuje, mají mimo to i osobité vypravěčské kvality (zvl. poslední z nich, vynikající drasticky realistickým vylíčením béd v období braniborské vlády).

EDICE: in *Scriptores rerum Germanicarum, praeipue Saxoniarum* 3 (1730, ed. J. B. Mencke; kronika Mnicha sázavského); *Continuatio chronici Bohemici olim conscripti a Cosma* (Víděň 1752, ed. Jáchym Krakovský z Kolovrat; Kronika Kanovníka vyšehradského a druhé pokračování Kosmy); in *Scriptores rerum Bohemicarum* 1 (1783, ed. F. M. Pelcl a J. Dobrovský; první i druhé pokračování Kosmy); in *Monumenta Germaniae historica* 9 (1851, ed. R. Köpke; první i druhé pokračování Kosmy), in *FRB* 2 (1874, ed. J. Emler, čes. překl. V. V. Tomek; první i druhé pokračování Kosmy); – *Překlady do češtiny* (srov. i *FRB* 2, 1874): *Kosmův letopis český s pokračováním Kanovníka vyšehradského a Mnicha sázavského* (1882, přel. V. V. Tomek); *Letopisy pražské o zlých dobách po smrti krále Přemysla Otakara II.* (1930, přel. V. V. Tomek); *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* – *Zlá léta po smrti krále Přemysla Otakara II.* (1947, přel. K. Hrdina); *První pokračovatelé Kosmovi* (1950, přel. K. Hrdina); *Pokračovatelé Kosmovi* (1974, přel. K. Hrdina, V. V. Tomek, M. Bláhová). ■

LITERATURA: F. Palacký in *Würdigung der alten böhmischen Geschichtsschreiber* (1830); K. J. Erben: *Rukopis muzejní letopisů Kosmových a jeho pokračovatelů*, ČČM 1847, d. 1, s. 171 a pokr.; J. Emler in *FRB* 2 (1874); J. Teige: *O prvním pokračovateli Kosmy*, Věstník KČSN 1889, s. 311; J. Pekař: *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* (Annales Otakariani), ČMM 1894, s. 128; A. Bachmann: *Über ältere böhmische Geschichtsquellen*, Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (Štyrský Hradec, Kolín n. R.) 1900, s. 209; V. Novotný: *Studien zur Quellenkunde Böhmens*, tamtéž 1903, s. 529; A. Bachmann: *Der erste Fortsetzer des Kosmas*, Zeitschrift des deutschen Vereins für Geschichte Mährens und Schlesiens (Brno) 1906, s. 301; V. Novotný: *Zur böhmischen Quellenkunde*. 1. *Der erste Fortsetzer des Kosmas*, Věstník KČSN 1907, č. 7; A. Bachmann: *Das Geschichtswerk des*

Klosters Sázava, Zeitschrift des deutschen Vereins für Geschichte Mährens und Schlesiens (Brno) 1909, s. 25; V. Novotný: *Zur böhmischen Quellenkunde*. 2. *Der Mönch von Sázava*, Věstník KČSN 1910, č. 5 + in *České dějiny* 1/2 (1913); B. Mendl: *Z předzvěstí českého humanismu*. Pořadatel Letopisů pražských, Sborník prací věnovaných J. B. Novákovi (1932); J. V. Šimák: *Ještě k dějinám českého dějepisectví*. 1. *Příspěvek k posouzení Letopisů českých 1196–1278*, ČČH 1932, s. 347; J. Šusta in *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, České dějiny 2/1 (1935); R. Holinka in ant. *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* – *Zlá léta po smrti krále Přemysla Otakara II.* (1947); K. Hrdina: *Annales Otakariani*, ČMM 1947, s. 31 + in *První pokračovatelé Kosmovi* (1950); M. Borská: *K otázce vzniku kroniky tzv. Kanovníka vyšehradského*, Zápisky katedry českosl. dějin a archivního studia 1956, č. 1; M. Bláhová a Z. Fiala in ant. *Pokračovatelé Kosmovi* (1974); E. Pražák: *Kosmas a jeho pokračovatelé znovu česky*, ČLit 1974, s. 548 + *Kosmas a Sázavský letopis*, Slavia 1986, s. 19 → *Stati o české středověké literatuře* (1996); R. Nový in *Slavnickovci v raně středověkých Čechách* (1987, s. 312).

jk

Pokrok

Působnost 1924–1933, 1939–1948

Pražské nakladatelství působící jako součást stejnojmenné akciové společnosti a zaměřené na původní a přeloženou prózu, cestopisy a dokumentární publikace s legionářskou a osvobozenickou tematikou. Po obnovení činnosti nakladatelství společensko-vědní publicistiky.

Tiskařská, nakladatelská a vydavatelská akciová společnost P. byla založena 1924 a její činnost (zprvu zejména vydávání deníku Nár. osvobození) byla od počátku těsně spjata s Českosl. obcí legionářskou a Svazem nár. osvobození. Vlastní nakladatelství rozvinula po 1926 (koncesi získala 1928) za řízení V. Kaplického (v nakl. působil do 30. 6. 1930). Počáteční rozmach ediční činnosti, založený zprvu na úspěchu dokumentárně-vzpomínkového souboru *Cestami odboje*, byl počátkem 30. let utlumen odbytovou krizí. 1933 vyšly poslední tituly a 1934 byla nakl. činnost zastavena i formálně. Obnovena byla 1939, kdy Pokrok převzal sklad vydavatelství rozpuštěného Svazu nár. osvobození a pokračoval v jeho produkci. 1941 byla podniku odňata nedávno dobudova-

ná tiskárna a odevzdána německé firmě Böhmisch-mährische Druckerei. Předseda společnosti J. Patejdl zahynul v koncentračním táboře. Nakl. sídlilo nejprve spolu s tiskárnou a vydavatelstvím v Revoluční tř. č. 6, od podzimu 1926 v Malé Štěpánské ul. č. 11, od 1930 v Legerově ul. č. 34 (1940–45 Havlíčkova ul. č. 22), po válce v Jungmannově ul. č. 24. 1948 bylo přejmenováno na Mír a reorganizováno v nakl. Svazu bojovníků za svobodu.

Kmenová beletristická knižnice *Dobrá četba* (1926–30, 68 sv., red. J. Kopta, od sv. 32, 1927, s V. Kaplickým) byla zaměřena především na soudobou původní a překladovou prózu 19. a 20. století s důrazem na reflexi války a na sociální tematiku. Původní tvorbu zastupovali E. Bass, L. Blatný, J. Hora, E. Hostovský, K. Hradec, J. Kopta, F. Langer, B. Mühlstein, K. Nový, L. Plechatý, K. Poláček, J. Rybák, J. Seifert, J. Švec (pseud. Jan Pejr), J. Weiss. Překlady čerpaly z ruské literatury (I. E. Babel, M. A. Bakunin, V. V. Ivanov, B. Lavreněv, N. Nikitin, A. I. Tarasov-Rodionov, A. N. Tolstoj, G. Venus), německé (J. Butzbach, L. Frank, B. Kellermann, H. Mann, A. Schopenhauer, E. Weiss, F. C. Weisskopf), anglické (W. S. Maugham, G. Meredith, R. L. Stevenson), dánské (M. A. Nexö, K. Rasmussen), francouzské (A. Chamson, H. Poulaille), chorvatské (M. Koščina, M. Krleža), italské (U. Fracchia, L. Pirandello), polské (W. Sieroszewski), ukrajinské (M. Kocjubynskij) a vietnamské. Výjimečně se vyskytlo klasické drama (J. Racine, P. de Ron-sard), poezie (výbor překladů angl., franc. a něm. poezie Ozvěny, red. J. Hořejší) a také ekonomicko-politická publicistika, L. Linhart tu podal Malou abecedu filmu. Většinu titulů provázely informativní doslovy o autorech. Pro rozsáhlejší beletristickou tvorbu byla založena knižnice *Stožár*, od 2. svazku přejmenovaná na *Horizont* (1926–29, 13 sv.). Přinesla původní románovou tvorbu B. Benešové, Č. Jeřábka, E. A. Longena a A. Zemana i překlady (O. Baum, M. Brod, H. Domela, H. Dominik, L. Durtain, H. Poulaille, L. N. Sejfullina, H. G. Wells). Převážně překladová Knižovna ilustrovaných cestopisů *Všemi díly světa* (1928–32, 8 sv.) přinesla mj. Kongo A. Gida a jediný původní titul J. Havlasy jako 1. svazek jeho již nerozvinutého cyklu *Za opiem kolem světa*. Četnou cizí tvorbu v P. překládali E. Bass, K. Fink, F. Gel (pod pův. jm. F. Feigel), J. Grmela, J. Hora, A. Horský, J. Hořejší, J. Hrdinová, J. Hruša,

B. Hůla, V. Cháb, V. Charvát, B. Jedlička, B. Klička, F. Kovárna, B. Mathesius, E. Moravec, F. Němec, E. Parma, J. Peták, A. Skoumal, M. Sychravová aj. Nedokončeny zůstaly spisy E. E. Kische, z nichž 1928–33 vyšlo 7 svazků v překladu J. Haasové. Veselé i vážné vzpomínky na domácí odbojovou i legionářskou aktivitu autorů J. Kápara, L. Pivkové, J. Rady, R. Raše (pseud. Ika) a R. Vlasáka soustředily *Legionářské knížky* (1928–33, 5 sv., označeno od sv. 2). *Knižovna vtipu a humoru* (1928–29, 4 sv., označeno od sv. 2, od sv. 3 s tit. *Kniha humoru a vtipu*) těžila zprvu z popularity V. Buriana (E. Šimáček a J. Škrdlant: Pohádky V. Buriana pouze pro dospělé 1, 2), další svazky naplnili F. Sauer a Alarich. Vzpomínky na legie a zahraniční i domácí odboj shromáždila dvě sborníková díla věnovaná 1. světové válce: *Cestami odboje* (podtitul *Jak žily a kudy táhly čs. legie*, red. A. Zeman, 5 dílů, 1926–29) a navazující *Domov za války* (Svědectví účastníků, red. A. Žipek, 5 dílů, 1929–31). *Knižovna Národního osvobození* (1924–29, 6 sv.) se zaměřila zejména na historické aspekty legionářské problematiky a její širší souvislosti (J. Slavík: Kapitoly o Leninovi, J. Papoušek, J. Laška, též Legionářský zpěvník). Pokusy o příručkovou literaturu naznačila jediným svazkem *Knihovna veřejných zaměstnanců* (1929) a příručka praktických rad Lidová praktická encyklopedie (1930, red. A. A. Hoch). – 1939 převzal obnovený P. knižnici Knižovna Svazu národního osvobození, vydávanou již od 1924 stejnojmennou organizací v duchu masarykovského pojetí demokracie a sociálních otázek a zaměřenou na širší pedagogické, politické, náboženské, filozofické, sociologické a historické problémy současnosti a české tradice. V P. vycházela s nezměněným edičním profilem (za války byla výrazněji akcentována historická problematika a po 1945 zejména memoáry) pod názvem *Knižovna Pokroku* (1939–43, sv. 147–175), po válce jako *Knižovna Národního osvobození* (1945–48, sv. 176–191, poslední svazek nebyl číslován). Publikovali v ní F. M. Bartoš, E. Beneš, V. Beneš, J. B. Čapek, J. Dvořák, A. Hajn, L. Heller, J. Hodek, J. L. Hromádka, V. Cháb, J. B. Kozák, J. Macek, V. Polanský (vl. jm. J. Holeček), F. Pražák, J. Slavík, J. Svatoš, L. Sychrava, J. Šimsa, J. Týml, R. J. Vonka (i pseud. V. Trantina), L. Zeman; hned 1945 tu vyšel drobný soubor statí T. G. Masaryka a za války několik přírodovědných svazků. – Pů-

vodní beletristický program nakladatelství doplňovalo vydavatelství čtrnáctideníkem Literární noviny (1927–30, red. postupně B. Mathesius a V. Cháb), jehož profil určoval odp. red. V. Kaplický. Dalšími periodiky P. byl deník Národní osvobození (od 1924, roč. 1 do č. 48 pod názvem Českosl. samostatnost, v P. do 1939 a po obnovení 1945 jen do č. 2), rodinný obrázkový týdeník Domov a svět (1927–32, red. K. Nový, v roč. 3 a 4, 1929–30, též Z. Rykr) a v počátcích druhého období P. pokus o kulturněpolitické periodikum Naše zprávy (1939–41, odp. red. K. Hřivna, od č. 50 1. roč. V. Cháb). – Na výrazné grafické podobě knih P. při jejich většinou úsporném tisku se podíleli obálkami a ilustracemi J. Bidlo, J. Čapek, J. Lada, V. Mašek, V. Nikodém, V. Tittelbach a Toyen, obálky příležitostně navrhovali též V. Kaplický, K. Kněžourek, K. Mrzílek a K. Nový. Knihovnu Národního osvobození po 1945 upravoval V. Endl.

KNIŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře, historii a společnosti*: Knihovna Národního osvobození (1924–29); Horizont (sv. 1 jako Stožár, 1926–29); Dobrá četba (1926–30); Knihovna vtipu a humoru (1928–29); Všemi díly světa (1928–32); Legionářské knížky (1928–33); Knihovna Pokroku (pokr. Knihovny Svazu národního osvobození, v P. 1939–43, 1945–48 s tit. Knihovna Národního osvobození). – *Ostatní*: Knihovna veřejných zaměstnanců (1929); Knihovna české rodiny (1940–41). ■ SOUBORNÁ VYDÁNÍ: J. Havlasa (jen 1 sv. in knižnice Všemi díly světa); E. E. Kisch. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce*: Rodinný kalendář Nár. osvobození na rok 1926–27; Cestami odboje 1–5 (1926–29); Ročenka nakladatelství P. (1927); E. Šimáček, J. Škrdlant: Pohádky Vlasty Buriana 1, 2 (1927, 1928); J. Řepka: 2. sjezd čs. vojska na Rusi (1928); Kalendář Nár. osvobození na rok 1928–...1930; I. J. Fischerová: Výpravy ke studentům (1928) + Když jsem byla malá (1932); Domov za války 1–5 (1929–31); Lidová praktická encyklopedie (1930); V. Beneš: Československá Amerika v odboji 1 (1931); J. Holeček: Má svěpomoc (1931). – *Překlady*: P. Besbre: Osudy psika Alíka (1929). ■ PERIODIKA: Národní osvobození (1924–39, 1945 jen do č. 2); Lit. noviny (1927–30); Domov a svět (1927–32); Naše zprávy (1939–41). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih a publikací vydaných nakladatelstvím P. (1929). ■ LITERATURA: I. Kislingerová: Nakladatelství P. (dipl. práce FF UK, 1994, s bibl.). ■ V. Kaplický: O knize, nakladateli a čtenáři, Ročenka nakladatelství P. (1927) + Portréty českých nakladatelství 5, Index 1930, s. 78; J. S. (Svrček): Pro dobrou a levnou knihu, NO 7. 9. 1930, příl. Legionářský týden; -u-: Jedna perzekuční kapitola, NO 11. 7. 1945.

az

Pokroková revue

1905–1914

Politický časopis státoprávního zaměření, též s kulturní publicistikou, beletrií, literární a uměleckou kritikou.

Podtitul: Měsíčník pro politiku, národohospodářství a život kulturní. – *Redaktor*: 1905–1908/09 (roč. 1–5) A. Hajn; 1909/10 (roč. 6) L. Borský, R. Brož, Jos. Šimánek; 1909/10–1911/12 (roč. 7–8) R. Brož; 1912/13 (roč. 9) F. Khol; 1913/14 (roč. 10) J. Malý a B. Polan. – *Vydavatel*: 1905–1906/07 (roč. 1–3) Tiskové a vydavatelské družstvo Samostatnost; 1907/08–1909/10 (roč. 4–6) A. Hajn a spol.; 1909/10–1911/12 (roč. 7–8) za společnost R. Brož; 1912/13 (roč. 9) za společnost E. Čapek (1.–5. č.), G. Čadek (6. č.), J. Malý (7.–10. č.); 1913/14 (roč. 10) za společnost J. Malý. Vesměs v Praze. – *Periodicita*: měsíčník; 1905 (roč. 1) od ledna do září 9 čísel; 1905/06–1909/10 (roč. 2–6) od října do září 12 čísel; 1910/11–1912/13 (roč. 7–9) s prázdninovou přestávkou od listopadu do října 10 čísel; 1913/14 (roč. 10) od října do června 9 čísel. – *Příloha*: Časopis pokrokového studentstva; 1910/11 (roč. 14), red. V. Šatava; 1911/12 (roč. 15), redaktoři postupně: J. Kosina, F. Kurfürst, R. Klíma.

Časopis se hlásil ke straně radikálně, od 1908 státoprávně pokrokové (nebyl však jejím orgánem) s jejím programem vybojování a vybudování českého národního státu. To také byl ústřední bod, v němž se rozcházel s českou stranou pokrokovou, tzv. realisty, jejíhož vůdčího představitele T. G. Masaryka často kritizoval. V nacionálním, demokratickém a pokrokovém duchu se zaměřoval proti německému centralismu, byrokratismu a klerikalismu, mimořádnou pozornost věnoval menšinové otázce a školství. Časopis měl především politický charakter: zatímco v prvních pěti ročnících kultura zabírala jenom jeho malou část (z toho literatura ne více než hudba a malířství), později její rozsah vzrostl, trvale se však nestabilizoval. Literární informace a referáty byly mnohdy prezentovány jako součást aktuální kulturněpolitické publicistiky a zpravodajství (např. pod souhrnným titulem *Ze současného života*).

Ze spisovatelů se stal hlavním a politicky směřodatným autorem časopisu V. Dyk, který zde kromě poezie a úvah zveřejňoval od 3. do 6. roč. literární a politický deník Poznámky (knižně nepublikován). K programově vyzná-

vaným autorům patřil K. Havlíček Borovský (v 2. roč., při 50. jubileu Havlíčkovy smrti, bylo jeho novinářské a politické činnosti věnováno jedno číslo) a též S. Čech (články a beletrie v 2. roč. k jeho šedesátinám a ve 4. roč. k jeho úmrtí). Prvních pět ročníků zveřejnilo básně V. Dyka, J. Holého, V. Krofty, A. Sovy, T. Vrby a dalších, prózy M. Calmy, A. Staška, R. Těsnohlídka, J. Uhra a dalších. *Kritická část* přinášela referáty, jen občas i studie. O literatuře psal F. S. Řehoř, který se, na rozdíl od názoru V. Dyka projeveného v řadě poznámek, netajil obdivem k F. X. Šaldovi; ten zde uveřejnil dvě větší stati o *výtvarnictví*, o němž jinak referovali K. Svoboda a F. S. Řehoř. O *dramatu* psal hlavně J. J. Bor, o *hudbě* K. Strnad. – Počínaje 6. roč. se podíl literární a spolu s tím celé kulturní části zvětšil a proměnil se okruh přispěvatelů, blízkých si spíše jen generačně než svým ideovým zaměřením. *Poezii* zde nadále publikovali V. Dyk, J. Holý, A. Sova i další již dříve přispívající autoři, nově K. Šelepa, Jos. Šimánek, R. Weiner aj., *prózu* V. Dyk, K. H. Hilar, F. Khol, J. Pasovský, M. B. Šarecká aj. Ojedinele se objevily *překlady* cizí beletrie (např. ukázky z poezie a esejů O. Wildea). V 9. roč. časopis, jakkoliv zaměřen proti německé politice, věnoval pozornost pražským německým spisovatelům, a to zvláště publikováním překladů F. Šrámka z poezie M. Broda, F. Werfla a O. Picka, který zde též uveřejnil obsáhlou studii o německé literatuře. Jinak byla v tomto období přetištěna řada zahraničních studií a úvah (A. Gide, R. de Gourmont, C. Lombroso aj.). *Studie a kritiky* psali: o české literatuře J. Borecký, M. Hýsek, B. Polan (i šifra B. P.) aj., o přeložené, méně i o české literatuře J. Kopal a G. Pallas, o *divadle* J. J. Bor, J. L. Fischer, A. Hartl, M. Hýsek, O. Kirchner, E. Taussig, o *hudbě* J. Bartoš. *Výtvarnictví* bylo v tomto období věnováno méně místa (studie J. Felixe a J. Nebeského), pouze v 6. roč. pravidelně referoval F. P. Malý (šifra efpem) a v 7. a 10. roč. J. Konůpek. R. Weiner v časopise publikoval tři obecně založené studie o zahraničním výtvarnictví, A. Laurin několik článků o obecné problematice současného umění a dobové kultury (roč. 8).

pb

Tereza Polabská

* 21. 6. 1851 *Pardubice*

† 28. 4. 1912 *Heřmanův Městec*

Prozaička, autorka mravoučných příběhů respektujících styl lidové četby, též autorka nábožensky a výchovně zaměřené beletrie pro mládež.

VI. jm. Terezie Gošicová, literárním jménem odkazovala na rodné Polabí. – Pocházela z rodiny státního úředníka; v mládí pobývala s rodiči na různých místech Rakouska-Uherska, nejvíce v oblastech na jihu monarchie. Po návratu do Čech (kolem 1890) žila jako soukromnice v Heřmanově Městci a věnovala se literární tvorbě. Zůstala neprovdána, zemřela na zápal plic.

P. začala psát na přelomu 80. a 90. let, přičemž určující část své tvorby opírala o autopsii. Vedle prozaických črt vycházejících ze zážitků z cest konaných s rodiči (*Vzpomínky měděného kotle*, *Z dob mládí*) psala žánrové obrázky a povídky zobrazující osudy žen jako matek a manželek. V těchto příbězích kladla důraz na mravoučné vyznění náboženských, sociálních a vlasteneckých motivů (*Obrázek z města*, *Pastorkyně a jiné povídky*, *Panímaminka*, *Dvě povídky*). Jako kontrastu k líčení mnohdy strastiplného života obětujících se žen hojně užívala popisů přírodních krás. Mravoučný zřetel uplatňovala také v tvorbě pro děti, inspirované vzpomínkami na dětství, školu a rodinné zázemí (*Kvítky a klásky*, *Malým posluchačům*, *Ve škole i doma*). V cestopisu *Z mé cesty na Černou Horu* fejetonisticky přiblížila náboženskou a národnostní problematiku jihoslovanických regionů Balkánu.

PŘÍSPĚVKY in: Anděl strážný (1892–1910); Květy mládeže (1897); Malý čtenář (1910); Matice dítek; Pražský deník (1896); Rajská zahrádka; Zábavné listy (1893–95; 1893 PP *Vzpomínky měděného kotle*). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Kvítky a klásky (PP pro ml., 1895); *Z mé cesty na Černou Horu* (P 1896); *Malým posluchačům* (PP pro ml., 1897); *Obrázek z města* (P 1897); *Obrázek z venkova* (P 1897); *Pastorkyně a jiné povídky* (1906); *Ve škole i doma* (PP pro ml., b. d., 1906); *Patero povídek* (1907); *Panímaminka* (P 1908); *Dvě povídky* (1910); *Z dob mládí* (P pro ml., b. d., 1910); – posmrtně: *Domov a škola* (PP pro ml., 1914). ■

LITERATURA: K. J. Zákoucký: ref. *Kvítky a klásky*, *Vlast* 12, 1895/96, s. 93; J. Herzig: ref. *Pastorkyně...*, *Vlast* 23, 1906/07, s. 625; an.: ref. *Dvě povídky*, *Hlídky* 1910, s. 568; J. F. Urban in *České ženy* 2 (1922).

pš

Karel Poláček

* 22. 3. 1892 *Rychnov nad Kněžnou*

† konec ledna – začátek února 1945 koncentrační tábor *Dora* (Německo)

Novinář, publicista a prozaik čapkovské generace z okruhu kolem Lidových novin, který významně přispěl k rozvoji novinářských žánrů (sloupek, fejeton, soudnička) i meziválečné humoristické a satirické prózy zejména průzkumem prostředí a životního postoje malého člověka, sociálních a psychických mechanismů jeho jednání a jazykových stereotypů.

Narodil se v českožidovské rodině obchodníka smíšeným zbožím jako čtvrtý z pěti synů; matka zemřela, když mu bylo sedm let, a otec se podruhé oženil. Prostředí maloměsta i specifické užší prostředí židovské střední vrstvy se stalo trvalým zdrojem jeho tvůrčí inspirace, i když v něm žil jen do svých šestnácti let. V rodném městě vychodil obecnou školu (1898–1903) a začal studovat gymnázium, v kvintě (1908) pro špatný prospěch přestoupil na gymnázium v Truhlářské ul. v Praze (mat. 1912). V Praze našel první přechodná úřednická zaměstnání a zároveň začal studovat práva, než 1914 narukoval k 18. hradeckému pěšímu pluku do Čes. Lípy a odtud po krátkém výcviku na ruskou a pak na srbskou frontu, kde padl do zajetí. Do Čes. Lípy se nakrátko vrátil po vzniku republiky jako dobrovolník při zajišťování pohraničí. Od ledna 1919 do září 1922 byl úředníkem Českosl. vývozní a dovozní komise (později Úřad pro zahraniční obchod), kde měl disciplinární potíže pro povídku *Kolotoč* (Tribuna 1920). Rok 1920 je významný pro P. život jak prvními otištěnými příspěvky (v čas. *Štika venkova*, *Nebojsa*, *Tribuna*) a počátkem spolupráce s bratry Čapky, tak sňatkem s dávnou studentskou láskou A. Hermannovou. S příchodem bratří Čapků do Lid. novin se také P. stal jejich přispěvatelem a po propuštění z úřadu (1922) redaktorem jako lokálkář a zpravodaj ze soudní síně a spolu s K. Čapkem jako autor nově zaváděného sloupku. Zároveň přispíval do *Tribuny*, kam 1923 přešel, 1928–33 pracoval v redakci Čes. slova; souběžně vydával vlastní humoristický časopis *Dobry den* (1927–30). 1933 se vrátil do redakce Lid. novin, kde zůstal až do začátku okupace, kdy byl z rasových důvodů nucen noviny opustit. Po celou dobu svého žurnalistického působení publikoval v novi-

nách nejen soudničky, sloupky, fejetony, články, ale také velkou část svého díla prozaického. Po přerušení novinářské práce byl zaměstnán u Rady židovských starších při soupisu knihoven židovských náboženských obcí; od ledna do května 1943 takto působil i v Plzni, Čes. Budějovicích, Olomouci, Prostějově a Brně. Tato práce ho dočasně chránila před zařazením do transportu, s nímž však sám dobrovolně odešel, když do něj byla zařazena jeho nová životní družka D. Vaňáková. V červenci 1944 s ní přišel do Terezína, odtud pak 19. 10. 1944 do Osvětimi, kde podle prvotní verze ještě téhož dne zahynul v plynové komoře. (Tehdy zahynula v Osvětimi také P. první manželka; dceru se podařilo vypravit do Anglie.) Toto datum bylo v 90. letech zpochybněno novými svědectvími. Podle nich byl P. ještě v říjnu 1944 přesunut z Osvětimi do koncentračního tábora Hindenburg (Zabrze) a odtud před frontou evakuován v polovině ledna 1945 do koncentračního tábora Dora severně od Buchenwaldu, kde patrně zemřel na přelomu ledna a února.

P. prozaická tvorba vychází žánrově z humoresky (*Povídky pana Kočkodana*) a z fejetonistiky (*Mariáš a jiné živnosti*, 35 sloupků, *Okolo nás*, *Život ve filmu*). V těchto drobných novinářských prózách, které v prvním období jeho tvorby převažují, se formují P. tvárné prostředky i způsob vidění reality, založený na karikatuře a jazykové komice. P. pozornost je soustředěna k všednímu světu drobného člověka s jeho existenčními starostmi, zábavami a koníčky, ke světu maloměsta a periferie, hospod, biografů a fotbalových hřišť. Důvěrnou znalost i humorné porozumění pro svět malého člověka malých zájmů sdílí P. s celou generací, od počátku však jeho životní postoj nazírá zorným úhlem parodie a karikatury. Novinářská práce vybavila P. znalostí nejrůznějších prostředí a jejich zvláštností, zájmem o „psychologii davu a stavu“, pozorovatelskou schopností a smyslem pro postižení charakteristického detailu a zejména citlivostí pro specifiku různých jazykových stylů a vrstev, schopností využívat jejich konfrontace ke komickému účinnému, pracovat s jazykovými posuny atd. Zvláštní pozornost věnoval P. novinářské frázi, kterou zesměšnil nejen v mnoha fejetonistických pracích, ale i v parodickém *Žurnalistickém slovníku*. Osobitým komickým živlem v bohaté galerii P. figurek jsou židovští obchodníci a obchodní cestující ve svéráznosti své existen-

ce a zejména jazykového projevu (*Povídky izraelského vyznání, Bez místa*). Z tohoto prostředí vytěžil P. řadu svých románových postav (obchodník Štědrý v Okresním městě, pan Načeradec v Mužích v ofsajdu ad.); zde se formuje také P. hlavní stylistický prostředek, jazyková charakteristika postav, která je klíčem k odhalení zvláštností jejich mentality a hlavním zdrojem komiky. Jazykový stereotyp všedních rozhovorů, automaticnost, nefunkčnost a neadekvátnost mluvy se stává hlavním prostředkem P. zobrazení a demaskování životních stereotypů, jednoduchosti, nehybnosti a nefunkčnosti způsobu myšlení a jednání maloměšťáka. Jeho životní prostor a svět jeho zájmů zachytil P. v lehké úsměvné poloze v populárních humoristických románech *Muži v ofsajdu, Hráči, Michelup a motocykl, Hostinec U kamenného stolu, Bylo nás pět*. Paralelně však vzniká druhá románová řada, v níž P. průzkum malého člověka nabývá charakteru sociální studie, odhalující nelidskou, zruďnou, zločinnou tvář této malosti (*Dům na předměstí, Hlavní přelíčení*); vrcholným dílem této řady je rozlehlý románový cyklus o okresním městě před 1. světovou válkou a během ní (*Okresní město, Hrdinové táhnou do boje, Podzemní město, Vyprodáno*), v němž chtěl autor zpodobit nejen konkrétní tvář provinciálního městečka (jehož předobrazem byl P. rodný Rychnov), ale celý předválečný provinciální životní styl a názor, kterým nepohnula ani válka a z něhož vyrůstala popřevratová společnost. Jako většina P. románů je i Okresní město budováno nikoli na gradovaném dějovém pohybu, ale na řadě výjevů a „obrázků“, uspořádaných – v souladu s ideovým záměrem a paralelně s plánem jazykovým – na principu návratnosti a stereotypního opakování motivů, situací, promluv, jednotlivých detailů (mnohé z nich si autor vypracoval již v drobných prózách). Poslední autorovy knihy psané za války vyšly pod cizím jménem nebo až posmrtně; pátý díl románového cyklu, patrně rovněž dokončený, se zachoval jen ve zlomku. K P. práci novinářské a prozaické se druží i práce pro divadlo a film. Vedle jedné dramatické úpravy a spolupráce na několika filmových librettech (1931 *Muži v ofsajdu*, 1932 *Obrácení Ferdyše Pištory* a *Načeradec, král kibiců*, 1933 *Dům na předměstí*, 1938 *Včera neděle byla*) jsou to především dvě veselohry. První z nich, *Pásky na vousy*, vzniká souběžně s ranými po-

vidkami z židovského prostředí a těží z jejich postav, dialogické výstavby i žargonu; druhá, *Otec svého syna* (v původní prozaické verzi v Lid. novinách 1933–34 s titulem *Vše pro firmu*), buduje svou komiku na paradoxním převrácení obvyklého komediálního schématu otec-solidní obchodník, syn-zhýralec. Novinářská tvorba zůstala z valné části – kromě několika drobných souborů a posmrtných výborů – knižně nevydána.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Kočkodan; K. P., KP, Kp, kp, (kp), kp., -kp., -Kp.. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach Kmene 1930/31–1937/38; Apollon (1924); Čes. slovo, Večerní Čes. slovo (1928–34); Čin (1929–30); Čteme (1938–39); Dnešek (1930–31); Dobrý den (1927–30); Eva (1930–33); Gentleman (1924, 1928 až 1929); Kinorevue (1937–38); Lid. noviny (1921–23, 1927–41); Lit. noviny (1934–35); Lit. svět (1927–28); Módní revue (1929); Nár. a Stavovské divadlo (1925); Nár. listy (1921); Nár. osvobození (1928–29); Nár. práce (1927); Nebojsa (1920); Právo lidu (1937); Přítomnost (1924, 1926–27, 1931–39; 1931 na pokr. Novinářský slovník); Rozhledy (1937); Rozprawy Aventura (1928–29); Studentský časopis (1935–36); Světozor (1930–32, 1934, 1937); Štika venkova (1920); Švanda dudák (1926); Telegraf (1929–32, 1935); sb. 1936 v politické karikatuře (1937); Topičův sborník (1925–26); Tribuna (1920 až 1928); alm. Víno (1930); – posmrtně: Plamen (1968, fragment 5. d. cyklu). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a publicistika*: Povídky pana Kočkodana (1922); Mariáš a jiné živnosti (FF 1924); Na prahu neznáma, Kouzelná šunka (PP 1925); 35 sloupků (1925); Čtrnáct dní na vojně (FF 1925); Pásky na vousy (D 1925, i prem., též s tit. *Ženitba pana Votického*); Povídky izraelského vyznání (1926); Lehká dívka a reportér (P 1926); Život ve filmu (FF 1927); Okolo nás (FF 1927); Bez místa (PP 1928, s vyměněnou titulní povídkou 1933 pod tit. *Pan Selichar se osvobodil*); Dům na předměstí (R 1928); Hráči (P 1931); Hedvika a Ludvík (P 1931); Muži v ofsajdu (P 1931); Hlavní přelíčení (R 1932); Edudant a Francimor (P pro ml., 1933); Židovské anekdoty (1933); Žurnalistický slovník (1934); Michelup a motocykl (R 1935); Okresní město (R 1936, 1. d. cyklu); Hrdinové táhnou do boje (R 1936, 2. d.); Podzemní město (R 1937, 3. d.); Vyprodáno (R 1939, 4. d.); Hostinec U kamenného stolu (R 1941, pod jm. V. Rady); – posmrtně: Bylo nás pět (P 1946); Otec svého syna (D 1946, prem. 1945); Se žlutou hvězdou (deník z 1943; 1959, ed. Z. Slabý); Vše pro firmu (P 1966, pův. prozaická verze hry *Otec svého syna*). – *Výbory*: Ze soudní síně (soudničky, 1956, ed. J. Řezáč; z Lid. novin 1936–39); Povídky pana Kočkodana (1957, ed. V. Kocourek); O humoru v životě a v umění (FF a stati, 1961, ed. Z. K. Slabý); Doktor Munory a jiní lidé (FF a stati, 1965, ed. Z. K. Slabý, z 1935–39); Metempsychóza čili stěhování duší (PP

1969, ed. Z. K. Slabý); Soudničky z Lidovek (Wurmannsquick 1979, ed. J. Kučera). – *Souborná vydání*: Knihy K. P. (nakl. Fr. Borový, 1931–39, 9 sv.); Dílo K. P. (Českosl. spisovatel, 1954–61, 11 sv.); Spisy K. P. (Nakladatelství F. Kafky, od 1994). ■ **SCENICKY**. *Prekladky*: M. M. Glass, Ch. Klein: Firma (1922, s. J. Foustkou); S. Rindom: Premiéra (1928, i úprava). – *Dramatizace*: F. M. Dostojevskij: Ves Stěpančikovo (1940, uvedeno pod jm. E. F. Buriana). ■ **KORESPONDENCE**: Poslední dopisy Doře (D. Vaňákové z 1939–43; Toronto 1984, ed. M. Jelinowicz). ■ **REDIGOVAL časopis**: Dobrý den (1927–30); *almanach*: Almanach Jaro 1937. ■

BIBLIOGRAFIE: B. Mědílek: Bibliografie K. P. (1997, včetně literatury předmětu). ■ **LITERATURA**: sb. K. P. (1967; přisp. J. Škvorecký, V. Kocourek); Město K. P. (pamětní tisk, 1982, usp. L. Vacina); P. Taussig: Filmový smích K. P. (1984); A. Hájková: Komika jako nástroj kritiky maloměstství v díle K. P. (1985); sb. 100 let K. P. (Rychnov n. Kn. 1992, ed. J. Tydlitát); sb. Ptáci vítají jitra zpěvem, poddůstojníci řvaním (Rychnov n. Kn. 1992, ed. J. Lopatka); sb. O Karlu P. a o jiných (Boskovice 1995, ed. J. Kolár). ■ ● ref. Povídky pana Kočkodana: Š. Jež, Tribuna 19. 11. 1922; J. K. (Kopal), Nové Čechy 6, 1922/23, s. 224; K. Sezima, Lumír 1923, s. 136 ●; ● ref. Mariáš a jiné živnosti: F. Götz, NO 20. 11. 1924; J. Krecar, MR 1924/25, sv. 40, s. 18 ●; M. Pujmanová-Hennerová: Ref. Na prahu neznáma, Kouzelná šunka a Čtrnáct dní na vojně, Tribuna 6. 12. 1925; ● ref. Pásky na vousy: E. Konrád, Cesta 8, 1925/26, s. 211 + (-ek), RA 1, 1925/26, s. 65; -jef- (J. Fučík), Pramen 6, 1925/26, s. 261; jk (J. Kodíček), Tribuna 2. 1. 1926; Cassius (J. Kolman Cassius), LidN 3. 1. 1926; M. M. (Majerová), RP 5. 1. 1926; Ot. F. (Fischer), PL 6. 1. 1926 ●; K. Staněk: ref. 35 sloupků, LidN 18. 3. 1926; ● ref. Okolo nás: AMP. (A. M. Píša), Dělnická osvěta 1927, s. 412; K. Š. (Štorch), RA 3, 1927/28, s. 86 ●; ● ref. Povídky izraelského vyznání: J. H. (Hora), RP 6. 2. 1927 (též o Lehká dívka a reportér); M. M. (Majerová), Čin 1, 1929/30, s. 116 ●; K. Š. (Štorch): ref. Život ve filmu, RA 3, 1927/28, s. 50; ● ref. Dům na předměstí: J. O. Novotný, Cesta 10, 1927/28, s. 678; M. Novotný, Lit. svět 1, 1927/28, č. 18 (též o Bez místa); G. (F. Götz), NO 22. 5. 1928; M. Pujmanová, Tribuna 27. 5. 1928; ax. (E. Vachek), PL 12. 6. 1928; Reed (B. Václavek), Rovnost 23. 8. 1928; B. Jedlička, LidN 9. 10. 1928; J. Münzer, Nár. práce 1928, č. 25 (též o Bez místa); K. Š. (Štorch), RA 4, 1928/29, s. 84; K. J. (Juda), Čes. revue 21, 1928/29, s. 180; M. M. (Majerová), Čin 1, 1929/30, s. 258 (též o Lehká dívka a reportér) ●; O. Donath in Židé a židovství v české literatuře 19. a 20. století 2 (1930); ● ref. Muži v ofsajdu: M. M. (Majerová), Čin 2, 1930/31, s. 808; K. Sezima, Lumír 57, 1930/31, s. 497; K. Čapek, LidN 11. 2. 1931 → O umění a kultuře 3 (1986) ●; F. Peroutka: Autor v ofsajdu, Přítomnost 1931, s. 72 → Slušili se býtí realistou (1993); K. Melíšek: A ještě jedno pozérství (polemika s P. článkem Několik druhů pozérství), Tvorba 1931, s. 75; ● ref. Hlavní přelíčení: G. (F.

Götz), NO 29. 11. 1932; A. N. (Novák), LidN 4. 12. 1932; A. M. Píša, Čin 4, 1932/33, s. 604 → Třicátá léta (1971); T. (T. Trnka), Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 215; F. X. Šalda, SZáp 5, 1932/33, s. 196 → Kritické glosy k nové poezii české (1939) a Z období Zápisníku 2 (1988); J. V. Sedláč, Venkov 4. 1. 1933 ●; ● ref. Edukant a Francimor: p. (A. M. Píša), PL 7. 12. 1933; n. (M. Novotný), Rozhledy 1933, s. 128 ●; A. N. (Novák): ref. Žurnalistický slovník, LidN 7. 1. 1934; ● ref. Michelup a motocykl: G. (F. Götz), NO 20. 4. 1935; s. (J. Seifert), Ranní noviny 4. 5. 1935; a. (J. Hora), Čes. slovo 5. 5. 1935 → Duch stále se rodící (1981); A. N. (Novák), LidN 6. 5. 1935; AMP. (A. M. Píša), PL 16. 6. 1935; F. N. (Němec), RP 27. 7. 1935; F. K. (Kredba), Rozhledy 1935, s. 118 ●; H. Siebenschein: Dvě generace českých Židů, Přítomnost 1935, s. 501; F. Soldan: Humor K. P., Magazín DP 3, 1935/36, s. 180; J. Kodíček: Rakous a P., Almanach Kmene 1935/36, s. 100 ●; ● ref. Okresní město: K. P. (Polák), PL 15. 11. 1936; F. X. Šalda, SZáp 8, 1936/37, s. 63 → Kritické glosy k nové poezii české (1939) a Z období Zápisníku 2 (1988); B. Jedlička, LidN 1. 3. 1937 ●; ● ref. Okresní město, Hrdinové táhnou do boje: F. Götz, NO 20. 12. 1936; F. S. (Soldan), Kultura doby 1, 1936/37, s. 96; O. Rádl (mj. rozhovor s K. P.), Almanach Kmene 1936/37, s. 169; a. (J. Hora), Čes. slovo 12. 3. 1937 → Duch stále se rodící (1981); R. Černý, LUK 1937, s. 56; P. Trost: Poláčekův román maloměstský, SaS 1937, s. 166 → Studie o jazycích a literatuře (1995); F. Koláček (o vztahu k Rychnovu n. Kn.), Posel z podhoří 8. 1. 1938 ●; ● ref. Hrdinové táhnou do boje: K. P. (Polák), PL 31. 1. 1937; B. Jedlička, LidN 22. 3. 1937 ●; ● ref. Podzemní město: O. Rádl, LidN 11. 12. 1937; G. (F. Götz), NO 27. 1. 1938 → Literatura mezi dvěma válkami (1984); a. (J. Hora), Čes. slovo 2. 2. 1938; K. P. (Polák), PL 6. 2. 1938; B. Jedlička, LidN 7. 2. 1938; F. K. (Křelina), Venkov 23. 3. 1938; J. Dvořák, Rozhledy 1938, s. 55 ●; ● ref. Okresní město, Hrdinové táhnou do boje, Podzemní město: P. Eisner, LitN 10, 1937/38, č. 10; M. Pujmanová, Tvorba 1938, s. 129 → Vyznání a úvahy (1959) ●; ● ref. Vyprodáno: bv (B. Václavek), Mor. večerník 11. 6. 1939; K. Polák, KM 1939, s. 249 ●; ● ref. Hostinec U kamenného stolu: j. d. (J. Drda), LidN 27. 9. 1940; K. P. (Polák), KM 1941, s. 308 ●; A. Gregor: K. P. – vězeň D-e 541, Nedělní noviny 1945, č. 2; J. Ort (P. Eisner): Nepodceňujte šosáky, Kulturní politika 1, 1945/46, č. 2; K. Mikula: K. P., rodák z okresního města, Knihovna 1, 1945/46, s. 236; P. Eisner in K. P.: Otec svého syna (1946); E. Konrád: Improvizace nad dílem jednoho autora, Dnešek 1, 1946/47, s. 344; ● ref. Bylo nás pět: G. (F. Götz), NO 7. 12. 1946; F. Kafka, Svob. slovo 12. 12. 1946; V. Běhounek, Kulturní politika 2, 1946/47, č. 14–15; B. Polan, Svob. noviny 6. 2. 1947 → Život a slovo (1964); P. Eisner, KM 1947, s. 35; P. Trost, SaS 10, 1947/48, s. 107 → Studie o jazycích a literatuře (1995) ●; J. Tumlíř: K. P. a český humor, Knihy a čtenáři 1947, s. 103; V. Rada: Čtyři léta autorem Hostince U kamenného stolu, in K. P.: Hosti-

nec... (3. vyd. 1947); M. Popper: P. v Terezíně, Věstník Židovské obce náboženské v Praze 1949, s. 496; P. Eisner: K. P., tamtéž, s. 149 + K. P., Věstník židovských náboženských obcí v Československu 1952, č. 5; V. Lacina: Úsměvy K. P., LitN 1952, č. 7 + in K. P.: Okresní město (1953); F. Filipovský in K. P.: Bylo nás pět (1954 a 1960); V. Kocourek in K. P.: Hrdinové táhnou do boje (1954); O. Mrkvička: O autoru Okresního města, LitN 1954, č. 42; P. H. Toman: Vzpomínáme K. P., HD 1954, s. 475; V. Lacina: Humor K. P., Slovanský přehled 1954, s. 259; E. Konrád: Jen humorista, LD 17. 10. 1954 → Nač vzpomenu (1957, rozšíř. vyd. 1967); V. Lacina: Svět K. P., Židovská ročenka na rok 5715, 1954/55, s. 106; J. Řezáč in K. P.: Dům na předměstí (1955 a 1958); J. Kristek: K. P. Domu na předměstí, NŽ 1955, s. 1201; Č. Vašák in K. P.: Okresní město, Hrdinové táhnou do boje, Podzemní město, Vyprodáno (1955); M. Blahynka: Život a sen v P. románu o klucích, HD 1955, s. 36; Z. K. Slabý: K. P., LitN 1956, č. 7; A. Hájková: K. P. dnes, HD 1956, s. 215; Z. Jirotko in K. P.: Michelup a motocykl (1956); V. Kocourek in K. P.: Muži v ofsajdu (1956 a 1958); J. Řezáč in K. P.: Ze soudní síně (1956) + in K. P.: Hlavní přelíčení (1956) + in K. P.: Povídky pana Kočkodana (1957); V. Kocourek in K. P.: Bylo nás pět (1958); M. Otruba: K. P. nejen humorista, LitN 1958, č. 33; A. Hájková in K. P.: Vyprodáno (1958); V. Rada, V. Lacina in K. P.: Hostinec U kamenného stolu (1959); Z. K. Slabý in K. P.: Se žlutou hvězdou (1959); F. Kubka in Na vlastní oči (1959); Z. K. Slabý: Na rozhraní humoru a satiry, sb. O české satirě (1959) + K. P., satirik českého maloměstáctví, NŽ 1959, s. 208 + in K. P.: Vyprodáno (1961) + in K. P.: O humoru v životě a umění (1961); K. Hausenblas: O jazyce humoristické prózy, sb. Knížka o jazyce a stylu soudobé české literatury (1961); V. Kocourek in K. P.: Michelup a motocykl (1962); -jb- (J. Brabec), O K. P., LitN 1962, č. 12; J. Čapek: K. P. – novinář a spisovatel, Novinářský sborník 1962, s. 177; O. Fencl: K nedožitým sedmdesátinám K. P., Plamen 1962, č. 4; N. Frýd: Výzva jeho smrti (vzpomínky z koncentračního tábora), Hlas revoluce 1962, č. 6; R. Pytlík: P. svět, Kultura 1962, č. 12; J. Řezáč in K. P.: Bylo nás pět (1963); M. Korejs in K. P.: Edudant a Francimor (1963); Z. K. Slabý: ref. Edudant a Francimor, ZM 1964, s. 37; F. R. Kraus: Smutný humorista, Hlas revoluce 1964, č. 19; Z. K. Slabý in K. P.: Doktor Munory a jiní lidé (1965); J. Fencl: Jazykový humor knihy K. P. Bylo nás pět, sb. Otázky stylu a žánru v literatuře pro mládež (1965); V. Lacina: Co vám mám povídat (o čas. Dobrý den), Kulturní tvorba 1965, č. 5 → Co vám mám povídat (1966); V. Kocourek in K. P.: Hráči (1965 a 1970); F. Buriánek: ref. Hráči, Impuls 1966, s. 357; O. Malevič in K. P.: Karusel, Nas bylo pjatero (Leningrad 1965); E. Strohsová: P. čítanka, LitN 1966, č. 33; Z. K. Slabý in K. P.: Vše pro firmu (1966); ● ref. Vše pro firmu: H. Bráblíková, LitN 1967, č. 28; ka (J. Čutka), Kulturní tvorba 1967, č. 17; jo (J. Opavský), RP 24. 5. 1967; J. Hek, Pochodeň 5. 7.

1967; H. Korecká, Impuls 1968, s. 52 ●; V. Kocourek: K. P., proměny a hodnoty, Plamen 1967, č. 9 → sb. K. P. (1967); J. Rodr: Bylo nás opravdu pět aneb Bejval Antonín je na světě, Pochodeň 12. 3. 1967; J. Mareček: Můj kamarád K. P., Pochodeň 18. 3. – 9. 4. 1967; K. Cvejn: Humorista doma (o vztahu k Rychnovu n. Kn.), Pochodeň 2. 12. 1967; Z. K. Slabý in K. P.: Židovské anekdoty (1967); ● ref. Židovské anekdoty: J. Marek, Impuls 1968, s. 676; O. Chaloupka, Pochodeň 8. 8. 1968; E. Strohsová, Listy 1969, č. 2 ●; Z. K. Slabý: Torzo? Prozatím... (o osudu rkp. 5. dílu románu, jehož fragment otištěn v č. 3), Plamen 1968, č. 4 + in K. P.: Metempsychóza čili stěhování duší (1969); E. Strohsová in K. P.: Hlavní přelíčení (1969); M. Vojtíšková: Českolipská epizoda K. P. (o válečném pobytu), sb. Orlické hory a Podorlicko 2 (1969); H. Korecká: Geneze a proměny opakovaných motivů v díle K. P., ČLit 1970, s. 278; Jaroslav Mareček alias Bejval Antonín vzpomíná na K. P., Pochodeň 12. 12. 1970 – 6. 2. 1971; A. Hájková: P. komika „živností“, Literárněvědné studie (UJEP Brno 1972) → Nejen o humoru (1984); J. Kops: Předloha k Hlavnímu přelíčení (o soudním procesu, který byl podkladem R), Svoboda 22. 7. 1972; M. Blahynka: Sloupkař z profese?, Tvorba 1972, č. 13; ● ref. opera J. Berkovce Hostinec U kamenného stolu: L. Zenkl, Opus musicum 1973, s. 121; ma (M. Tůma), Tvorba 1973, č. 42; vbr (V. Bor), LD 7. 8. 1974 ●; A. Štěrbová: Rozhlasovost prózy K. P., sb. Na křižovatce umění (UJEP 1973); H. Korecká in K. P.: Hostinec U kamenného stolu (1974); A. Mašková: „Malý člověk“ v díle A. P. Čechova a K. P., ČLit 1974, s. 136; J. Machytka: Humor v knížce K. P. Bylo nás pět, Čes. jazyk a literatura 24, 1973/74, s. 396; A. Hájková in Muži v ofsajdu (1978); R. Pytlík: P. únik ze zajetí slov, Čes. jazyk a literatura 30, 1979/80, s. 83; L. Vacina: Hradecká epizoda K. P., Pochodeň 19. 10. 1979; F. Kafka: O jazyku a myšlení P. hrdinů, Židovská ročenka 5742, 1981/82, s. 65; R. Pytlík in K. P.: Muži v ofsajdu (1982); H. Svobodová: Poslední svědectví o židovském maloměstě, Proměny (New York) 1983, č. 2; O. Ornest: K. P. aneb Jak neztratit tvář, Židovská ročenka 5744, 1983/84, s. 94; J. Dvořák: Velký detail K. P., Tvorba 1984, č. 46, příl. Kmen; P. T. (Tigrid): ref. Poslední dopisy (Doře), Svědectví 19, 1984/85, č. 74, s. 495; V. Merhaut: Filmová zastavení K. P., Film a doba 1985, č. 1; M. Uhde: Pravda o malém muži, Obyrs (Mnichov) 1985, č. 1; M. Mravcová: První monografie o K. P. (o práci A. Hájkové), ČLit 1986, s. 570; E. Strohsová: V zajetí slov (K. Čapek a K. P.), Zpravodaj Společnosti bratří Čapků č. 27, 1988; J. Firt in Knihy a osudy (Londýn 1988, Praha 1991); K. Štorkán in Česká soudníka, její proměny a právní aspekty (1988); O. Kraus: Kdy zahynul?, Kmen 1989, č. 46; J. Lopatka: Biografie šosáka (též ref. Poslední dopisy Doře), Most atd. 1990, č. 2; T. Pěkný: K. P., Židovská ročenka 5752, 1991/92, s. 266; M. Hybler: K symbolismu pětice v literatuře (srovnání K. P. a J. Foglara), Paternoster 1992, č. 3; V. Kučelka: K. P. a pátečníci, Svob. slovo (Brno) 20. 3.

1992; F. Bráblík: Kolik nás bylo... (L. Thoma a K. P.), Bulletin ruského jazyka a literatury 1993, sv. 32; (rs) (R. Svoboda) in Slovník české prózy 1945–1994 (1994, Bylo nás pět); K. Hausenblas: Obraznost v P. výpravné próze, Kritický sborník 1995, č. 1–2 → Od tvaru k smyslu textu (1995); R. Grebeníčková in Literatura a fiktivní světy 1 (1995); A. Pařík: Poslední dny smutného humoristy, LidN 28. 1. 1995; J. Tydlitát: Kdy zemřel K. P., Rychnovský zpravodaj 1995, č. 3 a 4; K. Hezová-Baumöhllová: Kdy a kde zemřel K. P., Roš chodeš 1995, č. 5; L. Chládková: K. P. v Terezíně, Tereziánské listy 1996, s. 55.

es

Bohumír Polách

* 8. 11. 1899 Brno

† 11. 12. 1979 Brno

Prozaik a dramatik, který usiloval o společenskou a po 2. světové válce především o politickou aktualnost svých prací; autor a spoluautor operetních a operních libret a rozhlasových her, publicista.

Syn vojenského důstojníka; dětství prožil na brněnském předměstí. Studia na obchodní akademii v Brně byl nucen 1917 přerušit, když byl povolán do vojenské služby a odeslán na frontu. Po maturitě (1919) pracoval jako bankovní úředník (do 1954). Již od studií se věnoval ochotnický divadlu (ve spolku Mošna v Brně-Žabovřeskách aj.), ve 30. letech, vyzván ke spolupráci ředitelem brněnského Zemského divadla V. Jiříkovským, vytvořil autorskou dvojici s F. Kožíkem (s nímž též navštívil Rakousko a Francii). Od 1945, kdy vstoupil do KSČ, se věnoval též politické práci a zastával různé funkce (mj. se 1946 podílel na volební kampani, 1948–52 byl členem akčních výborů a ÚNV města Brna). Od 1952 působil v Praze jako člen Nár. správy Cyrilometodějské záložny a Kola moravských spisovatelů; 1954–61 byl ředitelem Čes. literárního fondu. Po odchodu do důchodu žil v Brně.

P. psal zprvu (vesměs s F. Kožíkem, i pseud. Jiří Žalman) lidové operety a veselohry konvenčního ražení, zpracovávající rovněž náměty ze současného života. Pokusem o zachycení dobových sociálních problémů byla hra *Pět procent života*; před nebezpečím rozpínavého fašismu a militarismu varovalo drama *Neznámý voják žije*. Přehlednou kompozicí, smyslem pro dramatické situace i jednoduchým jazy-

kem a sklonem k povrchnosti se vyznačovala i další P. tvorba. V satiricky laděných humoristických románech s protiměšťáckou tendencí *Prolhaný úředník Kloc* a *Slovo mají Křížové* vycházel především ze svých zkušeností s úřednickým prostředím ve 30. letech. V románu *Návrat z jedné války* dokumentoval události a atmosféru v období mobilizace 1938 a (v části *Města v temnotách*) brněnského života za okupace. Po 1948 usiloval v intencích tzv. socialistického realismu o politickou aktualnost, když bezprostředně ilustroval dogmata a tvrzení komunistické ideologie: bezohlednost imperialistického zbrojaře (*Muž v pozadí*), kolektivizaci vesnice (komedie o zakládání zemědělských družstev *Rozum do hrsti*), kontrarevoluci a teroristické spiknutí (propagandistická verze babických událostí *Dvojí žen*, resp. *Stopy vedou k Mrákotínu*; *Případ X* z rozděleného Berlína 1953). Téma politického „uvědomování“ prvorrepublikového důstojníka schematicky zpracoval v románech *Rozpaky podplukovníka Prokopa* (s využitím první části knihy *Návrat z jedné války*) a *Návrat Jiřího Skály*. Mládeži je určen příběh z prázdninového chlapeckého tábora *Srub radosti* a volný překlad dobrodružného románu J. R. Wyse Švýcarský robinzon. – P. napsal též několik desítek rozhlasových her (některé posléze zpracoval pro divadlo nebo jako prózy) a agitačních pásem, dále operní libreto Horník Pavel (s F. Kožíkem, hudba V. Petrželka, rozhlasově 1947), písňové texty, několik filmových scénářů (ve 30. letech s F. Kožíkem), časopisecky publikoval povídky a fejetony, po 1945 příležitostně kulturněpolitické články (např. jako spolupracovník brněnské Rovnosti). Ve strojopisném vydání existují hry a operety (vedle četných scénicky provedených): Když jsme se sešli (1939), Záloha na štěstí aneb Svatba nebude (1942), Americký styl, Go home, Ami! (1954) ad.

PSEUDONYM: Mirek Paulich. ■ PŘÍSPĚVKY in: Beseda venkovské rodiny (1958); Českosl. voják; ELK (1939); Host do domu (1955); Květy (1963); Lid. noviny (1937–40); Lišeň 1949 (Brno 1949); Lit. měsíčník (od 1974); Lit. noviny (od 1954); Meziaktí (Olomouc); Mladá fronta; Nár. osvobození (1937); Naše pravda (1947–48); Nový život (1956–58); Ohníček (1956); Práce; Právo lidu (1937–38); Rovnost (Brno, od 1948); Rudé právo; Stráž lidu (1950); Tvorba (od 1971); Zeměd. noviny (Brno). ■ KNÍŽNĚ. *Beletrie*: Na různých ustláno (operet. libreto, 1935, prem. 1933, s F. Kožíkem, hudba J. Weinber-

ger); Apropó, co dělá Andula? (operet. libreto, 1935, prem. 1934, s F. Kožíkem, hudba J. Weinberger); Láska a box (D b. d., 1937, i prem., s F. Kožíkem); Vrah jsem já! (D 1942, prem. 1940); Prolhaný úředník Kloc (R 1943); Srub radosti (R pro ml., 1944; upr. vyd. 1958); Návrat z jedné války (R 1947; 1960 samostatné přeprac. vyd. části Město v temnotách); Muž v pozadí (D 1948, i prem.); Slovo mají Křížové (R 1948; upr. vyd. 1975); Rozum do hrsti (D 1951, prem. 1950); Stopy vedou k Mrákotínu (R pro ml. 1956, přeprac. D Dvoji žen); Rozpaky podplukovníka Prokopa (R 1957; upr. vyd. 1975); Návrat Jiřího Skály (R 1959). – *Překlad*: J. R. Wyss: Švýcarský robinzon (1967). ■ SCÉNICKY. Hry: Dobrý voják Švejk po 250 letech (1933, s F. Klikou); Pět procent života (1935, s F. Kožíkem); Neznámý vojn žije (1937, s F. Kožíkem); Dvoji žen (pro ml., 1952; 1956 přeprac. jako R s tit. Stopy vedou k Mrákotínu); Případ X (1955). – *Operní libreto*: Pohádka máje (1950, s F. Kožíkem, podle V. Mrštíka, hudba J. Kvapil). – *Operní libreto*: Modré miliony (1933, s F. Kožíkem, hudba F. Lukas); Usmívejte se! (1935, s F. Kožíkem, hudba V. Tauský); Však my se dočkáme! (1935, s dalšími); Přijde jaro, přijde (1936, s F. Kožíkem, hudba J. Jankovec, později s tit. Svět o tom ví); Císař pán na třešních (1936, s F. Kožíkem, hudba J. Weinberger); Láska pro housle, cello a klavír (1939, s F. Kožíkem, hudba F. Eduard); Když jsme se sešli (1939, hudba J. Plichta); Z jednoho hrnce (1939, hudba J. Plichta); Mé štěstí má zlaté vlasy (1939, s F. Kožíkem, hudba J. Loukota); Za humny je veselo (1940, s F. Kožíkem, hudba J. Loukota); Dobrý den, moje štěstí (1942, s F. Kožíkem, hudba O. Letfus a J. Kaláb); Staňte se mou královnou (1943, s F. Kožíkem, hudba J. Loukota); Dvě srdce tančí polku (1947, hudba J. Loukota). – *Překlady*: L. Szilagy: Já nic, já muzikant! (1936, s F. Kožíkem, hudba M. Eisemann); L. K. Märker: Drahoušku, nelži (1937, pseud. Mirek Paulich); K. Bertfeldt: Kristiánka na suchu (1940) aj. ■

LITERATURA: -k.: ref. insc. Usmívejte se!, LidN 7. 5. 1935; ● ref. Však my se dočkáme!: v., Telegraf 18. 7. 1935; -dr. (J. Ksandr, dub.), Ranní noviny 19. 7. 1935 ●; ● ref. insc. Pět procent života: J. L. F. (Fischer), Index 1935, s. 68; Č. J. (Jeřábek), LidN 30. 8. 1935; P. Fr. (Fraenkl), NO 31. 8. 1935 ●; ● ref. insc. Císař pán na třešních: -k., LidN 1. 9. 1936; -es- (E. Synek), Telegraf 23. 11. 1936 ●; ● ref. insc. Neznámý vojn žije: P. Fr. (Fraenkl), NO 11. 9. 1937; Č. J. (Jeřábek), LitN 10, 1937/38, č. 5–6 ●; -k.: ref. insc. Z jednoho hrnce, LidN 25. 4. 1939; ik: ref. insc. Mé štěstí má zlaté vlasy, LidN 9. 11. 1939; ● ref. Vrah jsem já!: B (E. Bass), LidN 17. 1. 1942; p. (A. M. Píša), Nár. práce 17. 1. 1942 ●; ● ref. Prolhaný úředník Kloc: V. T. (Tichý), Nár. práce 16. 6. 1943; K. M. (Miloto-vá), Venkov 11. 7. 1943; jšk (J. Š. Kvapil), Naše doba 51, 1943/44, s. 92 ●; J. Machoň in B. P.: Prolhaný úředník Kloc (1948); ● ref. Muž v pozadí: -ik (I. Kříž), Rovnost 10. 3. 1948; jbs (J. B. Svrček), Rovnost 13. 3. 1948; S. (J. Schäfer), NO 17. 3. 1948; J. Dvořáček, Lid. kultura 1948, č. 12 ●; ● ref. Návrat z jedné války:

J. Machoň, Svob. noviny 17. 3. 1948; J. Čech, Tvorba 1948, s. 279 ●; ● ref. Slovo mají Křížové: vna, LidN 14. 11. 1948; A. J. Urban, Svět v obrazech 1948, č. 46 ●; J. H. (Hrabák): B. P. paděsátníkem, Rovnost 8. 11. 1949; ● ref. Rozum do hrsti: K. Bundálek, Rovnost 7. 2. 1950; I. Skála, RP 15. 2. 1950; bs (B. Slavík), LD 12. 4. 1950; J. Kopecký, LidN 1. 11. 1950 ●; J. G. in B. P.: Rozum do hrsti (1951); ● ref. insc. Případ X: jbs (J. B. Svrček), LD 16. 2. 1955; A. Z. (Závodský), Zeměd. noviny 8. 3. 1955; I. Kříž, HD 1955, s. 133; S. Machonin, LitN 1955, č. 15; F. Götz, Divadlo 1955, s. 479 ●; ● ref. Stopy vedou k Mrákotínu: -vz-, Kněž-ní novinky 1956, č. 25; B. Macák, HD 1956, s. 565; v. p. (V. Pazourek), NŽ 1957, s. 331 ●; ● ref. Rozpaky podplukovníka Prokopa: K. Hrách, LitN 1957, č. 51–52; R. Franz, Českosl. voják 1958, č. 6; F. Götz, NŽ 1958, s. 391; V. Pekárek, RP 10. 7. 1958 ●; ● ref. Srub radosti (upr. vyd.): V. Frýbová, Kultura 1958, č. 50; A. Jelínek, ZM 1959, s. 135 ●; ● ref. Návrat Jiřího Skály: M. Jungmann, LitN 1959, č. 13; -mm- (M. Musil), Květen 1959, č. 5; E. Formánková, Kruh, břez-en 1960 ●; B. Macák: k šedesátinám, Plamen 1959, s. 422 + in B. P.: Rozpaky podplukovníka Prokopa (1960); M. Jungmann: ref. Město v temnotách, LitN 1960, č. 27; (jur.) (J. Uher): Přichází dá do redakce Rovnosti..., Rovnost 24. 2. 1973; ● k 75. narozeni-nám: F. Kožík, Rovnost 2. 11. 1974; (mc), Rovnost 8. 11. 1974 ●; (mn.) (M. Nimrichtrová): Nositel Řádu práce B. P., Brněnský večerník 13. 6. 1975; iz (I. Zít-ková): ref. Rozpaky podplukovníka Prokopa (upr. vyd.), Zeměd. noviny 20. 10. 1975; A. Hájková: Spi-sovatel pracujícího Brna, Lit. měsíčník 1976, č. 3; J. Hrabák: k osmdesátinám, Lit. měsíčník 1979, č. 9 → Život s literaturou (1982); ● nekrology: V. Sedlák, Rovnost 13. 12. 1979; (več.) (H. Knappová), Brněn-ský večerník 13. 12. 1979; (re), LD (Brno) 13. 12. 1979 ●; F. Kožík in Vzpomínky (1995).

šv, lm

Karel Polák

* 26. 9. 1903 *Kojetín*

† 24. 8. 1956 *Praha*

Literární historik a kritik, editor, publicista. Zabýval se novověkou českou literaturou, zčásti i sloven-skou, badatelsky se zaměřil hlavně na J. Neruda, textologicky na dílo J. Arbesa. Sledoval působení německé literatury na českou i obousměrné němec-ko-české překladatelství. Jako kritik se přednostně věnoval proze.

Otec byl vaříčem v kojetínském cukrovaru. V rodišti chodil P. do obecné školy, klasické gymnázium vystudoval 1914–22 v Kroměříži (redigoval tam studentský časopis Jaro). Na

pražské filoz. fakultě 1922–27 poslouchal slavistiku a germanistiku, ve šk. roce 1926/27 získal středoškolskou aprobaci pro obory čeština a němčina a doktorát filozofie (práci *Heine a česká poezie do doby lumírovců*, podanou u J. Jakubce). Od podzimu 1927 vyučoval na veřejné obchodní škole v Praze-Žižkově, t. r. začala i jeho odborná publikační činnost recenzemi a germanoslavistickými studiemi. Na Vysoké škole obchodní složil státní zkoušku z německé obchodní korespondence a rozšířil si aprobaci i pro obchodní akademie. Osmnáctiměsíční prezenční vojenskou službu vykonal 1929–31, oženil se 1931. Od počátku učitelského působení se zabýval didaktikou svých oborů, pracoval na osnovách a učebnicích české a slovenské literatury a německého jazyka i na vydáních českých a německých literárních textů pro školy. Brzy se věnoval také publicistice a literární kritice v novinách (od 1929 soustavně pracoval v kulturní rubrice Práva lidu, kterou pak vedl od počátku obnoveného vydávání listu v květnu 1945, za války v Nár. práci) i lidovýchově a vědecké popularizaci (od 1947 předseda odboru literatury pro mládež v Masarykově lidovýchovném ústavu, Dělnická akademie, Českosl. rozhlas v Praze). Sociální demokracii (člen od 1933) také zastupoval v divadelní komisi hl. města Prahy (čímž byl také členem Ústředního nár. výboru hl. města Prahy). Spolupracoval s pražskými vydavatelstvími (ELK, Čin, J. Lukášik), řídil sekci kulturních referentů a redaktorů v Klubu knižní tvorby Kmen. 1935 patřil k zakladatelům Literárněhistorické společnosti československé, byl členem jejího výboru (1956 místopředsdou) a členem redakční rady jejího časopisu Slovesná věda. Jeho žádost z ledna 1946 o docenturu pro obor dějiny české literatury na Filoz. fakultě UK v Praze byla nejprve zamítnuta, nové řízení (zavedené v únoru 1948) vyústilo do ztracena, když byl 1950 vydán nový zákon o jmenování docentů, který už odpovídal komunistickému řízení vysokých škol. Od 1949 se P. stal pracovníkem nově zřízeného Ústavu pro čes. literaturu, kde mj. zastával funkci tajemníka redakční rady spisů Jana Nerudy. Zemřel náhle a byl pohřben na Olšanských hřbitovech v Praze. – Téhož jména jsou: 1. klatovský regionální historik, řídící učitel v Bezděkově u Klatov (křtěn Karel Vojtěch P., 1909 – 8. 4. 1981), jenž se zabýval kulturními a politickými dějinami jihozápadních Čech.

Pozornost věnoval také literárním osobnostem, ponejvíce z hlediska biografického (S. Čech, J. Dobrovský, J. Franta Šumavský, R. Mayer, B. Němcová aj.; viz čl. 70 let K. P. in sb. *Minulostí Západočeského kraje*, sv. 16, 1980, též bibliografie). – 2. učitel Karel P. (1895 – 13. 1. 1981), publikující i pod pseudonymy K. R. Sinhal a Karel Blár, autor knih Saída a derviš (1925), Na cestách radosti a štěstí (1925), Tajemný ostrov (1926), Chrabré srdce (1934), Dobyvatel (1935).

Zpočátku se P. věnoval zejména vztahům mezi českou (resp. slovenskou) a německou literaturou a sledoval je v široké problémové a látkové rozloze včetně poměru německých autorů k Čechům (např. F. Schillera). Přednostně se soustředil na sledování historické recepcce díla H. Heineho v Čechách, na osobnostní vztahy k němu (J. Neruda, S. Čech, T. G. Masaryk, P. Bezruč, S. K. Neumann) a na české goethovství (zejména u J. Jungmanna, K. H. Máchy, J. Nerudy, J. Vrchlického, T. G. Masaryka, u české kritiky 90. let). Vyhnul se mechančnosti, která tehdy běžně poznamenávala studium tzv. vlivů, a z komparování těžil i důležité poznatky o individuální příznačnosti a osobité tvůrčí orientaci zkoumaného českého zjevu. Věnoval se rovněž problematice překladatelství, jeho metodám a funkčním proměnám v dějinném procesu (dílo O. Fischera, starší i nové překlady z J. W. Goetha) a zabýval se též německými překlady z české literatury (Máchův Máj). V pozdějších bohemikálních statích má převahu literatura 19. století s dominantním zaměřením na J. Nerudu. Vedle zájmu o intertextové relace jeho díla k cizím literaturám a k českým osobnostem se P. orientoval na Nerudovu poetiku i na jeho společenské postoje (češství, zápas s klerikalismem). Zdůrazňoval přitom jednotu Nerudovy osobnosti a pokusil se bořit petrifikované „legendy“ o Nerudově díle, zejména o pouze dobovém dosahu jeho fejetonistiky a kritiky a o nízké umělecké hodnotě povídkové prózy. Nerudou se P. zabýval také jako textolog a editor, mj. koncipoval první rozvrh tzv. akademického kritického vydání jeho díla. Nejpočetnější ediční práce P. je věnována J. Arbesovi; tak jako jeho textová kritika přinášela i teoretické poznatky textologické, přesahovalo leckde i jeho historiografické studium do obecné problematiky teorie překladu, poetologie a genologie. P. rozsáhlé věcné znalosti se uplatňovaly v po-

drobných přehledech nové literárněvědné produkce (např. o Goethovi, Bezručovi, Máchovi, Nerudovi) a umožnily mu být mezi prvními, kdo celkově popsalí vývoj moderní české a slovenské literatury od 90. let do tehdejší současnosti, tj. do poloviny 30. let. Životní jubileum F. V. Krejčího dalo vzniknout věcně fundované monografii o této osobnosti, na niž v leččems navazoval P. kritik. Poměry po 1948 zabránily vydání jeho spisu o R. Svobodě. V publicistice sledoval P. nejprve novou odbornou produkci z české a slovenské kulturní historie (literární věda, folkloristika, politická historie, jazykověda), zaujímaje přitom stanovisko k aktuálnímu dění (nový zájem o baroko, pokusy o rehabilitaci RKZ, česko-slovenské kulturní vztahy). Jako recenzent literárních novinek psal zprvu o překládané beletrii starších i žijících autorů, hlavně německých; jeho soustavné referentství o nové literatuře původní se naplno rozvinulo v Kritickém měsíčníku (od 1938) a orientovalo se zejména na mladší a mladou prózu, kterou P. postihoval též prostřednictvím individuálních autorských portrétů nebo v širších souvislostech vývojových. Analýza vztahů mezi společností a slovesným uměním a zájem o kladné hodnotové působení literatury na čtenáře, které poznamenaly jeho recenze, projevíly se výrazně v jeho úvahách např. o literárním braku, o tendenci v umění, o literatuře pro děti a mládež, o životopisném románu; P. přitom obvykle rád provokoval svým jednoznačně vyroceným pojetím (např. životopisný román, oblíbený u nás na počátku 40. let, viděl jako „rodokaps vzdělanců“). Jeho kritickou a literárněvědnou tvorbu vůbec spojuje silný hodnotový zřetel, vehementní polemičnost, odpor k přežívajícím kulturním představám a neochota sklánět se před etablovanými autoritami.

PSEUDONYM, ŠIFRY: Kapenka (v některých novinových polemikách); K. P., KP, KP, Kp., kp., -kp., -kp., P. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Bezručův hlas (1940); Cíl (1946–47); Časopis pro moderní filologii (1928–40); 1933 Mácha a Goethe, 1935 a 1936 Nerudův vztah k Heinovi; Čes. literatura (1953–56); Čes. osvěta (1947, Metody boje proti braku); Českosl. voják (1954); Českosl. výbor obránců míru (1956); Čes. bibliofil (1942–45); 1942 Neruda novinář, 1945 Vrchlický baladik; Čes. dělník (1940); Čes. život (1947); Čtème (1942, K otázce životopisů); Dělnická osvěta (1937–42); Dělnická ročenka na rok 1946; sb. Deset let Kruhu přátel Jaroslava Vrchlického (1948); 27. výr. zpráva Veřejné obchodní školy...

v Žižkově na rok 1937/38 (Nerudovy Zpěvy páteční); Germanoslavica (1931–35; 1931–32 J. Neruda über Goethe, Das Goethebild des tschechischen Liberalismus, 1935 Masaryk und Heine); Goethův sborník (1932); roč. Chudým dětem (Brno 1933–41); kat. Jakub Arbes. Bojovník a spisovatel (1954); sb. Josef Dobrovský 1753–1829 (1929); sb. Karel Hynek Mácha (1937, Mácha a Neruda); Klub (1955); Kniha a čtenáři (1945–48; 1947 Dívčí román); sb. Královny, kněžny a velké ženy české (1940); Kritický měsíčník (1938–42, 1945–48; 1939 Literatura a dnešek, 1940 K dnešnímu stavu české prózy); Kytice (1945–48); Lid. noviny (1941); Listy filologické (1934–50; 1934 Kompozice a třídění Nerudových Balad a romancí); Lit. noviny (1936); Lit. noviny (1953–55); Lit. rozhledy (1931); Literatura ve škole (1953–56; 1956 O dobrodružné četbě); sb. Ludovít Štúr (Bratislava 1956, Havlíkův Slovan o Štúrovi a štúrovcích); Nár. práce (1939–45); Naše věda (1938–45; 1938–44 Nová literatura máchovská); Nová svoboda (1938); Nový život (1949–56); sb. O českou literární kritiku (1940, F. V. Krejčí, typ kritika socialistického); sb. Otokar Fischer (1933, Fischer překladatel); Panoráma (1940–47); sb. Poznání (1936, Československá literatura 1890–1935); Práce (od 1950); Praha v týdnu (1943); Právo lidu (1929–39, 1945–48); Program D 40; sb. Přátelský kruh Boženy Němcové (1946); Rozhledy (1934); Rozpravy Aventina (1929–32; 1929 Rilke a Březina, 1932 Goethe a my); Rozsévka (1953); Rudé právo (1956); Růst (1948); Slavia (1939, 1947–50; 1940 Literatura o K. H. Máchovi 1935–1939, i sep., 1947 Jungmannovo pojetí Goetha); Slawische Rundschau (1940, Goethe und die tschechische Kritik der neunziger Jahre); Slovanský přehled (1954); Slovesná věda (1947–52); Socialistická revue (1947–48); Střední škola (1931–36); sb. Svatopluku Čechovi (1946); Svět práce (1945); Škola a kultura (1948, 1953); Stěpnice (1946–49); Učitelské noviny (1953); sb. Věčný Mácha (1940); Věda a život (1954); sb. Vzpomínky na Petra Bezruče (Brno 1947); sb. Xenia Pragensia... (1929, Heine und die tschechische Dichtung); – posmrtné: Čes. literatura (1957); sb. Karel Václav Rais. Studie, vzpomínky, dokumenty (1959); sb. Z doby Nerudovy (1959, Nerudův boj s církevní reakcí). ■ KNIŽNĚ. Práce o literatuře: F. V. Krejčí. Kulturní buditel českého dělnictva (1937); Národní myšlení Nerudovo (1940); O životopisném románu (1941); O umění Jana Nerudy (1942); Kultura a politika v socialismu (1946); Literatura a socialismus (1946); Nerudovy Povídky malostranské (1947); O Svatopluku Čechovi (1949); O Antalu Staškovi (1951); Jan Neruda (1955, se statí M. Grygara); Heinrich Heine (1956). – Učebnice: Die Zeitung im Querschnitt. Hilfsbuch der deutschen Konversation (1934, s O. Donathem a H. Siebenscheinem); Přehled československého písemnictví v rámci světových literatur pro obchodní akademie 1–3 (1935, s A. Bernáškem a J. Kaňkou); Deutsches Arbeitsbuch für die 8. Klasse tschechoslowakischer Mittelschulen mit tschechischer Unter-

richtssprache (1938, s A. Joklem a M. Krječmařem); Přehled literatury české a slovenské. Učební text pro 4. roč. obch. akademií a 2. roč. obch. škol, d. 4. Od realismu po dnešek (1947). ■ REDIGOVAL sborník: Památce Otokara Fischera (1948, sep. Kytice 1948, č. 3–4); *knižnice*: České perly (1941–42, s A. Hartlem), Život a dílo (1946); *spisy*: Dílo Jakuba Arbesa (1940–56), Vybrané práce Jana Nerudy (1950–56, tajemník red. rady). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL *edice a výbory*: J. W. Goethe: Z mého života 3–4 (1932, Spisy J. W. G., sv. 13, poznámky k dílu 1–4); J. Arbes: Poslední dnové lidstva (1940) + Etiopská lilie (1940) + Šílený Job (1940) + Mesiáš 1, 2 (1940) + Český vyhnanec. Novelety, biografické črty, satiry a polemiky z ovzduší výtvarného umění (1941, s F. Kovárnou) + Karel Hynek Mácha. Studie literární a povahopisná (1941, s K. Janským) + Zázračná madona. Romaneto a povídky (1944) + Rváč. Povídky (1944) + Němci v Čechách. Historicko-politické rozpravy (1946) + Newtonův mozek (1948) + Svatý Xaverius – Newtonův mozek (1949) + Kandidáti existence (1949) + Z krvavých zápasů (1950) + Syn předměstí (výbor z díla, 1950) + Štrajchpudlíci (1951) + Anděl míru (1951) + O Janu Nerudovi (1952) + Literaria (1954) + Moderní upíři (1954) + Romaneta (výbor, 1954) + Proti srsti. Satiry a rozmarňné hříčky 2 (1955) + Sivooký démon (1956); J. Neruda: Arabesky a studie (1941) + Povídky malostranské (1941) + Žerty, hravé i dravé (1941) + Drobné klepy (1942) + Praha (výbor z FF 1864–75, 1942) + Obrazy z ciziny (1950) + K českému máji (výbor ze sociálních próz, 1950) + Fejetony (výbor, 1951) + Arabesky (1952); Sociální poezie česká a slovenská 1918–1948 (1948, dopln. ant. R. Illového); J. Vrchlický: Selské balady (1948) + Mythosy (1949) + Epické básně (1949) + Zlomky epopeje (1950, s V. Tichým); K. Klostermann: Mlhy na Blatech (1949); J. K. Tyl: Klouď lidé (výbor z povídek, 1950); Počátky novočeského básnictví (1950); K. V. Rais: O ztraceném ševci 1, 2 (1950, 1951); G. Pfeleger Moravský: Z malého světa (1951); – posmrtně: J. Arbes: Mravokárné romány (1957); – *čtánky a literární texty pro školy*: A. Stifter: Bergkristall (1931); J. Neruda: Výbor z poezie (1934, dopln. vyd. 1938) + Písň kosmické (1952); J. von Eichendorff: Aus dem Leben eines Taugenichtsa (1935); Čtánka pro čtvrtý ročník obchodních akademií (1935, s A. Bernáškem, J. Kaňkou); K. H. Mácha: Máj – Marinka (1935, dopln. vyd. 1938); Ukázky české literatury 4. Od československého realismu až po dnešní českou a slovenskou literaturu (1947). ■

LITERATURA: ● ref. studie H. Heine und die chechische Dichtung: V. Jirátk, ČMF 16, 1929/30, s. 162; S. Sahánek, Naše věda 1931, s. 287 ●; ● ref. ed. A. Stifter: V. Jirátk, Střední škola 12, 1931/32, s. 143; B. Slavík, Studentský časopis 11, 1931/32, s. 159; S. Sahánek, LidN 17. 1. 1932 ●; ● ref. studie Mách a Goethe: K. Bittner, Germanoslavica 2, 1932/33, s. 449; A. N. (Novák), LidN 1. 4. 1933 ●; ● ref. studie Fischer překladatel: F. X. Šalda, ŠZáp 5, 1932/33, s.

443; B. Václavek, Index 1933, s. 111; A. Novák, LidN 16. 7. 1933 ●; ● ref. F. V. Krejčí: G. (F. Götz), NO 20. 10. 1937; vbk. (V. Běhounek), PL 24. 10. 1937; V. Černý, LidN 22. 11. 1937; L. Jehl, Rozhledy 1937, s. 244 ●; p. (A. M. Piša): ref. studie Nerudovy Žpěvy páteční, PL 20. 8. 1938; ● ref. Národní myšlení Nerudovo: -chb- (V. Cháb), Naše zprávy 13. 7. 1940; amp. (A. M. Piša), Nár. práce 24. 7. 1940; b. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1940, s. 182; M. B., Zvon 41, 1940/41, s. 529 ●; ● ref. O životopisném románě: A. Pražák, Naše věda 1941, s. 309; J. Ný (Novotný), KM 1942, s. 34 ●; ● ref. O umění Jana Nerudy: J. Mukařovský, SaS 1942, s. 152 → Studie z poetiky (1982); p. (A. M. Piša), Nár. práce 1. 8. 1942; M. Novotný, Živá tvorba 1943, s. 41 a pokr. ●; Tartuffel (J. Brambora): Potíže s Poláky (autoři téhož jména v knihovnických katalozích), Práce 11. 8. 1946; Lin. (J. Linhart): ref. Literatura a socialismus, Kultura a politika v socialismu, KM 1947, s. 48; an.: Voskovec a Werich kontra K. P. (k jejich poválečné scéně), NO 22. 5. 1947; ● ref. ant. Sociální poezie česká a slovenská 1918–1948: an., PL 24. 6. 1948; K. Bradáč, RP 1. 7. 1948; P., LidN 11. 7. 1948; bs (B. Slavík), LD 16. 7. 1948; -čí (K. A. Krejčí), Obrana lidu 12. 8. 1948; lk (L. Kundera), Rovnost 13. 11. 1948 ●; ● nekrology: M. Laiske, Zeměd. noviny 25. 8. 1956; K. Krejčí, LitN 1956, č. 37; M. Heřman, ČLit 1956, s. 268; St. Š. (Šmatlák), SLit 1956, s. 517; V. Tichý, NŽ 1956, s. 1125 + Literatura ve škole 1956, s. 281 ●; Z. Svobodová: K. P. jako germanista, ČMF 1957, s. 173; H. Volavková: Výtvarná kritika Jana Nerudy a Karla Purkyně, Umění 1967, s. 184; G. Křepelová: Germanoslavistické práce dr. K. P., SPF Plzeň, Jazyk a literatura, sv. 11, 1973; M. Otřeba: Marginalie k nerudovským studiím K. P., ČLit 1976, s. 544; Z. Lejkep: Pokus o přehled a hodnocení dosavadních názorů na divadelněkritickou činnost Jana Nerudy, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1976–77, č. 23–24; R. Grebeníčková: Mácha, čtenář Goethova Fausta, Slavia 1982, s. 143.

mo

Milota Zdirad Polák

* 14. 2. 1788 *Zásmuky* u Kouřimi

† 31. 3. 1856 *Videňské Nové Město* (Wiener Neustadt, Rakousko)

Preromantický básník a prozaik. Autor monumentálně koncipovaného díla přírodní a reflexivní lyriky Vznešenost přírody, ohlasových i písňových skladeb a jiné drobné poezie, v próze rozsáhlého cestopisu z Itálie.

Původním křestním jménem Matěj, na úředních dokumentech se často podepisoval Moric. V literatuře jsou četné nesprávné údaje o na-

rození, sám P. udával (snad pro zajímavost) datum 29. února. – Byl synem ševce, pozdějšího obchodníka s ovocem. Od 1798 chodil v Praze do normální školy, pod patronací A. Pařízka se připravoval na učitelství, 1807 se stal výpomocným učitelem v pražském sirotčinci. Byl dobrý hudebník (zpěvák a klavírista), zajímal se o poezii, psal německé verše. 1808 vstoupil do vojska shromažďovaného proti Napoleonovi, v hodnosti praporečnicka bojoval 1809 u Aspern a Wagramu, do počátku 1813 byl se svým plukem ve východních Čechách (Chrudimsko, Litomyšlsko, okolí Bydžova a Hradce Král.). Seznámení s dobrušským F. V. Hekem a s farářem v Dobrušce J. L. Zieglerem přivedlo P. do národního hnutí; přijal vlastenecká rodná jména, studoval českou literaturu a začal psát české básně. Povýšen na poručíka bojoval 1813 u Drážďan a Lipska, byl v Heidelbergu a v Paříži, ve Francii zůstal do skončení války 1814. Po krátkém pobytu v Haliči a v Uhrách se stal jako nadporučík pobočníkem podmaršálka barona Františka, svobodného pána Kollera. S ním se dostal do Vídně v době kongresu (1814–15) a po jeho skončení do Itálie (Benátky, Ferrara, Bologna, Florencie, Řím, dlouhodobě Neapol; poznal Pompeje a Herculaneum). Jako vychovatel Kollerova syna Alexandra (pozdější generál, od 1868 český místodržící, od 1874 ministr války) pobýval 1818–20 střídavě v Praze a na Kollerově panství v Obříství na Mělnicku; jeho literární tvorivost tehdy kulminovala. Po vypuknutí revoluce v Neapoli byl znovu s Kollerem v Itálii až do jeho smrti 1826; zdokonalil se ve franštině, italštině, španělštině a angličtině. 1827–30 vyučoval české řeči a literaturu na vojenské akademii ve Vídeňském Novém Městě (Wiener Neustadt); povýšen na setníka se vrátil k svému pluku a 1831–37 sloužil v tehdejších severních Uhrách, mj. na Trenčínsku a v Bratislavě (seznámení s J. Palkovičem a L. Štúrem). 1832 se oženil s dcerou dělostřeleckého důstojníka a pozdějšího polního zbrojmistra, zhruba o čtvrtstoletí mladší. 1837 byl P. na vojenskou akademii povolán podruhé, tentokrát za profesora válečného dějepisu a dohlázele (prefekta) nad vyučováním novějších jazyků. T. r. získal hodnost majora, 1843 podplukovníka, 1848 plukovníka; do výslužby odešel 1849 jako generálmajor. 1848 krátce meškal v Praze; oboustranné odcizení mezi ním a českou společností bylo tehdy už úplné, ojedinělé dří-

vější pokusy o sblížení (např. ze strany J. Pospíšila) se nezdařily. Zemřel po mrtvici, pohřben byl na starém (později zrušeném) hřbitově ve Vídeňském Novém Městě.

Básnický přínos P. spočívá především v náročně pojatém díle *Vznešenost přírody* (v časopisecké, stručnější a zčásti odlišné verzi s tit. *Vznešenost přirozenosti*). Po časoměrném *Vvodu* obsahuje skladba šest zpěvů, jejich základním útvarem jsou „písňe“ (většinou v osmistopém rýmovaném trocheji), doplňované „slávozpěvy“, „chvalozpěvy“, „mnohozpěvy“ aj. (tam i jiná metra). Dílo popisuje jakoby v plynulém obhlížení přírodu v jejích rozmanitých podobách; začíná jitrní oblohou a noční hvězdnou oblohou končí, zahrnujíc mezitím do svého líčení hory, ledovce, sopky, moře, bouři, pracujícího rolníka atd. Věcná určitost popisů a výjevů je malá, a tím spíš vystupuje do popředí citově nadnesený vztah k velkoleposti přírody, patetická oslava její tvůrčí síly a účelné soustavy a s tím i jejího „tvorce“. Přimykajíc se k obdobným dílům evropských literatur 18. století (např. J. Thompson: *The Seasons*, E. Kleist: *Der Frühling*), přinesla P. *Vznešenost* do obrozenské poezie požadovanou monumentálnost, nalézala nové možnosti poetického slovníku a svou rytmickou oponovala mechanické jednotvárnosti puchmajerovského verše. Ostatní básnická produkce P. je žánrově i obsahově rozmanitá. Po příkladu Hankově pěstoval ohlasovou poezii (např. lidovou píseň *Sil jsem proso* rozšířil dalšími strofami v báseň *Oklamaný miláček*), na puchmajerovce nejzjevněji navazoval lyrikou anakreontského typu (zejména milostnou), válečné události se odrážely v jeho příležitostných básních (výzvy k vojenskému hrdinství, proklamace proti Francii) a vstoupily i do tradičně pojaté balady; pěstoval též básnické psaní, píseň společenskou a pijáckou, ódu, epigram, poetickou hádanku a hříčku. Skladba *Vznešenost* hudby (kterou P. považoval za své hlavní dílo) a báseň o čtyřech zpěvech *Listopad* (z konce 20. let) shořely i s jinými P. rukopisy za požáru ve Vídeňském Novém Městě 1834. Z ostatní tvorby (mj. z překladů Ossianových zpěvů a Byronových básní a z rozsáhlé skladby Mílek) se dochovaly zlomky (dnes již ztracené); výběr z nich zařadil K. Sabina po úpravách do P. spisů. Čtyřdílná, za P. života jen časopisecky vydaná *Cesta do Itálie* představuje jak rozsahem, tak zejména obsahem a podáním (bohatá

pozorování, vzrušené popisy přírody a památných míst, znalé historické výklady, vložené lyrické básně, úvahy v osvětském a protiklerikálním (duchu) ve svém žánru první velké dílo obrozenské prózy.

ŠIFRY: * * * k, M., M. Z. P., P * * *. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Cís. král. vídeňské noviny (1813, první otištěná B Na Karlínku); Dobroslav (1820–22; 1820 P Cesta do Itálie, 1821 B Oklamaný miláček); Hyllos (1821); Jindy a nyní (1829); J. Jungmann: Slovesnost (1820, B Kantáta. O vznešenosti hudby); Kramériusovy c. k. vlastenské noviny (od 1815); Květy (1838, poslední otištěná B Vínozpěv); alm. Milina (1825); Prvotiny pěkných umění (od 1813; 1813 B Vznešenost přirozenosti). ■ **KNÍŽNĚ**. *Beletrie*: Vznešenost přírody. Lyrická báseň v šesti zpěvích (B 1819); – posmrtně: Cesta do Itálie (in Spisy M. Z. P. 2, 1862, ed. K. Sabina; in Světová knihovna 1907–08, 4 sv., ed. J. Bradáč; kritice. vyd. 1979, ed. F. Wünschová, tj. A. Stich). – *Souborná vydání*: Spisy (nakl. I. L. Kober, in Spisy výtečných českých básníků novověkých, 1862, 2 sv., ed. K. Sabina); Básnické spisy (nakl. J. Otto, in Světová knihovna, 1907, 2 sv., ed. J. Bradáč). ■ **KORESPONDENCE**: A. Rybička: Pomůcky k životopisům (J. L. Zieglerovi z 1813–28), Lumír 1856, s. 810, 831 + Pomůcky k listářu biografickému. Sbírká druhá (J. L. Zieglerovi z 1811–28), Světozor 1870, s. 66, 74; in F. L. Čelakovský: Korespondence a zápisky 1 (F. L. Čelakovskému z 1828; 1907, ed. F. Bílý); in M. Z. P.: Cesta do Itálie (J. L. Zieglerovi z 1813–15; 1979, ed. A. Stich pod jm. F. Wünschová). ■

LITERATURA: J. Jungmann: ref. Vznešenost přírody, Krok 1821, s. 150; an.: Polákovy spisy (seznam rukopisů v P. pozůstalosti), NL 6. 2. 1861; K. Sabina: M. Z. P. Nástin životopisný, in M. Z. P.: Spisy 1 (1862) → Články literárnědějepisné 1 (1912, s. 248); F. Schulz: Příroda v českém básnictví... (též P. Vznešenost přírody), Osvěta 1872, s. 458; F. Čenský: Vojenské a vojensko-literární vzpomínky, Světozor 1873, s. 290 + M. M. Z. P. Životopisná a literární upomínka, Osvěta 1874, s. 795 + in Z dob našeho probuzení (1875); F. Bačkovský: O P. Vznešenosti přírody, Studentské listy 4, 1883/84, s. 48; L. Domečka: Neznámá data o básníku P. (mj. o vzniku písně Oklamaný miláček), tamtéž, s. 229; J. Vlček: Parádní dílo Puchmajerovy školy básnické, Čas 1887, s. 119, 132; J. Neruda: M. Z. P., Humorist. listy 1888, s. 250 → Podobizny 3 (1954, s. 327); J. Vrchlický in Nové studie a podobizny (1897, s. 9); A. Jirásek: Na dobřanské faře, Osvěta 1897, s. 255 → Rozmanitá próza 2 (1905, s. 63); J. Vlček in Několik kapitolek z dějin naší poezie (1898) → přeprac. in Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti (1912), nově in Z dějin české literatury (1960, s. 209) + Tři čeští cestovatelé po Itálii v 19. století, Světozor 33, 1898/99, s. 174 + M. Z. P., sb. Literatura česká 19. století 2 (1903, 2. vyd. 1917); F. J. Rypáček: Literární pozůstalost M. M. Z. P., Osvěta 1907, s. 861, 1061; J. Bradáč in Básnické spisy M. Z. P. (1907); F. Homol-

ka: Rozšíření písní umělých mezi lidem českým, ČL 20, 1910/11, s. 175; J. Bradáč: Literární pozůstalost M. Z. P., 40. výr. zpráva gymnázia v Domažlicích ze šk. r. 1910/11 + M. Z. Poláka Drobné básně, Program c. k. gymnázia v Mladé Boleslavi za šk. r. 1912/13; J. B. Novák: Války osvobozovací a naše obrození (též P. básně), ČČM 1914, s. 119; J. Jakubec: Slovesné práce ve Vídeňských novinách 1813 a v Kramériusových vlastenských novinách 1815, LF 1916, s. 122, 239; L. Brtnický: Antický Řím ve zprávách M. Z. P., Sborník prací filologických věnovaných prof. F. Grohovi (1923); J. Volf: Charakteristika pěvce Vznešenosti přírody M. Z. P. Tomášem Burianem r. 1834 (v dopise F. C. Kampelíkovi), Zvon 24, 1923/24, s. 616; L. Kuba: Bajky o vzniku písní Sil jsem proso a Horo, vysoká jsi, ČL 27, 1926/27, s. 263; J. S. Machar: Při sklence vína (portrét M. Z. P.), Tribuna 29. 1. 1928 → Při sklence vína (1929); R. Tschorn in Bouřliváci (1928); A. Novák: Krajina vergiliovská (Cesta do Itálie), sb. Pio vati (1930, s. 135); vj.: M. Z. P., praktický obránce češtiny, LidN 6. 8. 1930; J. Mukařovský: P. Vznešenost přírody. Pokus o rozbor a vývojové zařazení básnické struktury, Sborník filologický 10, 1934/35, s. 1 → Kapitoly z české poetiky 2 (1948); ● k 150. výr. narození: K. P. (Polák), PL 13. 2. 1938; A. Novák, LidN 14. 2. 1938 ●; P. Váša: Slovník M. Z. P., NŘ 1947, s. 98; V. Martínek: Vojenská sláva, in Na cestách národního ducha (1948); J. Nováková: Indické rozměry v českém básnictví, Věstník KČSN 1952 (vyd. 1953), s. 1; J. Hrabák: O verši prvních básní M. Z. P., in Studie o českém verši (1959, s. 239); A. Stich (pod jm. F. Wünschová): Italský osud české literatury a M. Z. P., in M. Z. P.: Cesta do Itálie (1979); A. Haman: Neapol a okolí v pohledu M. Z. P. a J. Nerudy, sb. Cesty a cestování v jazyce a literatuře, AUP Ústí n. Lab., Studia litteraria et linguistica, sv. 11 (1995, s. 131); V. Petrbock: Josef Liboslav Ziegler a východočeský obrozenský Parnas, Souvislosti 1996, s. 225.

mo

Bohumil Polan

* 18. 11. 1887 Plzeň

† 25. 7. 1971 Plzeň

Literární, divadelní a výtvarný kritik, básník; kritik vycházející z estetických a mravních postulátů F. X. Šaldy a z estetiky předválečné moderny, recenzent a komentátor literární tvorby 10.–50. let, tvůrce portrétů, editor; divadelní kritik trvale zaměřený na činnost plzeňské činohry, též kritik a vykladač výtvarného umění spjatého se západočeským krajem.

Vl. jm. B. Čuřín. – Otec byl dozorcem a pak vedoucím obuvnické dílny v plzeňské trestnici Bory; zážitek z dětství, kdy v tomto ústavu byli

věznění příslušníci omladinářského hnutí, později P. inspiroval k prvním veršům (ukázky zveřejnil F. Šrámek v čas. *Práce*). Od 1898 studoval na plzeňské reálce, kde ho z profesorů ovlivnili básník J. Holý, literární historik J. Folprecht a romanista, později historik umění F. Žákavec; se spolužákem B. Fremmrem (budoucí herec B. Karen) tehdy organizoval studentský literární a divadelní kroužek. Po maturitě (1905) vykonal v rodišti vojenskou službu a od 1907 byl pomocným úředníkem v právním oddělení stavebního úřadu města Plzně. Za 1. světové války sloužil jako záložní důstojník v Haliči, Uhrách a posléze v Čechách. Po návratu pokračoval v původním zaměstnání až do 1920, kdy byl uvolněn pro studium jednoroční Státní knihovnické školy v Praze. Od 1921 pracoval v plzeňské městské knihovně, 1927–47 ve funkci ředitele, v lednu 1949 odešel do důchodu. V meziválečném období cestoval po Německu, Francii a Jugoslávii. Při zaměstnání se soustavně věnoval kritice, a to se zaměřením na tvorbu celonárodní i krajovou. Práci literárního referenta, kterou zahájil 1909 v *Časopise pokrokového studentstva* a v níž pokračoval jako spolupracovník četných listů až do 50. let, občas spojoval s prací redakční (*Pokroková revue*, *Pramen*). Na podnět K. H. Hilara začal již 1911 referovat v časopise *Divadlo o plzeňské činohře*, od 20. do 40. let měl pravidelný divadelní referát v plzeňských listech (*Nová doba*, *Pravda*) i v jiných časopisech. Angažoval se i v dalších oblastech kulturního života svého města a kraje: účastnil se výtvarného dění svými kritikami a úvodními přednáškami k výstavám; jako literát a knihovník vystupoval, zvláště po 2. světové válce, na knihovnických kursech a na četných čtenářských besedách a literárních večerech. Za své činnosti se sblížil a přátelsky stykal s F. Halasem, B. Karenem, M. Nohejlem, A. M. Pišou, J. Seifertem, E. Vachkem aj.; z výtvarníků zvláště s J. Hodkem, J. Kovářkem, B. Krsem, J. Trnkou. Jeho zetěm (manželem dcery Mileny) byl K. Konrád.

Po raných verších, které revoltujícími proklamacemi ničím nespoutaného života prozrazovaly závislost na poezii F. Šrámka a S. K. Neumanna, se P. natrvalo obrátil ke kritice a jen občas ji provázel básnickými extempore; pozdější výbor *Koncert na lesní roh* zrcadlil autorův citový a duchovní svět, básnická spontaneita je však místy stírána kultivujícím úsilím

a usměrňující sebekázní intelektu. V předválečné době se solidarizoval s uměleckými snahami moderny, a aniž se stal členem generačního seskupení, podporoval ji v kritických vystoupeních (zvl. referát o *Almanachu* na rok 1914). Jeho představa autentické kritiky se utvářela pod vlivem Šaldovy koncepce a estetiky moderny, zahrnující i podněty bergsonovského intuitivismu. Zastával tak názor o prvořadém významu tvůrčí kritické osobnosti, jejíž prestiž je podmiňována nejen jedinečnými interpretačními schopnostmi, ale i pevným mravním postojem plynoucím z vědomí spoluzodpovědnosti za kulturní tvářnost doby. Projekt tvořivé kritiky odpovídal P. uměleckému založení a jeho spontánnímu tíhnutí k esejismu, k bohatě nuancovanému, leč někdy až obrazově přebujelému stylu (vedle metafor a příměrů zvláště hojnost odstiňujících epitet). V jeho kritické praxi převládala pravidelná činnost recenzenta, jenž svůj soud obvykle včleňuje do širěji konturovaného výkladu o typu posuzované tvorby, básnickém profilu tvůrce ap.; příležitostně psal i aktuální glosy, medailony a většinou jen v počátcích úvahy obecného koncepčního zaměření. Třebaže nebyl generačním kritikem, trvale sledoval tvorbu svých vrstevníků nebo básníků z generace o něco starší (A. Sova, V. Dyk, S. K. Neumann, F. Šrámek, K. Toman, bratři Čapkovi, F. Langet aj.). V meziválečné době i v obdobích následujících, kdy stál již stranou zápasů o nové umělecké směry, se intenzivněji zajímal o individuální tvůrčí čin a ještě zjevněji inklinoval k vykladačství, mnohdy motivovanému rezonujícím srozuměním s díly, která mu byla blízká. V širokém záběru P. posuzovaných děl 20. a 30. let se častěji objevovala díla Horova, Vančurova, bratří Čapků, Vachkova, Konrádova aj.; později vedle komentování běžné produkce věnoval svůj interpretační zájem významnějším titulům prózy (za okupace např. E. Bass, J. Drda) a v ještě větší míře poezii (zvl. četná pojednání v *Kritickém měsíčníku* o poezii Halasově, Holanově, Hrubínově, Seifertově, Zahradníčkově aj., též objevené recenze děl Mikuláškových a Kolářových). Během let dospěl k syntetizujícím portrétním studiím a medailonům, které zveřejňoval samostatně nebo jako doprovod k edicím (V. Beneš Třebízský, S. Čech, K. Horký, K. Konrád, P. Křička, P. Nauman, E. Vachek), z nichž některé sám připravil (V. Hálek, J. V. Sládek, F. Šrámek aj.). Před-

vším intimní vztah k poezii Neumannově, Šrámkově a Tomanově ho vedl k postupné modifikaci a docelení mozaiky původních referátů a pojednání v portrétní eseji, v nichž se slučuje zasvěcená znalost a cit pro originalitu díla s vyznavačským patosem (*Se Stanislavem K. Neumannem, Fráňa Šrámek, básník mládí a domova, Básník Karel Toman, črta o Tomanově setkání s Plzní Básníkův stín*). Tematiku značné části P. kritické tvorby určovala kultura a umění rodného města a kraje. Pro P. bylo příznačné, že veškerá díla a činy místní proveniencce nahlížel z horizontu celonárodní kultury. Komentoval literární produkci, psal i souhrnné stati o umělecké tradici kraje (*Krásné písemnictví v Plzni* aj.), podílel se na antologii poezie *Vyrostlo z pomezí* atd.; především pak v pečlivých referátech, přesahujících svým významem lokální určení, sledoval po desetiletí plzeňskou činohru, v řadě statí zachytil výkony herců a režisérů (V. Budil, B. Karen, V. Vydra aj.) a věnoval se i její historii. Do kompletu regionálně zaměřených prací patří také referáty a studie o výtvarném umění (H. Boettinger, J. Hodek, B. Krs, J. Konůpek, J. Trnka aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: B. J. Mára (Práce 1905), B. Mára (Obzory 1906); -an, B. P., Pn, pn. ■ PŘÍSPĚVKY in: sb. Bedřich Karen, hrdina jeviště zjitřeného válkami (1947); Cesta (1921); Časopis pokrokového studentstva (1908–09); Československo (1946, Profil místní osobitosti v plzeňském životě kulturním); Čin (1934–36); sb. Dík a pozdrav. Josefu Horovi k padesátinám (1941); sb. Dík bojovníku. Soudruhu S. K. Neumannovi k sedmdesátinám... (1945); Divadlo (1911–13, divad. ref.); ELK (1936); Hollar (1932–33); sb. In memoriam Jana Týmla (1946); Jevišťe (1920); sb. Karel Klostermann (Plzeň 1948); sb. Kde domov můj? Památník věnovaný naší vlasti a hymně národa českého (1940); Kmen (1919–20); Krajské oblastní divadlo v Plzni (1952, Nástin padesátileté historie plzeňské činohry); Kritický měsíčník (1938–48); sb. Krsovi k padesátinám (Přerov 1940); Kulturní zpravidy, pokr. Panoráma (1927, 1931–32, 1936, 1950–51); Květy (1910); Květy (1969); Lid. noviny (1927, 1929, 1931, 1941–44, 1949); Listy Klubu přátel poezie (1972); Lit. noviny (1930–32, 1936–38); Lit. noviny (1950–52); Lumír (1908, 1911–12, 1916–17); Nová doba (Plzeň 1920–44, divad. ref.); Nové Čechy (1918–25, 1932); sb. Nové české divadlo 1930–1932 (1932); Nový život (1950, 1953–58); Obzory (1906); Plamen (1960–61); sb. Plzeň a Plzeňsko (1925, Krásné písemnictví v Plzni); Pokroková revue (1909–14); Práce (1905, debut); Pramen (1920–28); Pravda (Plzeň 1945–47 divad. ref., 1964–69); Právo lidu (1922, 1926, 1928, 1937); Program D; Rozhledy (1935–36);

Rozpravy Aventina (1928–31, 1933–34); Salon (Brno 1930); Samostatnost (1910–14); Sborník Janu Konůpkovi (1946); Scéna (1913–14); Sever a Východ (Turnov 1926–27); Svob. noviny (1945–48); Šibeníčky (1906–07); Tribuna (1927); Tvorba (1948); sb. Účtování a výhledy (1948); sb. Václav Vydra, národní umělec (1946); Večery (1912); Veraikon (1926–28); sb. Vyrostlo z pomezí (Plzeň 1962); sb. Za Karlem Vokáčem (1946); Zlatý máj (1959–60, 1962); též katalogy k plzeňským výstavám: Hugo Boettinger (1948), Jiří Trnka (1962). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře a umění*: Se Stanislavem K. Neumannem (1919); Koncert na lesní roh (BB 1927); Básníkův stín (1930); Fráňa Šrámek, básník mládí a domova (1947); Josef Hodek, malíř a grafik (1947, s B. Benešem Buchlovanem); Básník Karel Toman (1957). – *Výbory*: Život a slovo (1964, ed. J. Brabec); Místo v tvorbě (1965, ed. V. Štěpánek). ■ KORESPONDENCE: in Z listáře B. P. (J. Kovaříkovi z 1967, J. Trnkovi z 1962, J. Wenigovi z 1958; 1998, ed. B. Losenický a V. Viktora). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Pokroková revue (1913–14, s J. Malým), Pramen (1924–28, s E. Vachkem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: S. K. Neumann: A hrdý buď (1949); J. V. Sládek: Orel i skřivánek (1952) + Hlas domova (1958); Setba (sb. prací začínajících autorů plzeň. kraje, 1955, s K. J. Benešem); F. Šrámek: Hudba nad splavem (1956); V. Hálek: Poldík rumař (1957); K. Vokáč: Básně (1957); Vyrostlo z pomezí (výbor básní, 1962, s V. Jílkem); K. Konrád: Břeh snů a jiné prózy (1964); S. Vejvoda: Deset ve smutku (výbor z BB, 1967); Z listáře B. P. (1998, výbor z přijaté korespondence s komentářem B. P., z pozůstalosti ed. B. Losenický a V. Viktora). ■

BIBLIOGRAFIE: H. Ryšánková: Miloslav Nohejl – B. P. (Knihovna města Plzně, 1971, soupis přisp. v čas. Pramen); A. Kůsová: B. P. 1, 2 (Knihovna města Plzně, 1. 1987, 2. 1989). ■ LITERATURA: J. Kropáček: Knihovníkovy rozpaky a jeho víra (1967; obs. též přednášku B. P. na 12. sjezdu českosl. knihovníků 1936); Z. Stehlík: Pozdrav Bohumilu P. (1984) → (úryvek s tit. Život spjatý s Plzní) Pravda 28. 11. 1987; Z listáře B. P. (1998, ed. B. Losenický a V. Viktora). ■ ● polemika: T. A. (A. Procházka): Za dnešních dob (proti článku B. P. Vývojové nebezpečí, Pokroková revue 10, 1913/14, s. 301), MR 1913/14, sv. 28, s. 440; B. P., Pokroková revue 10, 1913/14, s. 423 ●; ● ref. Se Stanislavem K. Neumannem: Dr. A. H. (Hartl), Nové Čechy 3, 1919/20, s. 85; J. H. (Hora), Akademie 24, 1919/20, s. 279; -vh- (M. Hýsek), Kmen 3, 1919/20, s. 164; Š. Jež, Cesta 2, 1919/20, s. 526 ●; ● ref. Koncert na lesní roh: AMP. (A. M. Piša), PL 5. 2. 1928; an. (J. V. Sedlák), Tribuna 22. 4. 1928 ●; ● ref. Básníkův stín: ill. (A. Novák), LidN 23. 5. 1930; AMP. (A. M. Piša), PL 27. 5. 1930 ●; ne (A. Novák): Glosa o české próze románové (souhlasná reakce na článek B. P. o stylistice v LitN 1931, č. 19), LidN 15. 11. 1931; J. Durych: A. Novák se dovolává (polemika s předšlými), Akord 1932, s. 45; P. Fraenkl: Básník přechodné doby (též srovnání knih B. P. a B.

Václavka o S. K. Neumannovi), LidN 21. 8. 1935; Litnov: Praha duševně pracuje (k problematice pražského argotu, o němž psal B. P. v recenzi knihy Mámení po převratu od E. Konráda), LitN 8, 1935/36, č. 11; B. Karen in Epizody (1946); G (F. Götz): K problematice dnešní kritiky (též o kn. Fráňa Šrámek, básník mládí a domova), NO 2. 10. 1947; ● k šedesátinám: B. Novák, RP 18. 11. 1947; ta, Svob. slovo 18. 11. 1947; V. Kopecký, RP 19. 11. 1947; an., Práce 23. 11. 1947; A. M. Píša, Kytice 1947, s. 477 ●; ● k sedmdesátinám: J. Rybák, RP 24. 11. 1957; K. Krejčí, NŽ 1957, s. 1215; F. B. (Buriánek), LitN 1957, č. 47 ●; K. Krejčí in Básník Karel Toman (1957); ● ref. Básník Karel Toman: I. Hollman, HD 1958, s. 270; M. Nosek, ČLit 1958, s. 466; (-y.) (Z. K. Slabý), Tvorba 1958, s. 67 ●; ● k 75. narozeninám: V. Jílek, Pravda 18. 11. 1962; I. Hollman, LitN 1962, č. 46; M. Petříček, Plamen 1962, č. 11; ha, Kultura 1962, č. 47 ●; ● ref. Vyrostlo z pomezí: M. Šváb, Pravda 26. 5. 1963; I. Hollman, LitN 1963, č. 13 ●; J. Brabec in Život a slovo (1964); ● ref. Život a slovo: O. Sus, HD 1964, č. 12; (vbk). (V. Běhounek), Práce 17. 2. 1965; ae. (A. Einhornová), Kulturní tvorba 1965, č. 8; J. Galík, ČLit 1965, s. 271 ●; V. Štěpánek in Místo v tvorbě (1965); ● ref. Místo v tvorbě: Z. Kožmín, Plamen 1965, s. 151; A. M. Píša, Impuls 1966, s. 106 (i ref. Život a slovo) ●; ● k osmdesátinám: J. Bejvančícký, E. Friedrichová (s otištěním vzpomínek M. Rosůlkové, M. Brožové, J. Dohnala, J. Trnky), J. Hodek, J. Kovařík, M. Nohejl, vše Pravda 19. 11. 1967; an., LitN 1967, č. 45; J. Dubský, Květy 1967, č. 46 ●; an.: Zpověď neskromného člověka (interview), Květy 1969, č. 10; ● nekrology: an., Pravda 28. 7. 1971; an., Tvorba 1971, č. 33; F. Bařha, Zpravodaj Šrámkovy Sobotky 1971, s. 81 ●; B. Jirásek in Místo plzeňského literárního časopisu Pramen v regionálním a celonárodním písemnictví, SPF Plzeň, Jazyk a literatura 10, 1971, s. 99; (MVJ). (M. Veselá-Janů): Životní jubileum B. P., Práce 15. 11. 1972; J. Hrubý: Sté výročí B. P., Tvorba 1987, č. 47, příl. Kmen; V. Viktora: B. P. jako divadelní kritik, sb. Minulostí Západočeského kraje 1987, sv. 23, s. 53; B. Jirásek: Regionální literární kritika západních Čech a její přesahy do celonárodní literatury, sb. Literatura a region (Opava 1995); J. Horáková: Křest knihy by měl být vyvrcholením úspěšného Polanovského roku (o průběhu oslav a o připravovaném výboru P. korespondence s tit. Z listáře), Plzeňský deník 20. 11. 1997.

et

Polapená nevěra

1608

Fraška na námět manželské nevěry.

P. n. – název dal textu jeho první vydavatel J. Jireček – je samostatný přírůbek k anonymní

biblické hře Historia duchovní o Samsonovi (1608); do jejího čtvrtého aktu je vložena ještě druhá komická hříčka, Helluo a Judaeus. Anekdota P. n. je původu středověkého, narativní formou byla zpracována už ve francouzském fablelu z 13. století, dramaticky byla s oblibou zpracovávána v německých masopustních hrách, mj. H. Sachsem.

P. n. zpracovává anekdotický příběh: kupec odjíždí za obchodem a nechává doma mladou ženu, která si hned pozve milence; manžel, jenž odcestoval jen naoko, vyžene při nečekaném návratu milence s výpraskem, manželku však nezbiže – přiznává, že starci si nemají brát mladé ženy. V 18. století byla P. n. upravena autorem lidové hry Salička, provozované ještě v 19. století po vesnických staveních. Saličku zařadil E. F. Burian do První lidové svity (1938), P. n. posloužila jako předloha k libretu stejnojmenné televizní opery O. Máchy (1963).

EDICE: J. Jireček in Staročeské divadelní hry 1 (1878); in Staročeské drama (1950, ed. J. Hrabák); in Starší české drama (Brno 1981, ed. M. Kopecký, skriptum); in České humanistické drama (1986, ed. M. Kopecký). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 3039. ■ LITERATURA: J. Jireček in Staročeské divadelní hry 1 (1878); J. Máchal in Dějiny českého dramatu (1917); J. Hrabák in ed. Staročeské drama (1950); V. Černý in Středověká drama (Bratislava 1964); M. Cesnaková-Michalcová in Dějiny českého divadla 1 (1968); M. Kopecký: Staročeské drama v televizi, LF 1964, s. 166 + in Pokrokové tendence v české literatuře od konce husitství do Bílé hory (Brno 1979) + in ed. České humanistické drama (1986).

jl

Štěpán Polášek Topol

* 11. 12. 1893 Vnorovy u Strážnice

† 3. 6. 1964 České Budějovice

Autor veršů, povídek i krátkých jednoaktových her inspirovaných rodným Slováckem a psaných pro dospělé i mládež; tvorbu pro mládež popularizoval i jejími stručnými přehledy.

VI. jm. Štěpán P., podepisoval se i Š. (Štěpán) Polášek-Topol. – Po maturitě na gymnáziu v Uherském Hradišti (1912) a doplňující maturitní zkoušce na učitelském ústavu v Příboře (1913) působil jako zatímni učitel na Uhersko-

hradištsku (Louka, Uherský Ostroh, Ostrožská Lhota). V prosinci 1914 narukoval, na ruské frontě utrpěl zranění a dosloužil jako velitel zajateckého tábora v Kamenici n. Lipou. Po válce učil krátce ve Strážnici, v Břeclavi, v Turč. Sv. Martině a Vráblích na Slovensku, od 1923 v Horní Cerekvi u Pelhřimova, od 1927 v Novém Etinku, osadě obce Včelnice (Nová Včelnice) u Kamenice n. Lipou, kde se 1939 stal ředitelem měšťanské školy. Ze zdravotních důvodů odešel 1947 předčasně do důchodu. Manželka byla učitelkou ručních prací; jména jejich dětí, Hana a Zdeněk, se často vyskytují u dětských hrdinů v P. povídkách pro mládež.

Do literatury vstoupil P. za 1. světové války knížkou veršů, ale vlastní těžiště jeho literární činnosti tkví v prozaických i dramatických pracích pro mládež. Napsal několik svazků příběhů ze života slováckých dětí (*V dědině i za humny*, *Pupence*, *Bujná krev*) a také rodinných příběhů s dětskými hrdiny (*O toulavé Haničce*, *Hanička a její čtyřnozí přátelé*, *Hanička a její bratříček Zdenka*). Pro děti psal i verše do leporel. Dospělým jsou určeny veselé jednoaktovky ze Slovácka, zprvu v nářečí, pak převedené do spisovného jazyka. Sledoval tvorbu pro mládež kritikami v časopisech Úhor, Komenský, Národní učitel, Měšťanská škola aj. a souhrnně o ní informoval v popularizujících příručkách. Jejich protějškem je svod parodických fejetonů *Recepty na duševní pokrm pro mládež*, napadajících nízkou úroveň a nepůvodnost autorů této literatury. Pro rozhlas zdramatizoval povídku K. Scheinpfluga *Vůz u lesa* (1940), povídku Marka Twaina *Princ a chudás* a vydal dvě dramatizace próz R. Svobodové. Ojedinele překládal poezii z němčiny (R. Dehmel). Podílel se na přípravě učebnic mateřského jazyka, sbíral dělnické vzpomínky a folklorní vyprávění.

PSEUDONYMY: Jar. E. Topol, J. E. Topol, Štěpán Topol, Topol. ■ PŘÍSPĚVKY in: Divadlo (1949–50, D pro ml. Jak se Karel stal hornickým učněm); Komenský (1935–40); Lid. noviny (1921–34); Měšťanská škola (1932–35); Mládí; Mladý svět (1940–41); Nár. učitel (1938, 1940–41); Niva (1921); Panoráma (1931); Pěšina (1935); Právo lidu (1926); Radost; Středisko (1932); Škola a kultura (1948); Úhor (1933–37); Tribuna (1923); Zlatá Praha (1916–19). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: V zátíši i v bouři (BB 1917, pseud. J. E. Topol); V dědině i za humny (PP 1924, pseud. J. E. Topol); Vonička z pcháčí (DD 1927, pseud. J. E. Topol); Pupence (PP 1929, pseud. J. E. Topol); Bujná krev (PP 1931, pseud. J. E.

Topol); Soud (D 1932, pseud. J. E. Topol); Přítel (D 1932, dramatizace P. R. Svobodové, pseud. Jar. E. Topol); Šaškovo pokání (D pro ml., 1932, dramatizace P. R. Svobodové, pseud. Jar. E. Topol); Tři veselé aktovky (DD 1933, pseud. J. E. Topol); O toulavé Haničce (P pro ml., 1935); Hanička a její čtyřnozí přátelé (P pro ml., 1937); Česká literatura pro mládež (přehled, 1937); Recepty na duševní pokrm pro mládež (FF 1937); Hanička a její bratříček Zdenka (P pro ml., 1941); Čtyři aktovky pro děti (DD 1941); Hrajeme si po celý rok (BB pro ml., 1945); Literatura pro mládež, její vývoj a dnešní stav (1946, rozmnož.); Na slunci a u vody (R pro ml., 1946, s J. Honnerem); Kolo, kolo mlýnské (BB pro ml., 1946); Pojďte, děti, s námi hrát, šatičky si převlékat (BB pro ml., 1947). ■

LITERATURA: Š. Jež: ref. V zátíši i v bouři, MR 1917/18, sv. 32, s. 286; ● ref. V dědině i za humny: Promyk (H. Sedláček), Úhor 1924, s. 60; an., Mor. noviny 9. 1. 1924 ●; V. Brtník: ref. Vonička z pcháčí, Venkov 9. 12. 1927; ● ref. Česká literatura pro mládež: drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 433; jpb (J. P. Blažek), LidN 27. 6. 1937 ●; ● ref. Recepty na duševní pokrm pro mládež: jpb (J. P. Blažek), LidN 3. 9. 1937; an. (B. Lifka), Marginalie 1937, s. 97 ●; -jmč. (J. Mikulíč): Š. P. T. (k nedožitým 80. narozeninám), NŽ (Břeclav) 20. 12. 1973 + Spisovatel knih o slováckých dětech, Malovaný kraj 1974, č. 2; ● k 100. výr. narození: (jm) LD 5. 5. 1993; (jm), Svob. slovo (Brno) 16. 12. 1993 ●.

šv

Politické brejle viz in Šotek

Jiří Polívka

* 6. 3. 1858 Enns u Lince (Rakousko)

† 21. 3. 1933 Praha

Pozitivisticky orientovaný literární historik, lingvista a folklorista, přední představitel české slavistiky zaměřený hlavně na srovnávací studium slovanských pohádek, komparatisticky se zabývající též českou pohádkovou a středověkou literární tvorbou.

Otec byl inženýr železničního stavitelství a postupně působil na několika místech v Rakousku (Enns – Enze, Salcburk, Kemelbach, Neuelengbach) a od 1868 vedl stavbu Buštěhradské dráhy v Praze; bratr Osvald P. (1859–1931) byl známý architekt. V Praze absolvoval J. P. 1868–76 novoměstské gymnázium a 1876–80 filoz. fakultu (J. Gebauer), letní se-

mestr 1880 strávil na univerzitě v Záhřebu (L. Geitler, studium staroslověštiny). 1882 získal doktorát a začal vyučovat jako soukromý docent mluvnice slovanských jazyků na pražské univerzitě, habilitoval se 1884 na základě práce o futurismu ve slovanských jazycích (publikoval pouze část práce – *Czas przyszedł w języku starosłowiańskim*). 1889 cestoval přes Polsko (navázal rozsáhlé literární styky, především s J. Karłowiczem) do Ruska (návrat 1890), kde načerpal studijní materiál (apokryfní a legendární literatura ruská a jihoslovanská) a teoretické poznatky (učení A. N. Pypina, A. N. Veselovského a N. S. Tichonravova). Na dalších cestách (1893 Záhřeb a Bělehrad, 1894 Srbsko) si dále prohluboval znalost jazyků (mluvil a publikoval téměř ve všech slovanských jazycích, dále v němčině a francouzštině) a tamních literatur a kultur. 1895 byl na pražské filoz. fakultě jmenován mimořádným profesorem slovanské filologie, 1896 byl zde ustanoven společníkem slovanského semináře a vedl oddělení pro nové jazyky a literatury slovanské; titul řádného profesora získal 1902, ale jmenován (ad personam) byl až 1907. Po celý čas budování univerzitní kariéry narážel na odpor především J. Kvíčaly, odpůrce v otázce pravosti RKZ, v níž P. zastával přísně vědecké stanovisko a rozbořem jmen v RKZ dokazoval, že jde o falzum. 1908/09 byl děkanem, 1909/10 proděkanem, funkci rektora nepřijal. Pro vážnou nemoc rezignoval 1913 na vedení semináře, na univerzitě však působil do 1928. P. byl členem i funkcionářem četných vědeckých a kulturních institucí, zvláště Národopisné společnosti českoslovanské (člen rady, předseda, též dlouholetý redaktor Národopisného věstníku českoslovanského), od 1919 předsedou Českosl. státního ústavu pro lid. píseň, dále v KČSN (1909 mimoř., 1913 řádným, 1932 čestným členem), ČAVU a v řadě zahraničních vědeckých organizací. Podílel se na založení a na organizačních pracích Slovanského ústavu v Praze (od 1928 předseda 1. odboru); byl předsedou 1. sjezdu slovanských geografů a etnografů v Praze 1924 a místopředsedou sjezdu slovanských filologů v Praze 1929 aj. Od 1932 byl vážně nemocen.

Jako představitel širokého pojetí slavistiky zasahoval P. do různých vědních oblastí: jazykozpytu, literární historie, národopisu, zejména slovesně zaměřené folkloristiky, i kulturních dějin. Na formování jeho vědeckých

názorů a zájmů se podíleli především J. Gebauer, od něhož P. získal široké, pozitivisticky orientované filologické vzdělání i komparativistické impulsy (přednášky o staročeských památkách v evropských souvislostech), a představitelé ruské školy srovnávacích literárních dějin (A. N. Pypin, A. N. Veselovskij, N. S. Tichonravov), kteří P. podnítili zejména ke zkoumání vztahů mezi literaturou a lidovou tradicí. Filologické školení ho zprvu orientovalo k srovnávací mluvnici slovanských jazyků, k problematice církevní slovanštiny (razil pro ni termín staroslověština) i středobulharské (jako jeden z prvních analyzoval středobulharské texty); později se stal uznávaným odborníkem hlavně v dialektologii slovenské a jihoslovanské. Záhy ho zaujala také literárněhistorická problematika středověkých slovanských, zejména českých památek, jejichž geneze nebyla dosud plně objasněna a jež podrobil srovnávací analýze s cílem určit jejich prameny a dobu vzniku a zařadit je do evropského kontextu. Takto rozebral povídky o Grizeldě a o nevěrné ženě – Bryzeldě (*Dvě povídky v české literatuře 15. století*), legendické texty, např. o Veronice, o osudech dřeva kříže, o Jidášovi aj., román o Apollonovi, králi tyrském (*Drobné příspěvky literárněhistorické*), a apokryfní látky (např. studie o evangeliu Nikodemově), sledoval ruskou podobu vyprávění o Bruncvíkovi ve vztazích k českým a dalším jinonárodním souvislostem (*Kronika o Bruncvíkovi v ruské literatuře*) aj.; výsledkem důkladných komparací bylo mj. zjištění o genetických vazbách sledovaných látek s latinsko-západní oblastí. Souběžně s těmito studiemi publikoval své práce o lidové prozaické slovesnosti, jejichž metodologické zásady zformuloval ve stati *O srovnávacím studiu tradic lidových* a precizoval je v úvodu k *Pohádkoslovným studiím*; s výhradami se v nich přiklonil k migrační teorii o vzniku a šíření pohádkových syžetů (uznával, že některé – především jednodušší – látky mohly vznikat nezávisle na různých místech z podobných kulturních, společenských a psychických dispozic) a k postupům tzv. geograficko-historické metody (především podněty finského folkloristy K. Krohna), vycházející z teze, že o přejímání látek rozhoduje spíše příslušnost k určitému kulturnímu okruhu než jazykové souvislosti. Cíl svého pohádkoslovného bádání spatřoval v co nejúplnějším shromáždění, analýze, srovnání

a roztržidění slovanské prozaické slovesnosti a v jejím zařazení do evropského, popř. světového kontextu. Tak postupoval v četných časopiseckých studiích monografického charakteru (např. *O zlatonosném ptáčku a dvou chudých bratřích*, *Lalija* aj.) i v obsáhlých komentářích k pohádkovým sbírkám (Kubínovy Povídky kladské a Lidové povídky z českého podkrkonoší, Stavařovy a Tvrdého Povídky lidu opavského a hanáckého, Verkovičovy Lidové povídky jihomakedonské aj.). Významné místo v evropské slovesné etnografii mají komentáře k pohádkám bratří Grimmů (*Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen...*), připravené s německým vědcem J. Boltem, v nichž P. ke svému úkolu pojednat o slovanské oblasti přistoupil s rozsáhlými znalostmi materiálu (včetně antických a středověkých pramenů, též záznamů mimoevropských tradic) a v nichž hutnými výtahy z pohádek umožnil západoevropským čtenářům seznámit se obsáhleji se slovanskými látkami. Ve svém vrcholném díle *Súpis slovenských rozprávok* shrnul a roztržidil lidovou prózu sbíranou na Slovensku od počátku 19. století do 1. světové války, určil původ a vzájemné vztahy jednotlivých látek, texty méně dostupné (např. Prostonárodní zábavníky) otiskl v úplnosti nebo ve výťahu; v úvodní studii zhodnotil rukopisné i tištěné prameny a kritikou romantické teorie o původnosti a starobylosti slovenských pohádek položil vědecký základ slovenského pohádkoslovného bádání. Na sklonku svého života vydal (za vydatné anonymní pomoci svého žáka J. Horáka) část svého obsáhlého souborného díla – 1. díl *Slovanských pohádek*, ve kterém pojednal o látkách východoslovanských, především velkoruských, běloruských a ukrajinských; nově zde uplatnil zřetel k formální, především stylistické stránce, jíž se v závěru svého života stále intenzivněji zabýval (např. studie *Úvodní a závěrečné formule slovanských pohádek*). V rámci své vědecko-publikační činnosti P. soustavně recenzoval pohádkovou literaturu slovanskou i západoevropskou, reagoval na podněty novějších badatelů (A. Aarne, E. Cosquin, V. J. Propp aj.), publikoval i přehledové práce (např. o vývoji oboru *Folklorystyka czeska*) a bibliografické soupisy. – V pracích z oblasti slovanské vzájemnosti zdůrazňoval P. nutnost soustavné kulturní spolupráce, založené na dobrých znalostech jazykových a kulturních, a odmítal panslavis-

mus a povrchní rusofilství (*Rusko a lux ex oriente*, *Havlíček a Rusko* aj.). K dějinám slavistiky přispěl časopiseckými studiemi (mj. o P. J. Šafaříkovi, A. N. Pypinovi), jubilejními články a nekrology (např. A. A. Šachmatov). Z univerzitních přednášek většinou vznikly jeho obsáhlé studie z dějin literatury ruské (A. S. Gribojedov, F. I. Ťutčev, N. A. Někrasov, A. N. Radiščev) a polské (M. Rej z Nagłowic). Po bolševické revoluci upozorňoval na tíživou situaci ruských emigrantů i vědců a literátů žijících v Rusku (*Ruská literatura, věda a školství za diktatury proletariátu* aj.).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Bohdan Kamiński (Prace filologiczne); J. P., -jp., jpa., jpa., P., P-A., P-a., pa.

■ PŘÍSPĚVKY in: Album Societatis scientiarum Ševčenkianae Ukrainensium Leopoliensis (Lvov 1925); sb. Alois Jirásek (1921); Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen (Braunschweig 1888); Archiv für Religionswissenschaft (Lipsko 1900, 1903); Archiv für slawische Philologie (Berlín 1886–88, 1891–1910, 1912–13, 1915); Athenaeum (1885–94, 1896; 1886 O osobních jménech v RK a RZ); Bratislava (1933); Cesta (1918); ČČM (1884–88, 1890–95, 1909, 1922; 1890–91 Evangelium Nikodemovo v literaturách slovanských); Časopis pro moderní filologii a literaturu (1913); Čes. revue (1908, 1918–19 Rusko a lux ex oriente, i sep.); Čes. časopis historický (1895–96, 1903, 1906–09, 1910, 1915–17; 1905 Mikuláš Rej z Nagłowic, 1907 Alexander Radiščev, 1916 Vladimír Ivanovič Lamanskij, vše i sep.); Čes. lid (1892, 1895); Deutsche Literaturzeitung für Kritik der internationalen Wissenschaft (Berlín 1906, 1908, 1916); Etnografičeskoje obozrenije (Moskva 1891); Izvestija Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Akademii nauk (Petrohrad 1903); Jahresberichte für neuere deutsche Literaturgeschichte (Berlín 1910); sb. Jan Kollár (Videň 1893); Jubilejnyj sbornik v čest V. F. Millera (Moskva 1908); sb. Lidová vyprávění z Podbrdka a jiných českých krajů (1928, ed. K. Vaněček; P. komentář); Listy filologické (1884–90, 1892, 1894–95, 1897–1907, 1911, 1921; 1895 Přehled jazykozpytných a paleografických prací P. J. Šafaříka, 1898 Román o Apollonovi, králi tyrském, v literatuře české, polské a ruské, i sep., 1905 Alexander Nikolajevič Pypin, i sep.); Literaturno-naukový sborník (Lvov 1914); Lud (Lvov 1896, 1901); sb. Národní pohádky (1911, ed. J. Satranský; P. úvodní studie); Národopisný sborník československý (1897–1902, 1904; mj. 1898 O srovnávacím studiu tradic lidových, 1904 Pohádkoslovné studie, i sep.); Národopisný věstník československý (1906–33; 1917 Znamení života, předzvěsti smrti v lidových podáních, obyčejích a pověrách, i sep.; 1926–27 Úvodní a závěrečné formule slovanských pohádek); Naše doba (1894–95, 1905, 1907, 1919–21; 1895 P. J. Šafařík a dějiny písemnictví slovanského, A. S. Gribojedov, i sep., 1907 Básník

slavjanofil. F. Ťutčev, i sep., 1920–21 Ruská literatura, věda a školství za diktatury proletariátu); Nové Athenaeum (1921); Památník na oslavu padesátiletého panovnického jubilea... Františka Josefa I. (1898); Prace filologiczne (Varšava 1887 až 1888, Czas przyszły w języku starosłowiańskim; 1888 Ostatni zwrot w sporze o starożytność rękopisów Królowo-wskiego i Zielenogórskiego, pseud. Bohdan Kamiński); Prager Presse (1927–28); Prilogi za književnost, jezik, istoriju i folklor (Bělehrad 1927); Revue des études slaves (Paříž 1922, 1927); Rocznik slawistyczny (Krakov 1908); sb. Rozprawy filologicke věnované Janu Gebauerovi (1898); Ruch (1885); Russkij filologičeskij věstník (Varšava 1906, 1910); Sborník filologický (1910–14; 1914 Jméno Dunaj v národní poezii ruské, i sep.); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925); Sborník prací věnovaných prof. dr. Václavu Tillovi k 60. narozeninám (1927); Sborník v čest V. I. Lamanskogo (Petrohrad 1905); Sborník za narodni umotvorenija, nauka i knižnina (Sofie 1889–1901); Slavia (1922–27, 1931); Slovanský přehled (1900–03, 1910–11, 1914–25; 1911 Někrasov, i sep.); Slovanský sborník (1881–86); Slovanský sborník věnovaný prof. dr. Františku Pastrnkovi k 70. narozeninám (1923); sb. Slovenská čítanka (1910, První sběratelé a vydavatelé slovenských pohádek); sb. Srbské národní pohádky (1925, úvod); Starine (Záhřeb 1887, 1889, 1890, 1892, 1898); sb. T. G. Masarykovi k 60. narozeninám (1910, Havlíček a Rusko); Věstník ČAVU (1895, Zpráva o studijní cestě do klášterů Fruškogorských a do Bělehradu, i sep.); Věstník KČSN (1914, Lalijs, i sep.); Věstník slovanské filologie a starožitností (1901–02); Věstník slovanských starožitností (1899–1900); Wisla (Varšava 1887–88, 1896–97, 1903–04; 1887 Folklorystyka czeska, i sep. → Lit. listy 1891, čes. překl. J. Paulík); Z dějin české literatury. Sborník statí věnovaných J. Vláčkovi k šedesátinám (1920); Zborník u slavu V. Jagića (1908); Zborník za narodni život i običaje južnih Slavena (Záhřeb 1897–98, 1903, 1907–08, 1916–17); Zeitschrift für österreichische Volkskunde (Víděň 1894–99, 1901, 1905); Zeitschrift des Vereins für Volkskunde (Berlín 1898, 1900–10, 1912–14, 1916–19, 1925–27); Zvon (1909, Slavnost Gogola v Moskvě, i sep.); Živaja Starina (Petrohrad 1892–93, 1900); mimoto další cizojazyčné časopisy a sborníky. ■ KNIŽNĚ. Práce o literatuře: Dvě povídky v české literatuře 15. století (1889); Drobné příspěvky literárněhistorické (1891); Kronika o Bruncvíkovi v ruské literatuře (1892); Súpis slovanských rozprávok 1–5 (Turč. Sv. Martin, 1. 1923, 2. 1924, 3. 1927, 4. 1930, 5. 1931; slovens. překl. F. Heřmanský); Slovanské pohádky I. Úvod. Východoslovanské pohádky (1932). – Výbor: Lidové povídky slovanské 1 (studie, 1929, ed. J. Horák a V. Tille). ■ KORESPONDENCE: J. Jech: Dílo J. Š. Kubína ve světle korespondence J. P. (P. dopisy z 1907–10, 1914–18, 1920–22, 1924–26), ČL 1964, s. 276. ■ REDIGOVAL *periodika*: Národopisný

sborník českoslovanský (1899–04, s jinými), Věstník slovanské filologie a starožitností (1901–02, s jinými), Národopisný věstník českoslovanský (1906 až 1931, s jinými), Sborník slovanský (1912, s J. Bidlem); *sborníky*: Slovanstvo. Obraz jeho minulosti a přítomnosti (1912, s J. Bidlem), Sborník prací věnovaných prof. dr. Václavu Tillovi k 60. narozeninám (1927, s J. Frčkem, J. Horákem, J. Ježkem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: J. Š. Kubín: Povídky kladské 1, 2 (pův. v příl. Národop. věstníku českoslovanského, 1. 1908–09, 2. 1910–14; samostat. 1. s datací 1908, 2. 1910, 1948 s tit. Kladské povídky; komentáře) + Lidové povídky z českého Podkrkonoší 1, 2 (1. Podhoří západní 1922, 2. Úkrají východní 1926, komentáře); Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm 1–5 (Lipsko 1. 1913, 2. 1915, 3. 1918, 4. 1930, 5. 1932, s J. Boltem; komentáře); J. Tvrď, F. Stavař: Povídky lidu opavského a hanáckého (1916; komentáře); Výbor ruských pohádek 1–3 (1924–25, s S. J. Karcevským); Výbor ľudových rozprávok 1, 2 (Turč. Sv. Martin, 1. 1927, 2. 1933); S. Verković: Lidové povídky jihomakedonské (1932, s P. A. Lavrovem; komentáře). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Horák: Soupis prací prof. dr. J. P. 1879–1918, Sborník prací věnovaný prof. dr. J. P. k 60. narozeninám (1918, s. 239) + Soupis prací prof. dr. J. P. v letech 1918–1928, Národopisný věstník českoslovanský 1928, s. 13. ■ LITERATURA: Sborník prací věnovaných prof. dr. J. P. k 60. narozeninám (1918, usp. J. Horák; přisp. mj. V. Tille: P. studie ze srovnávací literatury, J. Máchal: Literárněhistorické práce P., M. Weingart: J. P. a slovanská lidověda); J. Horák: J. P. (1928) ← Národopisný věstník českoslovanský 1928; E. Pavlášková, F. Bařha: Literární pozůstalost J. P. (LA NM, b. d., 1959). ■ polemika (o P. stař O osobních jménech v RK a RZ, Athenaeum 3, 1885/86, s. 426); J. Jireček, Osvěta 1886, s. 911; J. P., Athenaeum 4, 1886/87, s. 71; J. Jireček, Osvěta 1887, s. 32; J. P., Athenaeum 4, 1886/87, s. 133 ●; ● ref. Dvě povídky v české literatuře 15. století: X., Lit. listy 11, 1889/90, s. 15; č., Athenaeum 7, 1889/90, s. 90 ●; ● ref. Drobné příspěvky literárněhistorické: J. V. Novák, Lit. listy 12, 1890/91, s. 354; V. Tille, ČČM 1891, s. 113 ●; V. Tille: ref. Kronika o Bruncvíkovi..., Athenaeum 10, 1892/93, s. 245; ● ref. Pohádkoslovné studie: Σ., Rozhledy 15, 1904/05, s. 517; F. V. Vykoukal, Osvěta 1907, s. 73 ●; A. Č. (Černý): ref. studie Básník – slavjanofil F. Ťutčev, Slovanský přehled 1907, s. 14; F. V. Vykoukal: ref. sb. Národní pohádky (též o P. studii), Osvěta 1912, s. 145; J. Horák: ref. ed. Anmerkungen... 1, ČMF 1913, s. 264 + Nové pohádkoslovné práce prof. J. P. (ed. J. Š. Kubín: Povídky kladské 1, 2 a ed. Anmerkungen... 1–2), ČČM 1915, s. 98 + Oba přední znalci... (přehled prací J. P. a V. Tilleho), Čes. věda 2, 1915/18, s. 73; ● ref. ed. J. Tvrď, F. Stavař: Povídky lidu opavského a hanáckého: B. Havránek, Čes. věda 2, 1915/18, s. 92; A. Gregor, ČMM 1916, s. 266; V. Tille, Národopisný věstník českoslovanský 1916, s. 340 ●; S. S. (Souček): ref. studie Lalijs, ČMM 1916, s. 316;

V. Tille: ref. ed. Anmerkungen... 1, 2, Národopisný věstník československý 1916, s. 443; ● k šedesátinám: M. Weingart, ČMF 6, 1917/18, s. 182; J. B. (Bořecký), Topičův sborník 5, 1917/18, s. 335; A. Novák, Venkov 5. 3. 1918; J. Páta, ČČM 1918, s. 184; J. Horák, K. Chotek, Národopisný věstník československý 1918, s. 114; V. Tille, Kmen 2, 1918/19, s. 53 ●; ● ref. ed. Anmerkungen... 3: V. Tille, Národopisný věstník československý 1919, s. 100; A. Gregor, ČMM 43–44, 1919–20, s. 575 ●; J. Horák: Nové práce o lidových pohádkách českých a slovenských (mj. o P. komentáři k podkrkonošským pohádkám zapsaným J. Š. Kubínem), Naše věda 4, 1921/22, s. 164; ● ref. Súpis slovenských pohádek 1: A. Gregor, ČMM 1923, s. 269; B. Havránek, Střední škola 4, 1923/24, s. 319; K. H. (Hikl), Naše doba 31, 1923/24, s. 119; C. Ch. (Chorvát), ČMF 10, 1923/24, s. 273 ●; ● ref. Súpis... 2: B. Havránek, Střední škola 5, 1924/25, s. 93; A. Pražák, Nové Čechy 1925, s. 14 (též o sv. 1) ●; A. G. (Grund): ref. Súpis... 3, LidN 10. 11. 1927; J. Mk. (Menšík): ref. Výbor ľudových rozprávok, ČMF 14, 1927/28, s. 317; B. Havránek: ref. Výbor ruských pohádek 1–3, Naše věda 9, 1927/28, s. 142; ● k sedmdesátinám: F. Wollman, LidN 6. 3. 1928; an., NO 6. 3. 1928; M. Weingart, Slovenský přehled 1928, s. 229 ●; V. Tille: Pohádka o zlaté rybce, Venkov 15. 10. 1929; ● ref. Súpis... 4: P. Kompiš, Venkov 17. 10. 1931; M. W. (Weingart), ČMF 18, 1931/32, s. 89; -btk- (V. Brtník), Zvon 32, 1931/32, s. 212 ●; J. St. (Staněk): ref. Slovenské pohádky 1, Čes. osvěta 29, 1932/33, s. 63 + ref. Lidové povídky jihomakedonské, tamtéž, s. 177; ● nekrology: -vh- (Z. Kalista), Lumír 59, 1932/33, s. 414; Ktk (B. Koutník), Naše doba 40, 1932/33, s. 445; M. Weingart, ČMF 19, 1932/33, s. 225; A. N. (Novák), LidN 23. 3. 1933; F. Wollman, tamtéž; M. A. Husko, Bratislava 1933, s. 305; B. Havránek, Naše věda 1934, s. 1 ●; man (F. Wollman): Pražská škola komparativní, Slovesná věda 1, 1947/48, s. 51; J. Horák: J. P. 1858–1958, Historica 2 (1960), s. 363; K. Horálek: O naši folkloristickou tradici, ČL 1961, s. 136; J. Jech: Dílo J. Š. Kubína ve světle korespondence J. P., ČL 1964, s. 272; C. Romanská: K charakteristice J. P. jako vědce-folkloristy, Strážnice 1946–1965 (Brno 1966, s. 345); K. Horálek: P. a Tille, Studie ze srovnávací folkloristiky (1966, s. 5); M. Kudělka in Československá slavistika v letech 1918–1938 (1977, s. 305); H. Mirvaldová (Šmahelová): J. P. a slovenské pohádky, ZM 1978, s. 656; S. Brouček: J. P. a česko-bulharské vědecké kontakty, ČL 1980, s. 196; K. Horálek: Folklorní komparatistika a kontaktologie, Slavia 1983, s. 272 + J. P. jako bulharista, sb. Práce z dějin slavistiky 9 (1983, s. 133); S. Wollman: K domnělému migracionismu českých komparatistů, Slavia 1983, s. 279; K. Horálek: K slovenským pohádkám Boženy Němcové (též o práci J. P.), ČLit 1985, s. 342; V. Kříž: Bulharistické materiály ve vědeckém díle J. P., AUC Praha, Philologica, Slavica Pragensia 2, 1988, sv. 28, s. 47; M. Svatoš in Výbor z korespondence filologa J. Krále (1989, s. 35).

ik

Pomněnky

1841–1846

Drobné publikace vydávané jako příležitostné tisky k prvním pražským bálům.

České bály, konané 1840–47 jako společensky reprezentační podniknutí pražské české buržoazie, měly i publikační doprovod. Na prvním plesu (5. 2. 1840) se z galerie rozhazoval tisk anonymní básně Vlastenkám (autor buď K. Sabina, nebo J. K. Tyl), počínaje druhým (3. 2. 1841) byly vydávány nákladem plesového výboru „Pomněnky na rok...“ a rozdávány s vloženým tanečním pořádkem; zbytek nákladu se prodával. Vyšlo celkem 6 svazků; mají formát 32°, ozdobnou úpravu a vazbu, barevnou titulní stranu a rytinu proti titulu, od 3. svazku jsou sázeny nonpareillem (dobová novinka v Čechách). Anonymně je redigoval J. K. Tyl.

Svazek 1–3 jsou svým charakterem almanachy. 1. svazek (1841) je koncipován jako „dárek vlastenkám“ sestavený z milostné vlastenecké lyriky od mužských autorů většinou z romantické generace. Na 20 stranách obsahuje 20 básní bez názvů a stejné písňové formy (3 čtyřveršové strofy); autory svazku, jejichž jména jsou uvedena pod textem, jsou: J. A. Čulík, K. J. Erben, V. Filípek, B. Jablonský, J. J. Kolár (podp. Kolář), V. B. Nebeský, Peche (pseud. J. H. Vernov), J. K. Pešice, V. J. Pícek, J. B. Pichl, F. L. Rieger, F. J. Rubeš, K. Sabina, F. Šohaj, K. B. Štorch, J. S. Tomíček, J. K. Tyl, K. M. Villani, A. J. Vrtátka (pseud. J. V. Benátský), J. Wildmann. 2. svazek (1842) je pestřejší v žánrových formách (óda, píseň, deklamována); přetiskuje většinou starší básně celkem 12 autorů: F. L. Čelakovský, V. Hanka, J. K. Chmelenský, B. Jablonský, J. V. Kamarýt, S. K. Macháček, J. J. Marek, V. B. Nebeský, V. J. Pícek, J. B. Pichl, F. J. Rubeš, F. Šír. 3. svazek (1843) je opět sborníkem lyrické poezie a obsahuje výlučně skladby českých a slovenských básníků. Jméno je uvedeno 18 autorek, skutečných pisatelek je 16, možná i méně (některé pseud. nedešifrovány): M. Čacká (i podp. F. Božislava Svobodová), N. Herbstová, M. Hlavsová, M. Hošková, M. Němečková, Z. Němečková (i pseud. Zdenka z Vlasti), M. Pospíšilová, B. Rajska, M. D. Retigová, V. Růžicková, V. Rymavská, A. Salová, A. A. Šemerová, L. Tichá; pseud.: K. N. Slovanka, Rosalie (V. Rymavská a pseud. Rosalie jsou

Slovenky). Svazky 4–6 (1844, 1845, 1846) už sborníkový charakter nemají. Obsahují vždy báseň vztahující se obsahově k titulní rytině (1844 an., 1845 K. Sabina, 1846 J. E. Vogel) a jednu vlasteneckou povídku J. K. Tyla (Sestry, Marie, Hra z ochoty).

LITERATURA: • ref. P. 1, 3, 5, 6: an., Květy 1841, s. 40; K. B. Štorch, Květy 1843, příl. s. 15; an., Květy 1844, s. 140; x, Čes. včela 1845, s. 40; an., Ost und West 1846, s. 44 •; F. Čenský in Z dob našeho probuzení (1874); F. Bačkovský: O českých almanaších doby předbřeznové, Zlatá Praha 1884, s. 475; A. Mattuška: České bály, Květy 1885, sv. 2, s. 385; F. Bačkovský: K dějinám českých almanachů, Vlast 5, 1888/89, s. 324; F. L. Turnovský in Život a doba J. K. Tyla (b. d., 1892); A. Novák: Životní a kulturní pozadí české novelistiky let čtyřicátých a padesátých, Literatura česká 19. století 3/1 (1905, s. 201); J. Borecký: Almanachy české 1820–1848, Pokroková revue 6, 1909/10, s. 282; J. Pilát in Redakční činnost J. K. Tyla (1955); M. Kačer, M. Otruba in J. K. Tyl (1959) + in Tvůrčí cesta J. K. Tyla (1961).

mo

Jiří Barthold Pontanus z Breitenberka

* asi 1550 Most

† 20. 2. 1614 Praha

Humanistický básník a prozaik, autor rozsáhlých děl teologických, rétorických a historických; psal latin- sky, ojediněle česky a německy.

Psal se též Bartholdus (Bartoldus) a Braitenberg, Praitenberg, Braidenberg, Bräitenberg, z Praitenberku, z Braytenberku. Pocházel z Mostu; proto vedle rodinného příjmení Barthold (Bartholdus) užíval také jména Pontanus. – Byl jedním z několika dětí Urbana a Margarety B., z nichž Jan se rozhodl pro kněžské povolání. Základy vzdělání získal Jiří B. P. v mostecké škole; učitel K. Desner, dějepisec P. rodného města, probudil u svého žáka zájem o historii, která se později stala jedním z předmětů jeho vědecké činnosti. 1571–72 navštěvoval školu v Plzni a v Horšovském Týně, od 1573 jezuitskou akademii v Praze. 1577 studia přerušil a odešel do premonstrátského kláštera v Louce u Znojma, kde na žádost opata Š. Freytaga z Čepirohu vyučoval kněžský dorost základům gramatiky, logiky a poetiky. 1580 se vrátil do Prahy, aby obnovil přerušena studia, a 1581 dosáhl titulu bakaláře. V té době byl již tajemní-

kem bývalého spolužáka, arcibiskupa M. Medka, a tím se mu otevřela cesta ke kariéře: 1581 byl jmenován vyšehradským kanovníkem, 1582 získal do správy metropolitní kanovnictví u Sv. Víta. T. r. se stal subdiákonem a diákonem v premonstrátském klášterním kostele v Teplé. Kněžské svěcení přijal 1583 a od 1585 zastával funkci scholastika. 1586 mu byla svěřena správa metropolitního děkanství. 1588 byl povýšen do šlechtického stavu s přídomkem z Breitenberka a s darem falckrabství. Zanedlouho mu byla udělena hodnost comes Palatinus a s ní spojená privilegia. 1589 papež P. jmenoval hrabětem svatého paláce a dvoru lateránského. 1593 přijal titul kapitulního probošta; současně byl kanovníkem olomouckým a budyšínským. Za arcibiskupa M. Medka a jeho nástupců Z. Berky z Dubé, K. Lamberka a J. Lohelia zastával úřad generálního vikáře a v době arcibiskupovy nepřítomnosti spravoval pražskou diecézi. Získal si přízeň i důvěru Rudolfa II. a byly mu ukládány úkoly, při nichž musel rázně hájit zájmy katolické církve.

Veřejnou činnost P. provázela mimořádná plodnost literární a vědecká. Lze v ní zřetelně rozlišit dvě období. V prvním (70.–90. léta 16. století) psal P. především poezii, v druhém (od 90. let) se věnoval odborné – historické, teologické, rétorické – próze. Převážnou část P. básnické tvorby tvoří příležitostné básně, psané v duchu tradiční humanistické poezie. Tematicky shodné skladby shrnoval do sbírek, nazvaných např. *Panegyrica...* a *Mantissa...*. Samostatně vydal rozsáhlejší básně: např. veršovaný místopis a oslavu dějin města Mostu *Bru-xia...*, legendu o blahoslaveném Hroznatovi *Vita Hroznatae...*, v níž – stejně jako v dalších hagiografických skladbách – zpracoval život domácího světce se záměrem bojovat proti stoupencům Lutherova a Kalvínova učení, aj. V prozaické tvorbě se P. snažil – zřejmě pod vlivem studia Aristotelovy logiky a Ciceronovy rétoriky – dosáhnout formální vytříbenosti. Psal rozsáhlá, výrazně katolicky orientovaná všeobecná kompendia, bohatá na faktografické údaje, avšak postrádající kritické zhodnocení zpracovávaného materiálu. Položil základy latinsky psané barokní literatury; zejména jeho práce dějepisné předznamovaly barokní historiografii. Svědectvím P. literární a vědecké aktivity byla jeho velká knihovna obsahující rukopisy, prvotisky a staré tisky. Podstatná část jejího inventáře přešla do ma-

jetku kapitulní knihovny (pozůstatky je možno nalézt ve Strahovské knihovně, Nár. knihovně a Knihovně Nár. muzea v Praze), zbývajíc část byla odvezena 1648 jako válečná kořist do Švédska.

KNIŽNĚ: Epithalamium inscriptum nobilibus ac praestantissimis d. Thomae Selendero Cadanensi... (1573); Carmen gratulatorium doctore Georgio Benigno... (1573); Triumphus celeberrimus... (1574); Dialogus in obitum Georgii Bogneri, primatoris Pontani (b. d., 1575); Poesis effigies (asi 1580, výt. nezjišť.); Iudicium Palladis... (1580); Planctus sacrae crucigerorum cum rubea stella Religionis... (1580); Dialogus gratulatorius in consecrationem et inaugurationem... Martini, Dei et apostolicae sedis gratia archiepiscopi Pragensis... (1582); Tripudium Virtutis et Honoris reverendissimo in Christo patri... Stanislao Pawlowsky... (1583); Aquila Caesarea (asi 1586, výt. nezjišť.); Vita Hroznatae... (1586); Hymnus de s. Procopio abbate... (1588); Primitiae sacrae poseos Christum natum, tum a b. Virgine matre sub sepultura lamentatum, tandem a duobus discipulis in Emaus post resurrectionem cognitum, comoedia et dialogis celebrantes (Mnichov 1589); Hymni in laudem beatissimae et gloriosissimae virginis Mariae, sanctorum angelorum, nec non specialiter cuiusque sancti patroni huius inclity regni Bohemiae, nunc demum gratiae memoriae et observantiae ergo denovo decantati... (1590); Lamentatio inter parentalia Martini, Dei et apostolicae sedis gratia archiepiscopi Pragensis... (1590); Probstenn der Ertzbischofflichen Thumbkirchen in Prag, Theurung, und allerley mitlaufende Not, in gemein zubrauchen, gestellet hat (Ingolstadt 1591); Nuptiis... Sixti Trautsonis... et... Annae, baronissae a Lobcovitz... gratia, pax, salus et gloria (1591); Oratorum et carminum funebrium fasciculus (Mnichov 1591); Oratio ante depositionem funeris... Claudii Trivultii Meltii... (1591); Oratio in exequiis... Adami a Dietrichstein... (1591); Vita s. Ivani... (1591); Das Leben S. Ivani... (1591); Život svatého Ivana... (1592); Bruxia Bohemiae delineata carmine rebusque suis memorabilibus illustrata... (1593); Episcoporum et archiepiscoporum Pragensium hystoria brevissima cum oratione gratulatoria in consecrationem... (1593); Panegyrica sanctissimis pontificibus et praelatis ecclesiasticis sacra (Kolín n. R. 1593); Panegyrica sacratissimo augustiss. et invictiss. Roman. imperat. Rudolpho secundo... (Frankfurt n. M. 1593); Orationes tres die Coenae dominicae... (1594); Mantissa vel appendix elucubrationum poeticarum Pontanarum... (Frankfurt n. M. 1595); Panegyrica Iesu Christo, redemptori nostro, nec non beatissimae Virgini matri, patronae pientissimae, sacra (Kolín n. R. 1595); Panegyrica illustribus magnatibus, virisque literatis diverso tempore decantata... (Frankfurt n. M. 1595); Trias funebrium orationum... (1595); Ad invictissimum... Rudolphum II. ... de statu Hungarico dialogus (Frankfurt n. M. 1596); Rhe-

torica divina, oder Himlische Redenkunst... (Freiburg 1596); Türckenglöckle oder Andächtige gebet wider den Türcken... (Mohuč 1596); Oratio in funere... Maximiliani Trautson comitis... (1599); Spirituale regni Bohemiae iubilum... (1599); Duchovní obveselení Koruny české... (1599); Oratio funebris in sepultura... reginae Annae... (1600); Thesaurus cursuum devotissimorum selectissimus... (1600); Bartholomaei Anglici de genuinis rerum coelestium, terrestrium et inferarum proprietatibus libri XVIII... (Frankfurt n. M. 1601); Hymnorum sacrorum de beatissima virgine Maria et s. patronis r. Bohemiae (1602); Triumphus podagrae... (Frankfurt n. M. 1605); Directorium processionum venerabilis confraternitatis beatissimae Mariae Virginis in templo patrum Societatis Iesu Pragae (1606); Laudatio funebris in sepultura... Sbgnei... archiepiscopi Pragensis... (1606); Orationes synodales, sacrae, bellica, funebres... (1606); Statuta provincialia Ernesti, archiepiscopi primi Pragensis... (1606); Oratio super verbis Domini: Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem sicut dilexi vos (1607); Bibliotheca concionum... (Kolín n. R. 1608); Bohemia pia... (Frankfurt n. M. 1608); Calendarium poeticum... (Hannover 1608); Laudatio funebris in obitum... Christophori Popelii, baronis a Lobkowitz... inscripta... (1609); Scanderbegus, hoc est vita et res strenue feliciterque gestae Georgii Castrioti, Epiri regis... (Hannover 1609); Aureum breviarium concionatorum... (Kolín n. R. 1611); Aureum diurnale concionatorum... (Kolín n. R. 1611); Incineratio mortalium... (Kolín n. R. 1611); Laudatio funebris in obitum... Rudolphi II. ... (1612); Applausus sacer regni Bohemiae... (1612). ■

BIBLIOGRAFIE: R. Wolkan: Böhmens Anteil an der deutschen Literatur des 16. Jahrhunderts 1: Bibliographie (1890, č. 359, 378–379, 394; něm. spisy, neúplně); Knihopis č. 961–962 (čes. spisy); Rukověť humanistického básnictví 1 (1966; lat. spisy; též o rkp. básních). ■ LITERATURA: J. Schmidl in Historiae societatis Jesu provinciae Bohemiae 2 (1749); F. M. Pelcl in Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler nebst kurzen Nachrichten von Ihren Leben und Werken 2 (1775); B. Balbín in Bohemia docta 2 (1776); B. Dudík in Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte (Brno 1852); J. Truhlář in Nástin dějin latinského básnictví v Čechách a na Moravě ku konci 15. a 16. století, Světozor 1868, s. 345; J. Jireček in Rukověť 1 (1875); R. Wolkan in Böhmens Anteil an der deutschen Literatur des 16. Jahrhunderts 3 (1894); Z. Winter in Život a učen in partikulárních školách v Čechách v 15. a 16. století (1901); A. Truhlář in Rukověť k písemnictví humanistickému, zvláště básnickému v Čechách a na Moravě ve století 16. (1908; opravy A. Novák: Příspěvky k dějinám českého humanismu, LF 1909, s. 221); A. Podlaha in Series praepositorum... (1912); J. Tumpach, A. Podlaha in Český slovník bohovědný 1 (1912); A. Truhlář: Dodatky a opravy k biografiím starších spisovatelů českých a k starší

Popelková

české bibliografii, ČČM 1913, s. 160; V. Bitnar in O českém baroku slovesném (1932); J. Vašica: Legenda svatoivanská, Řád 2, 1934/35, s. 248 → České literární baroko (1938); B. Lifka: Erbovní palatina J. B. P. z B. 1593–1612, Časopis Rodopisné společnosti československé v Praze 1937–38, s. 77 + J. B. P. z B. jako znakový tvůrce, Erbovní knížka na rok 1938 (1938); V. Bitnar in Postavy a problémy českého baroku literárního (1939); in Rukověť humanistického básnictví 1 (1966); D. Martínková: Humanistický literární druh veršovaných městských topografií a P. popis Mostu, Krušnohorský historický sborník 1968, s. 71; Z. Uhlíř: Svatoivanská legenda v 15. a 16. století, Mediaevalia Historica Bohemica 1993, s. 267.

msl

František Ladislav Popelka
viz in **Anna Popelková**

Václav Popelka viz in **Anna Popelková**

Anna Popelková

* 17. 6. 1866 *Polička*
† 6. 4. 1928 *Praha*

Prozaička zaměřená na lidové prostředí východních Čech, autorka pohádek, jež také sbírala, a národopisných statí, publicistka a osvětová pracovnice činná rovněž v ženském hnutí.

Provd. Krystinová; toto příjmení později užívala ve spojení s rod. jménem. – Pocházela z početné rodiny zakladatele a redaktora poličského časopisu Jitřenka Františka P. (1830 až 1903). Její sourozenci též působili v kulturní oblasti; literárně činní byli novinář a nakladatel v Poličce a Jaroměři František Ladislav P. (1857–1902), jenž upravoval (většinou ve spolupráci s jinými) a vydával lidová vyprávění a pohádky (Pohádky a pověsti, 1883, Pověsti a báchorky 1888) a napsal několik povídek situovaných do Litvy a Čech 16. století (Dobrodružství lásky a jiné črty, b. d., 1898), a knihtiskař a nakladatel v Týně n. Vltavou a později v Praze Václav P. (1866–1946), autor romaneskně exponovaných tragických příběhů ztroskotaných lásek Lidé zmaření (1891, s V. Pittnerovou) a později veršovaných politic-

kých proklamací k obnovení české samostatnosti Svobodni! (1918, pseud. Jan Kovář); z mladších sourozenců Jindřich (1872–1932) působil jako nakladatel a redaktor Jitřenky, Otakar (1876–1928) byl operním pěvcem a Ludmila (* 1878, provd. Brettschneidrová) redigovala časopisy pro učitelky ručních prací. – A. P. byla nejprve vychovatelkou v Poličce. Od 1900 pomáhala svému bratru Václavovi v knihtiskárně v Týně n. Vltavou, kde se stala zakladatelkou a redaktorkou časopisu Ohlasy českého jihu, knižnice Nová knihovna a spoluzakladatelkou odborného listu Dřevo, v němž se 1903–04 podílela na přípravě přílohy Pěkné čtení. Byla zde činná i v ženském odboru Nár. jednoty pošumavské a ve společenském životě vůbec. 1902 se vdala za Františka Krystina, ředitele knihtiskárny K. Salvy v Ružomberku; spolupracovala s redakcí čas. Moderní život. 1908 se s rodinou přestěhovala do Drážďan, kde pracovala v českých spolicích (mj. založila českou školu, v níž učila). 1910 se vrátila do Prahy; tehdy ovdověla a přesídlila do Poličky, kde založila Ženský spolek a stala se jeho první jednatelkou (1910 byla také jmenována tajemnicí Ženského klubu v Praze, funkce se však vzdala). Od 1911 byla zaměstnána na obecním úřadě v Poličce, od 1913 jako městská tajemnice, kromě toho od 1916 učila na živnostenské pokračovací škole. Už od mládí se aktivně podílela na kulturním životě města jako koncertní zpěvačka a divadelní ochotnice, později uspořádala řadu přednášek s feministickou tematikou, a to i v poličském okolí, byla činná v místním Sokole a vyučovala v těsnopisném kursu. Do časopisů (zejména Jitřenky) přispívala především feministickými a národopisnými články (příležitostně i překlady povídek z němčiny – J. Kaisler, K. Ettlinger). Po 1918 se stala úřednicí Spolku učitelek ručních prací na Král. Vinohradech a tajemnicí Svazu učitelek ručních prací v Praze.

Jediný svůj román *Za jeden hřích* umístila P. do východních Čech. Téma neblahého osudu svobodné matky zde pojala jako kolizi citů s dobovou mravní normou a majetkovými zájmy; zvláštnost románu spočívá hlavně v důkladné, o autenticitu usilující kresbě prostředí, jež se představuje obširnými, dějově retardujícími charakteristikami životních poměrů a zvyků tamních obyvatel, věrným přepisem jejich nářečních projevů, sousedských rozprávek, komentářů probíhajících dějů atd. Zájem

o folklor podmínil i vznik knížky pro děti *Na besedě*, v níž vedle obecného fondu národních pohádek využila P. hlavně ústní lidové slovesnosti z Poličska (v rukopise zůstal další pohádkový soubor). Výtěžky svých etnografických zkoumání publikovala také v časopiseckých člancích a statích (*Děti na Poličsku*).

ŠIFRA: A. K. ■ PŘÍSPĚVKY in: Jitřenka (Polička 1892–1912; 1895–98 *Děti na Poličsku*); Matice dítek; Ohlasy čes. jihu (1900–04). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Na besedě (pohádky, 1897); Za jeden hřích (R b. d., 1897). ■ REDIGOVALA časopis: Ohlasy českého jihu (1900–04, 1900 též Zábavná příloha, 1903–04 příl. Vodňanské rozhledy); *knižnici*: Nová knihovna (1903). ■

LITERATURA: ● ref. Za jeden hřích: an., Jitřenka 1897, s. 220; Vbk. (J. Voborník), Jitřenka 1897, s. 310; P. Maternová, *Ženský svět* 2, 1897/98, s. 55 ●; ● ref. Na besedě: Č. Zíbrt, *Literatura kulturněhistorická a etnografická* 1897–1898, ČL 7, 1897/98, do-datek, s. 8; an., Jitřenka 1915, s. 62 ●; an.: nekrolog, Jitřenka 1928, s. 123; J. V. Vltavský: Pohádková reminiscence. Paní A. K.-P. (vzpomínka), Jitřenka 1936, s. 202; an.: Spisovatelka A. P., Jitřenka 1941, s. 143.

bs

Emanuel Jindřich Popera

* 7. 1. 1895 *Kopidlno* u Jičína

† 24. 1. 1964 *Palma de Mallorca* (Španělsko)

Autor milostné, reflexivní i náladové lyriky a veršů pro dospívající mládež; v poúnorové emigraci psal i anglicky.

VI. jm. Emanuel Jindřich Poppr (později v úředním styku používal jméno Henry Emanuel Popper). – Středoškolská studia na pražské Československé obchodní akademii započal 1910 přímo v 2. roč. a dokončil je maturitou 1913; jeho profesory tu byli mj. J. Hanuš (čeština), H. Jelínek (franština), O. Ostrčil (němčina), V. Helfert (dějepis) a J. Macek (nár. hospodářství). Za 1. světové války se jako legionář zúčastnil ruské a sibiřské anabáze, v jejímž závěru byl ve Vladivostoku do 1920 styčným důstojníkem amerického generálního konzulátu. Do 1922 pracoval v Praze na min. zahraničí, potom byl ředitelem pražské pobočky americké letecké dopravní společnosti United States Lines, v jejíchž službách zůstal i v New Yorku, kam emigroval po komunistickém převratu 1948. V době svého pobytu ve vlasti propagoval česko-americké kul-

turní styky a účastnil se práce Ústavu pro hospodářské styky emigrační a kolonizační při Masarykově akademii práce a pražského American Institute. O jeho dalších osudech v emigraci až do jeho smrti v hlavním městě španělské provincie Baleares na ostrově Mallorca se nepodařilo (kromě vydání tří básnických sbírek) nic zjistit.

Do literatury vstoupil P. ve svých 44 letech jako ctitel J. Vrchlického poučený ještě českým symbolismem, ale zcela odvrácený od vývoje moderní české poezie 20. a 30. let. S Vrchlickým ho spojovala nejen poměrně snadná tvořivost, zakotvená v prožitku lásky, náladovém vnímání přírody i v reflexi životních hodnot (víra ve věčnost, naděje, pravda, krása, humanita) a některých témat (žena, příroda, dějiny apod.), ale i záliba v některých básnických formách – vedle nejčastější formy písňové pěstoval i sonet a znělkový věnec, tercínu a balatu. Po počátečních sbírkách a lyrické trilogii milostného vyznání a jeho idylického naplnění (*Mám tě rád*), smutku z mizejících okamžiků na tušené dráze životního podzimu (*Zčereené okamžiky*) a rezignující usmířené vzpomínky a snu (*Na trzích snů*) se osobitěji představil prostými verši křehké, jednou konkrétně a naturisticky zaujaté (*A tulipány zvadly*), podruhé spirituálně zahleděné (*Modlitby k jaru*) lyriky. V kontextu poezie své doby (převážná část P. díla vznikla za německé okupace), jejíž společenskou problematiku zřejmě programově ignoroval, však nezaujal výrazněji ani čtenáře, ani literární kritiku. V nastoleném zaměření své poezie pokračoval P. i po desetiletém odmlčení v básních psaných česky a posléze i anglicky v emigraci; v nich však někdejší úsilí o prostý výraz částečně nahradila alegorická rétorika. P. poslední exilová sbírka avizovala v soupisu P. knih ještě sbírku další s tit. Im Beichtstuhle der Nacht (Ve zpovědnici noci), která zřejmě již nevyšla. Bez významu nejsou oba jeho iniciativní pokusy o ne právě vděčnou a frekventovanou poezii pro dospívající mládež (*Korálky*, *Než usneš*), kde prokázal hravou vynalézavost zvláště ve verších říkadlového typu.

PŘÍSPĚVKY in: Čas stavění. Antologie básní českých exulantů (Viedeň 1956); sb. Český věnec Lužici (1946); Lid. demokracie (1946); Lid. noviny (1942–43); Nár. osvobození (1947); New York Herald Tribune (po 1948); Výběr (Zlín 1945). ■ KNIŽNĚ. *Básně*: Tak i jinak (BB b. d., 1939); Tři království (BB 1939); Z mých světél (BB 1940); Dřevoryty

Porcius Vodňanský

(BB 1942); Mám tě rád (BB 1942, 1. část trilogie); Zčeřené okamžiky (BB 1943, 2. část trilogie); Na trzích snů (BB 1943, 3. část trilogie); Než usneš (BB pro ml., 1943); Tys přišla (BB 1944); A tulipány zvadly (BB 1944); Modlitby k jaru (BB 1945); Korálky (BB pro ml., 1949); Věnce (BB, Stockholm 1955); Zamčené dveře (BB, Hamburk 1961); This and that (To i ono) (BB, New York 1962). ■

LITERATURA: K. Polák: ref. Tak i jinak a Tři království, KM 1940, s. 80; ● ref. Mám tě rád: J. B. Č. (Čapek), Naše doba 50, 1942/43, s. 279; F. Listopad, Řád 1943, s. 94 ●; J. Vladislav: ref. Zčeřené okamžiky, Řád 1943, s. 257; J. Morák: ref. Na trzích snů, Řád 1944, s. 42; kp. (K. Polák): ref. A tulipány zvadly, Nár. práce 24. 12. 1944 + ref. Modlitby k jaru, Nár. práce 28. 4. 1945; h: Padesátiny E. J. P., Čes. slovo 7. 1. 1945; ● ref. Věnce: JČ, Naše hlasy (Toronto) 1956, č. 3; J. St., Hlas domova (Melbourne) 1956, č. 3; J. Pražák, NŽ (Řím) 1957, s. 70 ●; ● ref. Zamčené dveře: P. Javor, Perspektivy (New York) 1962, sv. 3; Paž. (P. Želivan), NŽ (Řím) 1963, s. 119 ●; ● nekrology: A. Vlach, Sklizeň (Hamburk) 1964, č. 1–2; V. Stiehllová, Proměny (New York) 1964, č. 2 ●; J. Pejskar in Poslední pocta 2 (Curych 1986, s. 299).

em

Václav Porcius Vodňanský

* 2. polovina 16. století

† 1. polovina 17. století

Autor biblického slovníku.

Údaje o P. životě (známé mj. z dochované rodinné korespondence z let 1609–11) jsou velmi skromné. Působil jako utrakvistický kněz v Katovicích u Strakonice, kam byl poslán koncem 16. století. Z existenčních důvodů žádal o přeložení; J. Campanus Vodňanský mu nabídl faru v Malém Boru u Horažďovic. Kromě toho se P. ucházel 1610 o faru ve Kdyni. Zda mu bylo vyhověno a zda se přestěhoval, není známo. Osobním postojem byl P. horlivým zastáncem utrakvismu: zaníceně hájil podoboží a právo kněží uzavírat sňatek, nekompromisně, někdy až drsně vystupoval proti odpustkům a liturgickým ceremoniím, odsuzoval kult svatých a neuznával papežský úřad.

P. jediné dílo, Duchovní město jménem Rozkoš duše (1610), zůstalo v rukopisu. Je to biblický slovník, věcný a osobní, jehož látka je podle alegorické osnovy rozvržena do dvaadvaceti ulic (korespondujících s písmeny abecedy), tří náměstí, hradu a brány města biblic-

kého vědění. Autor rozvedl slovníkový výklad věroučnými a mravoučnými pojednáními a příklady z obecných dějin a zpestřil jej subjektivně zabarvenými povzdechy, naučeními, modlitbami a verši. V rýmovaných margináliích (132 básní o 1076 verších) často užíval akrostichu. Vlastnímu výkladu P. předradil veršovaný úvod, v němž evokoval motiv poutníka, který po útrapách cesty hledá odpočinek a duchovní posilu za hradbami dokonalého města. Není vyloučeno, že Duchovní město bylo jedním z literárních podnětů Labyrintu světa a ráje srdce J. A. Komenského. Svůj spis P. doprovodil dvěma vlastnoručními náčrtý brány a města. P. psal také drobné příležitostné verše, které zasílal přátelům.

LITERATURA: I. T. Zahradník: Z knihovny Strahovské. 1. V. Porcia Vodňanského Město duchovní, ČČM 1900, s. 242; P. M. Haškovec: Některá témata literatur západních v českém písemnictví, LF 1916, s. 112, 252; C. A. Straka: Humanista český V. P. V., jeho spis Duchovní město a zachovaná korespondence, LF 1916, s. 27, 127, 264; S. Souček: Dva české prameny Labyrintu, LF 1924, s. 271.

msl

Porok České koruny (proz.) viz in Rukopis Budyšínský

Porok Koruny české (verš.) viz in Rukopis Budyšínský

Jan Port

* 29. 6. 1894 *Dejšina* (Dýšina) u Plzně

† 10. 5. 1970 *Praha*

Divadelní vědec, dramatik a režisér, muzejní pracovník.

Psal se též Jan Evangelista P. – Narodil se v osadě Nová Huť. Pocházel ze známé plzeňské rodiny. Děd Jan Robert P. (1843–1904), majitel knihtiskárny a vydavatel Plzeňských listů, patřil se svou ženou Emmou k příznivcům českého divadla v Plzni. Otec Hanuš P. (1866–1938) měl hudební a pěvecké nadání, v 80. letech krátce působil jako herec u diva-

delní společnosti F. Pokorného (pod jménem Hanuš), za ředitele V. Budila hostoval ochotnický v plzeňské činohře a pod pseudonymem Hanzi Lažanský vystupoval jako populární zpěvák a kabaretní umělec v restauračních podnicích na Plzeňsku. – P. studoval na gymnáziu v Plzni, po neúspěchu v kvartě dokončil gymnázium v Truhlářské ul. v Praze (mat. 1914). Za 1. světové války narukoval. Od mládí hrával amatérsky divadlo, nejprve o prázdninách na letním bytě v Nové Huti, kde účinkovalo několik členů P. rodiny, po válce, když studoval na technice, spolupracoval s dramatickým odborem Radbuza v Plzni (1919–20). Seznámení s dr. F. Fuksou, ředitelem Městského divadla na Král. Vinohradech (1913–35), pomohlo P. k profesionální dráze. Ve studiích na technice nepokračoval a 1921 nastoupil místo tajemníka divadla na Král. Vinohradech. Při této funkci absolvoval obor dějin umění na Filoz. fakultě UK a specializoval se na výzkum vztahu výtvarného umění k divadlu (doktorát 1929 prací *O výtvarných osudech divadla v Čechách se zvláštním zřetelem na Stavovské divadlo*). Ve svazku Městského divadla na Král. Vinohradech setrval až do 1945. Byl pověřen organizací a režii představení pro děti (od 1932), realizoval 14 režii pro dospělé (od 1937), zaskakoval v drobných rolích jako herec, byl vůdčím duchem Kruhu sólistů. Za války organizoval večery v umělecké kavárně Mánes. Od 1945 působil v divadelním oddělení Nár. muzea v Praze (od 1951 až do odchodu do důchodu 1958 jako vedoucí); přednášel o kostymerii na konzervatoři a byl realizátorem četných výstav z oboru dějin divadla a scénografie. Až do své smrti publikoval odborné studie.

Literární dílo představuje jen menší část P. mnohostranné činnosti. V literatuře začal tradičně drobnými povídkami a básněmi, inklinujícími k stručnému zachycení smyslového zážitku na pozadí přírody rodného Plzeňska. Netištěná dramatická prvotina *Boží bojovnice* (též uváděna pod titulem *Tělo a krev*) umísťuje drama vášně do historických kulís města Plzně za husitských válek. Do této začátečnické etapy P. díla patří i lyrická komedie *Mez*, v níž po J. Kvapilovi a F. Šrámkovi podal další variantu tématu o rozletu smyslů v mládí a objevením „mezi“ lidského jednání v průběhu života. Konverzační veselohra *Kovář* s ústřední postavou Hefaista, hlásajícího chválu života a pracovitosti, uzavírá první období P. díla, vy-

šlého z pozdního impresionismu okořeněného humorem. Ve 30. letech P. nalezl zálibu ve studiu slohu barokního divadla a s úspěchem se pokusil o jeho novodobou nápodobu v divadelní podívané stylizující herecký, výtvarný a místy i pěvecký projev k baroknímu lidovému vzoru. Vznikla tak čtyři pásma: *České pašije*, *České jesličky*, *Česká jara* a *Svatováclavská legenda*. České pašije představovaly montáž textů ze šumavských a podkrkonošských lidových her, staročeských dramatických zlomků her tří Marií, Mastičkáře aj. Svatováclavská legenda evokovala v první části dle starých literárních a ikonografických pramenů obrazy z Václavova života, ve druhé části osvětlovala vojenskou, církevní, lidovou a národní tradici svěťce pomocí novodobých básnických textů až po S. Boušku, K. Tomana a V. Dyka. Další období P. literární tvorby souvisí s organizací odpoledních představení pro děti v Městských divadlech pražských. P. pro ně adaptoval známé pohádky a populární knížky pro děti autorů cizích (H. Ch. Andersen, J. Habberton, W. Hauff, Ch. Perrault, A. S. Puškin ad.) i domácích (J. Lada, F. Langer, B. Němcová, O. Sekora, V. Tille), v nichž uplatnil své kultivované výtvarné vnímání a humor. V době ohrožení republiky a za okupace přispěl k demonstraci národního smýšlení zdařilými adaptacemi Babičky B. Němcové a Jiráskova F. L. Věka. Významná byla P. činnost popularizační (libreta výstav, herecké medailony) a muzejní (shromažďování obrazových dokumentů k dějinám českého divadla). Byl vynikajícím znalcem barokního divadla, z jeho odborných statí jsou nejvýše ceněny studie o divadle řádových škol a náboženských bratrstev. Spolupracoval na díle F. Černý a kol.: *Dějiny českého divadla*. V rukopisu zůstala monografie *Tvary divadla v Čechách*.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jan Hanel, Jan Žuk, J. Žuk, Karla Spáčilová, Maruška Jarošková; Dr. J. P., J. P., J. Ž., R. T. ■ PŘÍSPĚVKY in: Blok (1946); ČNM, odb. duchovědný (1946–47), odd. společenských věd (1953–58); Čes. literatura (1959); Čes. slovo (1932, 1934); Českosl. divadlo (1938); Českosl. loutkář (1953); Čes. svět (1924–25, 1928); sb. Čtvrtstoletí Městského divadla na Král. Vinohradech (1932); Dějiny českého divadla 1 (1968); Divadelní noviny (1959); sb. Divadelní žatva 1948 (1948); Divadlo (od 1932); Divadlo (od 1946); sb. Divadlo na Vinohradech 1907–1967 (1968); Dramatický odbor Radbuzy (programy, 1919–20); Duchovní pastýř (1952–54); ELK (1937); Eva (1933,

1940–43); G (1968–69); Haló – nedělní noviny (1950); kat. Hercova tvář (1940); Jan Sládek (kat. výstavy, 1960); Jas (1927); Jihočes. divadelní festival – Český Krumlov (1958–60); Jubilejní album členů Městských divadel pražských 1907–1932 (1933); Jubilejní ročenka Klubu sólistů Městských divadel pražských (1946); sb. Klub umělců 1937–1947 (1947); alm. Kniha o Praze 3 (1932); Komedia (1926); Kraj královéhradecký (1929); kat. Krajina na českém jevišti (1941, an.); Kulturněpolitický kalendář (1966); Lid. demokracie (1953, 1955); Městská divadla pražská (programy, 1937–41); Městské divadlo na Král. Vinohradech (program, 1935); Městské komorní divadlo (program, 1935); Nár. divadlo (1948–54); Nár. listy (1940); Nár. osvobození (1925–26); sb. Nové české divadlo 1927 (1927); Ochotnické divadlo (1955); sb. Padesát let Městských divadel pražských 1907–1957 (1958); sb. 15 let DAMU a DISKU (1960, Přehled inscenací školních scén, an.); Plzeňsko (1928); Pravda (1966); kat. Pražské baroko 2 (1938); Radio-journal (1934); Ročenka Kruhu sólistů Městského divadla na Král. Vinohradech (od 1924); Ročenka Vlastivědné společnosti jihočeské v Čes. Budějovicích při městském muzeu za r. 1929 (1930); Rudé právo (1950); Scéna (1930); Světozor (1935); Svob. slovo (1954, 1958); sb. Vendelín Budil, veliký český herec a jeho doba (kat. výstavy, 1953); Venkov (1925, 1931); Věstník vlastivědného spolku jihočeského (1931); Vlasta (1953); Výstava Svazu českosl. divadelních umělců k pětadvacetiletému výročí divadelní činnosti Frant. Tröstra (1959); Za starou Prahu (1929). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o divadle*: Mez (D 1925, i prem., pseud. Jan Žuk); Soupis inscenací Josefa Weniga (1939). – *Dramatizace*: A. Jirásek: Filozofská historie (1931, i prem., s B. Vrbským); B. Němcová: Babička (1947, prem. 1938, s A. Kučerovou-Fischerovou); A. S. Puškin: Pohádka o popovi Ivanovi a jeho čeledínu Baldovi (1950, úprava pro loutky); F. Langer: Bratrstvo Bílého klíče (1969, prem. 1936). ■ SCENICKY. *Hry a pásma*: Boží bojovnice (1924); Kovář (1931, pseud. Jan Žuk); Nové zpěvy sladké Francie (1931); Vojenské písničky (1933); České pašije (1935, s B. Stejskalem); Sedm havranů (1935, pseud. Maruška Jarošková); Dlouhý, Široký a Bystrozraký (1936, s A. Wenigem); České jesličky (1936, s B. Stejskalem); O nejhonzovatějším Honzovi (1939, s A. Wenigem); Česká jara (1939); Svatováclavská legenda (1939); Mlynář a jeho dítě (parodie na hru E. Raupacha, 1949, pro maňásky, pseud. J. Žuk). – *Dramatizace*: J. Habberton: Hýta a Batul (1933); W. Hauff: Malý Muk (1934); Ch. Richardt: Slunečko kapitána Jansena (1934); C. A. Görner: Sněhulka a sedm trpaslíků (1935) + Červená Karkulka (1935, pseud. Karla Spáčilová); H. Ch. Andersen: Královna sněhu (1935); B. Němcová: O chytré horáknyni (1936); Ch. Perrault: Šípková Růženka (1936); V. Říha (V. Tille): Pohádky z onoho světa o andělech a čertech (1937); Puškinovy

pohádky 1–3 (1937: Prolog z Ruslana a Ludmily; Pohádka o rybáři a zlaté rybce, s N. Sacovou; Pohádka o popovi Ivanovi a jeho čeledínu Baldovi); A. Jirásek: F. L. Věk (1940, s B. Vrbským); J. Lada: O kocouru Mikešovi, který mluvil (1940); O. Sekora: Ferda Mravenec (1940, s I. Jelínkem, O. Lukešem). – *Úprava*: J. K. Tyl: Jiříkovo vidění (1935, s F. Salzrem). – *Překlad a úprava*: H. Beecher-Stowe, A. J. Bruštejn, B. V. Zon: Chata strýčka Toma (1934, s V. Strnadem). ■ REDIGOVAL *katalog*: O české národní divadlo (1948, s J. Javůrkovou); *sborníky*: Kruh sólistů Městského divadla na Král. Vinohradech 1942 vzpomíná... (1942, s V. Hlavatým); Padesát let Městských divadel pražských 1907–1957 (1958, obrazovou část). ■

BIBLIOGRAFIE: M. Laiske: Dr. J. P. Übersicht seiner theatrologischen Arbeiten 1919–1970, AUC Praha, Philosophica et historica 2, Theatralia 2 (1971, s. 87). ■ LITERATURA: ● ref. Mez: E. Konrád, Cesta 7, 1924/25, s. 780; If. (I. J. Fischerová), NO 1. 9. 1925; J. H. (Hilbert), Venkov 1. 9. 1925; M. M. (Majerová), RP 1. 9. 1925; Cassius (J. Kolman Cassius), LidN 1. 9. 1925; O. Š. M. (Štorch-Marien), RA 1, 1925/26, s. 11; Č. (V. Červinka), Zvon 26, 1925/26, s. 26; M. M. (Majerová), Dělnické divadlo 1926, s. 33 ●; ● ref. Kovář: J. J. Paulík, RA 6, 1930/31, s. 443; -fert (J. Seifert), PL 31. 5. 1931; kd. (E. Konrád), NO 2. 6. 1931; MilNý (M. Novotný), LidN 2. 6. 1931; J. P. (Petr), Českosl. divadlo 1931, s. 182; V. Tille, Prager Presse 6. 6. 1931; vk. (V. Kašpar), Čes. osvěta 28, 1931/32, s. 44 ●; If. (I. J. Fischerová): ref. Nové zpěvy..., NO 3. 2. 1931; AMP (A. M. Píša): ref. Vojenské písničky, PL 28. 11. 1933; s. (J. Seifert): ref. překl. Chata strýčka Toma, PL 10. 3. 1934; If. (I. J. Fischerová): ref. dramatizace Malý Muk, NO 2. 10. 1934; ● ref. České pašije: H. Jelínek, Lumír 61, 1934/35, s. 410; V. Červinka, Zvon 35, 1934/35, s. 558; jv. (J. Vodák), Čes. slovo 16. 4. 1935; sjc. (J. Sajic), Lid. listy 16. 4. 1935; MilNý (M. Novotný), LidN 16. 4. 1935; jr. (J. Rydvan), NL 16. 4. 1935; AMP (A. M. Píša), PL 16. 4. 1935; V. R. (R. Vacková), Nár. střed 16. 4. 1935; kd. (E. Konrád), NO 16. 4. 1935; K. Engelmüller, Nár. práce 16. 4. 1935; vt. (V. Tille), Prager Presse 16. 4. 1935; -ff-, Českosl. divadlo 1935, s. 87 ●; ● ref. úprava Tylova Jiříkova vidění: kd. (E. Konrád), NO 6. 9. 1935; MN (M. Novotný), LidN 6. 9. 1935; A. M. B. (Brousil), Venkov 6. 9. 1935; vr. (V. Ryba), PL 6. 9. 1935; O. Srbová, LUK 1935, s. 442 ●; BV (B. Vomáčka): ref. České jesličky, LidN 22. 2. 1936; J. M. S. (Slavík): ref. České pašije (v Čes. divadle v Olomouci), Našinec 15. 4. 1936; ● ref. dramatizace Pohádky z onoho světa o andělech a čertech: J. S. (Seifert), PL 7. 12. 1937; Str., RP 7. 12. 1937; If. (I. J. Fischerová), NO 8. 12. 1937 ●; J. S. (Seifert): Zdramatizovaná Babička, PL 29. 10. 1938; ● ref. Česká jara: Ant. Veselý, Lumír 65, 1938/39, s. 409; kd. (E. Konrád), LidN 12. 5. 1939; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 12. 5. 1939; A. M. Brousil, Venkov 12. 5. 1939; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 13. 5. 1939; os. (O. Srbová), Večerník Nár. práce 13. 5.

1939; J. Kopecký, *Studentský časopis* 19, 1939/40, č. 2 ●; ● ref. Svatováclavská legenda: kd (E. Konrád), *LidN* 29. a 30. 9. 1939; an. (V. Červinka), *Zvon* 40, 1939/40, s. 139 ●; ● ref. dramatizace Ferda Mravenec: kd (E. Konrád), *LidN* 26. 4. 1940; nh (N. Honcová), *NL* 1. 5. 1940 ●; os. (O. Srbová): „Babička“ v rozhlasu, *Nár. práce* 24. 12. 1940; ● ref. dramatizace O kocouru Mikešovi, který mluvil: jr. (V. H. Jarka), *LidN* 28. 12. 1940; os. (O. Srbová), *Nár. práce* 29. 12. 1940 ●; C. (V. Cinybulk): Jan Žuk a jeho dítě, *Loutková scéna* 6, 1949/50, č. 3–4; J. Š. (Švehla): Strážce českého divadla (k šedesátinám), *LD* 29. 6. 1954; A. Bulka Drbálková: K pětadesátce J. E. P., *Českosl. loutkář* 1959, s. 137; ● k sedmdesátinám: J. Javůrková, *Divadelní noviny* 7, 1963/64, č. 25 a 26; M. C. (Cesnaková), *Slovenské divadlo* 1964, s. 571; an., *LitN* 1964, s. 27 ●; J. Procházka: Věčně mladý milenec múz (k 75. nar.), *G/69* 1969, č. 6; ● nekrology: Gm (P. Grym), *LD* 14. 5. 1970; jtg (J. Träger), *Svob. slovo* 20. 5. 1970; K. Kratochvíl, *Amatérská scéna* 1970, č. 8 ●; A. Scherl: Dr. J. P., *AUC Praha – Philosphica et Historica* 2, *Theatralia* 2, 1971, s. 87.

is

Josef Portman

Působnost 1920–1955

Amatérský tiskař, editor a vydavatel bibliofilii a unikátních tisků s výrazným podílem původní tvorby.

Josef P. (* 25. 8. 1893 Litomyšl, † 6. 1. 1968 Litomyšl) absolvoval gymnázium v rodišti (mat. 1912) a doplňovací zkoušky na učitelském ústavu v Hradci Králové (1913). Krátce učil, později pracoval jako obecní úředník v Litomyšli, posléze jako městský důchodník. Od 1941 byl knihovníkem městské knihovny v Litomyšli. Jeho literární zájmy usměrnil profesor češtiny J. Krecar, který jej v septimě seznámil s *Moderní revuí* (z jejího autorského okruhu na něho zapůsobil zejména O. Březina). J. Váchal, s nímž byl v kontaktu od 1913 a jehož dílo sbíral, mu v letech 1920–24 vyzdobil dvě místnosti a nábytek jeho domku (dnes Portmoneum) a zobrazil jej (v postavě hraběte Portmona) spolu s litomyšlskou stolní společností v *Krvavém románu* (1924). V srpnu 1920 P. dotiskl ve svém výtisku Váchalovy knihy *Mystika čichu* chybějící názvy u několika dřevorytů. Ještě t. r. zahájil tiskem básní z Březinových *Tajemných* dalek amatérskou tiskařskou tvorbu zprvu po jednotlivých literách podle pravítka, následujícího roku též na primitivním lisu za pomoci ot-

ce, vyučeného typografa. Jeho tvorbu, iniciovanou sběratelskou vášní a touhou po unikátních výzdobách, provázely konflikty a nedorozumění s výtvarníky a autory (1927 se s ním rozešel J. Váchal, 1929 P. přerušil vydávání textů J. Durycha, pro otisk článku K. Čapka s ním přerušil styky O. Březina). V bibliofilských časopisech (*Vitrinka* aj.) P. příležitostně publikoval vzpomínkové a konfesní stati. 1962 věnoval své tisky, sbírky a korespondenci Karáskově galerii (dnes PNP), kde je uloženo i několik variant jeho rukopisných pamětí ze 60. let.

P. charakterizoval svou tvorbu jako tisk „pro radost několika přátel a zprvu i sobě pro radost“. Vydavatelský program byl formován jeho čtenářskými a zejména sběratelskými zájmy a soustředil se zejména na symbolistní a mystickou ovlivněný proud české literatury. Poměrně četnou složku P. tiskařské tvorby, zejména v souboru jeho unikátních tisků, tvořily texty nebo úryvky z textů jeho oblíbených autorů, předtím již knižně nebo časopisecky publikované, které vydával pro vlastní potěchu jako podklad k originální umělecké výzdobě. Kromě několika výtisků pořizovaných v jiných tiskárnách (báseň *Se smrtí hovoří spící* O. Březiny, 1930; *Mstivá kantiléna* K. Hlaváčka, 1942) tiskl P. především na ručním lisu (celkem 137 titulů): zprvu dílo O. Březiny (zčásti podle autorových pokynů) a M. Martena (převážně z rukopisů a korespondence zapůjčené A. Klecandovou-Marténovou), později byl výběr tisků ovlivněn jeho kontakty s J. Florianem, z jehož sborníků přetiskoval zejména překlady (L. Bloy, B. Capes, E. Demolder, F. Jammes, F. Kafka, C. Lemonnier aj.). Produkci doplňovaly drobné příspěvky k březinovskému kultu, cizojazyčné texty v originále (S. George, J. W. Goethe, G. Grosz, E. A. Poe, G. Rouault, A. Schamoni) a další drobná původní i přeložená tvorba (P. Bezruč, J. Durych, S. Kadlec, L. Stehlík; R. M. Rilke v překladu O. F. Bablera, P. Valéry v překladu J. Palivce, dále Ch. Baudelaire, P. Hölderlin, P. Louÿs, W. Shakespeare aj.). – Soubor 135 unikátů, jež P. tiskl po literách podle pravítka, zahrnuje i práce dalších českých autorů (F. L. Čelakovský, K. J. Erben, J. Palivec, Prostibolo duše A. Procházky, J. Seifert, proslovy M. Švabinského, Ad. Veselý, J. Vrchlický ad.) a překlady (Aristofanes, G. Flaubert, A. Gide, R. de Gourmont, A. Jarry, H. W. Longfellow, D. S. Merežkovskij, G. Mirbeau, G. de Nerval, F. Nietzsche, Sapfo, P. Verlaine aj.); jako

Poručenství dvanácti patriarch

unikáty uspořádal P. ve 40. letech i sborníky In memoriam Josef Florian a Kytice exotické poezie. – Většinu P. tisků i unikátů vyzdobil Jan Konůpek, z dalších zejména Z. Braunerová, F. Kobliha, M. Marešová, V. Mašek, V. Preissig, A. Schamoni, K. Svolinský, H. Šindelářová-Žváčková, J. Váchal, J. Zrzavý aj.

Z PRODUKCE (tištěné na lisu). *Původní práce*: J. Váchal: Opata Longina z Tarasconu Veyklad krátký o figuře pravé kozla staženého, odhalené skrze jeho neřest největší (1921); M. Marten: Černý páv (1922) + Vodník (1922) + Psyché (1924) + Nemocný a vůně (1925) + Obnovené kouzlo (1927) + Mladý kouzelník (1927) + Mechtilda Magdeburská (1927) + Básně (1927) + Potrestaný faun (1928) + Noa-Noa (1928) + Několik listů z válečného roku 1915 (1933) + Několik listů z deníku (1937); O. Březina: Jediné dílo (1923) + Zrcadlení v hloubce (1924) + Smysl boje (1925) + Básnické spisy 2/1, 2 (1926) + Přítomnost (1926) + Básně (1926) + Několik básní z let devadesátých (1927) + Vigilie (1931) + Moje matka a jiné básně (1931) + Skryté dějiny (1938); J. Durych: Jihlava (1927) + Otokar Březina (1928) + Láska (1929) + Krása (1929) + Vyprávění Andělčino (1930); K. Čapek: U Otokara Březiny (1929); V. Nezval: Smuteční hrana za O. Březinu (1929); V. Dyk: Kraj básníkův (1930); In memoriam O. Březina (1930, ed. J. Portman); S. K. Neumann: Díkučinění (1930); V. Závada: Pohřeb básníka. In memoriam Otokara Březiny (1931); S. Kadlec: Objekt (1934); In memoriam Zdenka Braunerová (1935, ed. J. Portman); Jiří Konůpek: Dvanáctero z toulek po všednosti (1936) + Tři sta šedesát pět nocí... (1936) + Červenec (1937) + Básně (1938) + Vae victis! (1939); L. Stehlík: Pastouška (1936) + Špálovým obrazům (1938) + Symfonie v bílé (1940) + Watteau (1940); J. Kolman Cassius: Železná košile (1938); A. Novák: Otokar Březina (1938); P. Bezruč (vesměs an.): Slezské písně (1938) + Paralipomena (1938) + Pamflet (1939) + Dvě židle (1939) + Balada horská (1939) + Liber prohibitus (1940) + Libellus prohibitus D (1942); J. Karásek: Hvězdy nad Prahou (1939) + Rondely (1939); M. Holas: Měsíční svit a jiné básně (1940); K. H. Mácha: Máj (1940); J. Portman: Kdo by šel to z nás pomyslil... (1940); F. Schloegel-Merzin: Černá růže (1940). – *Překlady*: E. Demolder: Zapření Kristovo (1925) + Stará Voršila (1926) + Zlatý křest (1927) + Marnotratný syn (1930) + Štědrý večer (1933); C. Lemonnier: Prst boží (1926); L. Bloy: Pruské vánoce (1926) + Thé (1929); F. Jammes: O lásce k zvířatům (1926) + O poetické lásce k chudým (1927) + Modlitba, abych přišel do ráje s osly (1934); P. Scheerbart: Galantní loupežník neboli Příjemný mrav (1927); F. Kafka: Starý list (1928) + Zpráva pro akademii (1929) + Venkovský lékař (1931); P. Claudel: Svatý Václav, král a mučedník (1929) + Zdenka Braunerová (1938); P. Va-

léry: Jitřenka (1930) + Pythia (1931) + Had (1940); sb. Poezie 1 (1932, ed. J. Portman); F. M. Martini: Vzpoua matek (1934); W. Bonsels: Květ Bombaye (1940). ■

BIBLIOGRAFIE: J. Portman: Moje soukromé tisky (1930) + Mých 100 tisků (1937); A. Grimm, B. Lifka: Tiskař J. P. (1972). ■ LITERATURA: D. Oulehlová: J. P. Písemná pozůstalost (LA PNP, 1987). ■ ne (A. Novák): ref. Moje soukromé tisky, LidN 12. 7. 1930; J. Portman: Zpověď o neodolatelém nutkání, Vitřinka 1931, s. 146 + Mé styky s O. Březinou, Vitřinka 1932, s. 1, 49; B. L. (Lifka): Sobě a přátelům pro radost, LD 24. 8. 1963 + J. P., tiskař a vydavatel ze záliby, Marginálie 1963/64, č. 2–3; M. Pilná: Nedělní tiskař, Plamen 1964, č. 7; P. H. Toman: Za J. P., Večerní Praha 20. 1. 1968; A. Grimm: J. P. z Litomyšle, tiskař a vydavatel „kacířských veršů“ P. Bezruč, Listy PPB, ř. 3, 1971, s. 227; (ph) (P. H. Toman): J. P., tiskař a editor, LD 8. 2. 1973; A. Grimm: Biblioman z Litomyšle, Svob. slovo 17. 8. 1973; D. Mikulejská: Z. Braunerová a J. P., Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1983, s. 70; V. M. Kimák: Tiskař a básník, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1986, s. 40; R. Dačeva in kat. J. P. (1988); M. Mrázová: J. P. Tvůrce bibliofilů a sběratel, Panoráma 1989, č. 4; J. Glivický: Korespondence J. Čapka J. P., sb. Strahovská knihovna 20–21, 1990, s. 309; I. Kruis: Sběratel a tvůrce, in sb. Portmoneum (1993, s. 11); M. Trávníček: Na pomezí bibliomanie, Zprávy Spolku čes. bibliofilů v Praze 1993, s. 42.

az

Poručenství dvanácti patriarch

Konec 14. století

České zpracování apokryfních testamentů dvanácti synů starozákonního patriarchy Jákoba.

Apokryf, původně hebrejský, má základ v 49. kapitole 1. knihy Mojžíšovy o předsmrtném loučení patriarchy Jákoba se syny. Ve 4. století byl přeložen do řečtiny (snad Janem Zlatoústým), v 13. století přeložil lincolnský biskup Robert Grosseteste řecký text do latiny. Latinská verze, rozšířená po celé Evropě, je předlohou českého překladu, jenž se přiřadil k překladům do jiných národních jazyků.

P. d. p. čerpají z různých starozákonních zmínek o osudech Jákobových synů; jejich obsahem jsou mravní naučení, která bratři před smrtí odkazují vlastním potomkům. Útvar slavnostně přednášené poslední vůle umožňoval oslovit mravním nabádáním široký okruh čtenářů (popř. posluchačů) navykklých

na biblickou dikci. Morální apely jednotlivých mluvčích zpravidla navazují na nástin jejich života. Klíčovou úlohu v životech bratrů hraje nejmladší, Josef (v některých českých rukopisech jsou P. d. p. spojena s biblickými povídkami Život Josefův a Aseneth: vzniká tak jakási apokryfní „Kniha Josefova“). Dílo se těšilo trvalé oblibě; v 16. století bylo častěji přetiskováno (ze 16. a 18. století jsou dochované i jeho opisy).

EDICE: in ant. Próza českého středověku (1983, ed. J. Kolár, M. Nedvěďová). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 16 117–22 (starší tisky). ■ LITERATURA: J. Jireček: Staročeské duchovní romány, in Rozpravy z oboru historie, filologie a literatury (Viedeň 1860, s. 76) + in Rukověť 2 (1876); M. Speranskij: Zavety dvennadcati patriarchov v starinnoj češskoj pismennosti, Sbornik v čest V. I. Lamanskogo (Petrohrad 1905) (k tomu J. Horák, LF 1905, s. 310); Č. Zíbrt: Staročeské Poručení patriarch (dvanácti synův Jákobových), ČČM 1912, s. 1 + Rukopisné varianty staročeských Poručení patriarch dvanácti v Perně r. 1595 a J. Cereghettiho ze století 18., ČČM 1913, s. 80; M. Nedvěďová: Staročeské Knihy o rodu a běhu života Jozefova, LF 1982, s. 216 + in Próza českého středověku (1983, ed. J. Kolár, M. Nedvěďová).

jk

Posel z Prahy

1857–1860

Osvětově orientovaný časopis pro podnícení podnikatelského ducha lidových vrstev měst a venkova se zábavnou, výlučně prozaickou beletristickou složkou.

Podtitul: 1857–59 (roč. 1–3) Spis užitečný, zábavně-poučný pro město i ves; 1860 (roč. 4) Písmo o politice a potřebách veřejného života v Čechách, na Moravě a Slezsku i na Slovensku. – *Redaktor:* 1857–60 (roč. 1–4) F. Šimáček (pseud. Vojtěch Bělák). – *Vydavatel:* 1857–60 (roč. 1–4) F. Šimáček (pseud. Vojtěch Bělák), Praha. – *Periodicita:* 1857–60 (roč. 1–4) po pěti týdnech, vždy 10 čísel ročně. Podle Roubíkova soupisu (Časopisectvo v Čechách v letech 1848–1862) měl časopis vycházet až do dubna 1861; po zpožděném vytištění a následném zabavení 1. čísla 5. roč. v březnu 1861 vydavatel v tisku oznámil, že k 2. 4. pro cenzurní potíže je nucen vydávání časopisu dočasně zastavit.

P. z P. se pokládal za pokračovatele všeobecně postrádaného Tylova Pražského posla z 2. poloviny 40. let. Navazoval na něj výchovně-vzdělá-

vacím programem, příbuzným názvem, pojetím postavy posla jako poutníka, který spěchá mezi městský i venkovský lid s tobolekou plnou poučení, i způsobem uplatnění těchto znalostí též prostřednictvím fiktivních i skutečných dopisů, často koncipovaných jako dialogická výměna názorů. Překonáváním námitek se věcně usměrňovalo myšlení čtenářů ve prospěch racionálního hospodaření. Vzhledem k vládnoucímu absolutismu byl P. z P. ve srovnání s Tylovým časopisem méně politický (ani tak neušel konfiskací, kdy i za celé číslo musela být později vydána náhrada; Šimáček byl soudně stíhán a 1861 odsouzen k čtrnáctidennímu vězení a pokutě padesáti zlatých) a měl také svého sociálně vyhraněnějšího čtenáře. Místo Tylova ještě předrevolučně nediferencovaného adresáta obracel se Šimáčekův časopis především k drobné řemeslnické a živnostenské vrstvě a k vlastníkům zemědělské půdy. Jednotlivá čísla zpravidla sestávala z povídky, drobných zábavně-informačních článků (zprvu někdy pod souhrnným titulem *Rozličné větší a menší kousky*), poučujících pojednání, z rubriky *Kronika našich dnů*, skládající se z *Původních listů z venkova* a *Listů z Prahy a o Praze*, a méně stálé rubriky *Drobtý z Poslovy tobolky*, obsahující směs různorodých informací a drobných historek. Na posledním ročníku se projevil pád absolutismu: už výrazná změna podtitulu naznačovala přesun zájmu k politickému a veřejnému životu, ale též absenci beletrie; zvýšená pozornost věnovaná cizím zemím a historii zároveň oslabilo jednostranně didaktické zaměření časopisu.

Cílem výchovně-vzdělávací stránky časopisu bylo objasnit podstatné znaky novodobého kapitalistického hospodářství, jak zasahovalo do běžného života řemeslníků, živnostníků a rolníků (živnostenská svoboda v protikladu k cechovním omezením, zakládání záložen i řemeslnických spolků, sdružování drobných výrobců, scelování pozemků, význam strojové výroby, směnářenský obchod, celní politika aj.). I Gogolův Revizor byl v tomto duchu pojat jako doklad hospodaření ruského úřednictva. Také mezi četbou doporučovanou čtenářům souhrnnými články převažovaly nad beletrií knihy a časopisy z praktického života. Zároveň se zdůrazňoval význam vzdělání, zvláště na průmyslových a reálných školách. Školství a etnografie se také ocitly ve středu mimořádné pozornosti věnované poměrům na Slovensku.

Zábavnou stránku časopisu obstarávaly jen menší prozaické žánry. I v těchto rozmanitých obrázcích ze života se zprvu uplatňovala didaktická složka, a to jak u méně známých autorů, tak u zkušených vypravěčů (J. Ehrenberger, F. Pravda). Přechod od obrazů ze života k novele představovala próza B. Němcové Dobrý člověk (napsala též nekrolog o J. Frantovi Šumavském), posílení povídkového žánru znamenaly příspěvky začínajících májovců V. Hála (Jiřík, Kovářovic Kačenka) a K. Světlé (Zefka). Prózu tu zveřejnil i A. Heyduk (Obžínky). Didaxi obrácenou naruby obsahuje na pokračování otiskované anonymní satirické kronikářské pojednání z historie města Račic. V posledním ročníku se pak literatury týkal už jen anonymní přehled Literatura česká v posledním desetiletí s pozitivním postojem k májovcům. *Prozaické příspěvky* tu tiskli: Adolf z Hrádku, J. Blanický, J. Ehrenberger, V. Hálek (též podp. V. J. Hálek), A. Heyduk (šifra A. Hdk), H. Chvojka, J. Košin (pseud. Josef Libenický, Zdeněk Michalský), B. Němcová, F. Pravda, K. Světlá, V. Šebesta, J. Vlášek. – Po neúspěšném pokusu přetvořit P. z P. na politický časopis (úřední zamítnutí) začal Šimáček až v říjnu 1863 vydávat stejnojmenný týdeník už výlučně zaměřený na politickou a hospodářskou sféru a bez beletrie. 1867 jej změnil na noviny vycházející zprvu 3x týdně, později až na deník (1870 v něm byly poprvé zveřejněny Tyrolské elegie), který od 1879 vycházel s titulem České noviny, dříve Posel z Prahy a 1883 byl sloučen se staročeským deníkem Pokrok. – Vedle Šimáčkových periodik existoval ještě kalendář Posel z Prahy na roky 1862–78. Vydával ho I. L. Kober v Praze a roč. 1–2 (na roky 1862, 1863) redigoval K. Sabina, roč. 3–13 (na 1864 až 1874), ač redaktor nebyl uveden, asi V. Zelený (zmiňuje se o tom některé jeho nekrology), roč. 14–17 (na 1875–78) F. Zákrejs. Zatímco za Sabina působení a krátce i po něm byl v kalendáři kladen důraz na historické dění a jen v tomto rámci se sporadicky objevovaly povytce popularizační články o některých osobnostech literatury domácí (postupně F. Palacký, K. Havlíček Borovský, J. Dobrovský, bratři Nejedlí, J. Langer, F. B. Mikovec, J. Jungmann, P. J. Šafařík, F. L. Čelakovský, J. K. Tyl, J. Kollár, P. Chocholoušek) i cizí (A. S. Puškin, J. I. Kraszewski, W. Shakespeare), beletrie se poprvé vyskytla až v 6. roč. (na 1867), a to vítěznou novelkou ze soutěže vypsané I. L. Kobrem pro tento kalendář (V. Vlášek: Ondřej Puklice), a za ní následovaly ano-

nymně národní pověsti, báchorky a pohádky. Další prozaické útvary přinesly až roč. 8–10 (na 1869–71) v příspěvcích K. J. Erbena (pohádka Dlouhý, Široký a Bystrozraký), F. Hajniše (anekdoty), M. Mikšíčka (slezské pověsti), povídkářů S. Podlipské, F. Pravdy, V. Vláška, Slováka J. Záborského a několika méně známých autorů. Soustavně pak beletrie do kalendáře pronikla za redakce F. Zákrejs v roč. 14–17 (na 1875 až 1878), a to hned najednou verši, povídkami i překlady. Tehdy se původními *verši* představili A. Heyduk, B. Klimšová, E. Krásnohorská, G. Pfleger Moravský, R. Pokorný, J. Vrchlický, *próza* J. Ackermann (lidová vyprávění, pohádky), F. Dvorský, F. Herites, A. Jirásek, E. Krásnohorská, O. Mokřý, S. Podlipská, A. V. Šmilovský, F. Zákrejs. *Překlady* z němčiny a francouzštiny pořizovala B. Klimšová, z I. S. Turgeněva J. Chudoba. V rámci *popularizujících článků* psal o V. Hálkovi O. Mokřý, o cizích zemích K. Adámek a J. Durdík, o medicíně J. Thomayer (pseud. R. E. Jamot).

LITERATURA: ● ref. P. z P.: (an.) Pražské noviny 1. 2. 1857; (J. E. Purkyně), Živa 1857, s. 95; Škola a život 1857, s. 110; Mor. Národní list 29. 4. a 13. 5. 1857; Mor. noviny 18. 2. 1858; (J. Malý), Poutník od Otavy 1860, s. 45 a 212; Boleslav H., tamtéž, s. 140 ●; Z. Fišer: „Slova mluví, příklady táhnou“ (o vztahu vydavatele a F. Skopálka), VVM 1992, s. 444.

zp

Posel z Prahy (kalendář) viz in Posel z Prahy

Poselství českých spisovatelů viz Projev českých spisovatelů

Jan Hostivít Pospíšil

Působnost 1808–1856

Přední nakladatelství obrozenské doby, činné v Hradci Králové a později částečně v Praze; knihtiskárny, knihkupectví, antikvariát, kamenotiskárna a knihvazbařství.

Zakladatelem podniku byl J. H. P. (* 30. 5. 1785 Kutná Hora, † 8. 10. 1868 Hradec Král.), pův.

jm. Jan František P.; vlasteneckým Hostivit jej pojmenoval J. L. Ziegler pro jeho příslovečnou pohostinnost. Ojediněle se psal také Jan Gabriel P. – Otec byl zedník a později šafář arcibiskupského dvora. Po vychování tří tříd německé hlavní školy byl P. přijat do učení u vzdělaného knihtiskaře F. V. Korce v Kutné Hoře; ten ho však jako vyučeného propustil, protože mu nemohl platit mzdu. P. se pak stal poslem a denním písařem městského magistrátu, 1805 se přihlásil do dobrovolnického mysliveckého sboru a v hodnosti strážmistra se zúčastnil i vojenských akcí proti Napoleonovi; po uzavření míru byl písařem u šepmistra Davida. Po sňatku s dcerou provaznického mistra mu tchán 1808 koupil od F. Boučka kdysi proslulou, ale v současnosti už upadající a zadluženou tibelliovskou tiskárnu v Hradci Králové (průběh námluv, svatby i koupi tiskárny zachytil P. vnuk I. Herrmann v memoárové próze Když si náš dědeček babičku bral v knize Blednoucí obrázky). Zpočátku byl P. současně majitelem, dělníkem, sazečem a korektorem tiskárny, ale již 1809 se podařilo získáním zakázek hradeckého krajského úřadu a biskupství podnik hmotně zabezpečit; 1811 se stal biskupským tiskařem a 1813 tiskařem krajským. Majetkový a společenský vzestup rodiny (P. měl 6 synů a 6 dcer) se projevil i v koupi několika domů (1809 č. 9 na Malém náměstí, po jeho prodeji 1811 č. 85 v Palackého tř., 1818 č. 22 a později č. 42 a 14). 1813 přijal P. na doporučení J. M. Rautenkrance do učení V. Vášu (1799–1868), který postupně vedl účtárnu, spravoval knihkupectví (zal. 1816) a v P. nepřítomnosti (zejména za jeho působení v Praze) celý hradecský podnik (byl též literárně činný, překládal a přispíval do čas. Jindy a nyní; jeho dobrým přítelem byl J. J. Langer). P. nebyl nakladatelem každého svého tisku; některý hradil autor (např. Š. Hněvkovský, V. K. Klicpera, V. Nejedlý), překladatel, instituce (hradecké biskupství) nebo se prostředky sdružovaly. Řada P. nakladatelských počinů byla provázena honorářovými spory s autory. Ve 20. letech chtěl P. rozšířit svou podnikatelskou činnost, pokoušel se získat oprávnění pro tiskařskou činnost v Kutné Hoře (1821) a po Hankově pobídce i v Praze (1823), ale povolení nezískal (zřídit vlastní muzejní tiskárnu nabízel t. r. marně i vedení NM). 1826 koupil proto tiskárnu vdovy V. Schollové a nazýval se zatím jejím vedoucím (dva roky nesou jeho pražské tisky označení

V Šolovské impressi, vedením J. H. Pospíšila); teprve 1828 získal povolení na své jméno. Pražský podnik sídlil na Starém Městě nejprve v Řetězové 7 (čp. 224), 1829–42 v nárožním domě Liliová 14 – Řetězová 1 (čp. 946). 1842 jej P. odevzdal synovi Jaroslavovi (křtěn Jan, 1812–1889). 1849 založil P. tiskárnu v Pardubicích, kterou 1856 přenesl do Chrudimi a předal synu Stanislavovi (1825–1896); ten přenechal 1885 knihtiskárnu a nakladatelství svému zeti J. Schollemu a knihkupectví 1890 K. Marešovi. (Další P. syn Václav otevřel 1861 knihkupectví v Kutné Hoře, které 1862 přenesl do Pardubic, kde 1869 zaniklo.) 1. srpna 1856 odešel P. na výměnek a královéhradecký závod předal synu Ladislavovi, který měl od 1853 knihtiskárnu v Trutnově. Ten pak 1877 postoupil hradecský závod synu Ladislavovi Janu (firma se nazývala *J. Pospíšil*), od jehož dědiců závod koupilo Politické družstvo tiskové pod ochranou sv. Jana Nepomuckého a pojmenovalo ho *Biskupská tiskárna*. Hradeckou knihvazárnu a knihkupectví si P. ponechal do konce života (jeho poslední léta zachytil I. Herrmann v črtě Dědeček rozdává v knize Blednoucí obrázky 2). Pohřben byl za neobyčejné účasti lidí na hřbitově v Kuklenách. – P., nadšený vlastenec, byl činný i ve veřejných funkcích: 1830–40 jako hospodář obce a současně dlouho (do 1838) dohlížitel nad hlavní hradeckou školou. Ve svém nakladatelství se uplatnil také literárně: přeložil několik povídek Ch. Schmidta, z německého časopisu *Der Sammler* adaptoval povídku Ušlechtilá Pavlinka (1834), přispěl do časopisů Květy (1839, 1842), Polabský Slovan (1848) a Čechoslov (1831 stať Slovo o kněhu a kněhu a kněhu v Moravě) a složil příležitostné skladby Zpěv srdce vděčného... Emanueli Davidovi... soudcovi... v městě Plzni... (1820) a Modlitby za požehnání c. k. vojska v nynější válce (1821); k některým knížkám (zejména od svých přátel) napsal předmluvy.

P., přátelsky nazývaný hradecský Veleslavín, patřil k nejvýznamnějším českým nakladatelům 1. poloviny 19. století. Byl horlivým katolíkem, vážil si však české kalíšnické minulosti. Zpočátku tiskl hlavně modlitební knížky, kramářské a poutní písně a seznamy žáků broumovského, hradeckého a rychnovského gymnázia. Tvořivou nakladatelskou činnost věnovanou české beletrii zahájil okolo roku 1817, zřejmě pod vlivem styků s J. L. Zieglerem a později V. K. Klicperou, kteří za-

čali v Hradci Král. působit jako profesori a brzy kolem sebe soustředili tamní vlasteneckou společnost; jejím střediskem se stalo P. knihkupectví. P., který doposud tiskl také knížky německé a latinské, se stal nakladatelem plně českým; spolupracoval s F. L. Čelakovským, V. Hankou, J. K. Chmelenským, V. M. Pešinou, F. B. Tomsou aj. Díky P. se Hradec Král. stal přitažlivým cílem obrozenských spisovatelů: setkávali se zde K. J. Erben, Š. Hněvkovský, J. K. Chmelenský, B. Jablonský, J. V. Kamarýt, V. R. Kramerus, J. J. Langer, J. J. Marek, F. B. Tomsa, F. D. Trnka, F. L. Turinský s autory východočeskými a moravskými (J. Chmela, J. M. Ludvík, J. M. Rautenkranc, F. Rayman, J. A. S. Rettig, M. D. Rettigová, F. Sušil, M. J. Sychra, K. S. Šnajdr) i slovenskými (J. M. Hurban a L. Štúr, který se zamiloval – jako dřív Jablonský – do Pospíšilovy dcery Marie). Někteří přátelé byli i rozšiřovateli a kolportéry Pospíšilových knížek (J. Chmela, B. Němcová, V. M. Pešina, F. J. Rubeš, A. V. Šembera, K. A. Vinařický aj.). Popularitu si P. získal zejména literárními almanachy a sborníky, které začal vydávat z iniciativy V. K. Klicpery a J. Chmely; od 1823, kdy vyšel první z nich (Almanach aneb Novoročenka), jich do 1842 (České besedy, red. J. K. Tyl) pod různými tituly následovalo ještě deset. Jejich redaktory byli mimo jmenované F. L. Čelakovský, J. Franta Šumavský, B. Jablonský (pod vl. jm. K. Tupý), J. Pospíšil, J. S. Tomíček a J. L. Ziegler, pro výzdobu získal P. uznávané dobové rytce (J. Berka, J. Döbler, J. Mrňák, J. Rybička, F. E. Sandtner). Knižně vydal P. řadu významných děl soudobých českých autorů (mj. dramata V. K. Klicpery, Erbenovy Písně národní v Čechách, Selanky J. J. Langra, Chmelenského libreto první české opery Dráteník, tragédie Angelina od F. L. Turinského a Harfa od J. E. Vocela, Ohlas písní ruských F. L. Čelakovského, České národní duchovní písně J. V. Kamarýta). Zároveň vydával množství průměrné četby, zvláště mravoučné povídky často se silnou náboženskou tendencí; umělecky hodnotná česká próza byla publikována spíš v almanaších a časopisecky, zejména v Květech. Prózu pro děti a mládež reprezentovaly také práce regionálních autorů. P. vydával i přeloženou beletrii (mj. M. de Cervantes, J. W. Goethe, Molière, W. Scott), většinou však od méně významných autorů z německé oblasti a určenou zvláště mládeži (W. H. Ainsworth, E. Ambach, J. Ebersberg, S. Gessner, W. Hauff,

L. Chimani, F. Ch. W. Jacobs, Ph. Körber, Th. Körner, A. Kotzebue, F. A. Krummacher, J. Müller, G. Nieritz, I. Pfeifferová, E. Rambach, E. B. S. Raupach, Ch. Schmid, A. E. S. K. Schoppeová, V. A. Sologub, J. H. D. Zschokke aj.); knížky vycházely někdy jen pod jménem překladatelů a adaptátorů. Nejúspěšnější knihou P. nakladatelství byla M. D. Rettigové Domácí kuchařka (1826–53 6 vydání; další u J. Pospíšila), nejvýpravnějším tiskem Roráte neboli Veselé a radostné zpěvy adventní (z hradeckého rukopisného sborníku duchovních písní), které dosáhl 8 vydání. – P. jako jeden z prvních začal vydávat knižní řady. *Divadlo Klicperovo* (1820–21, 4 sv.) obsahovalo 10 Klicperových her, *Almanach dramatických her od V. Klicpery* (1825–30, 6 sv., red. autor) 17 her. *Česká bibliotéka pro vlastence milovné jazyka mateřského a nových vědomostí k rozšíření umění a ošlechtnění srdce* (1830–43, 7 sv., red. J. Javornický) byla magazínovým souborem poučných a výchovných prací; k většině svazků je přitištěna inzerce nových knih z P. nakladatelství. Z přeložené literatury jsou to *Klaurenovy povídky* (1826–30, 10 sv., překl. a adapt. F. B. Tomsa) a *Cervantesovy novely* (1838, 2 sv., překl. a adapt. J. B. Pichl), obsahující 5 próz. Dětem a mládeži bylo věnováno *Utěšené a rozmilé čtení od Jos. Chmely* (1821, 4 sv.; sv. 4 s tit. *Pěkné a rozmilé čtení*), zahrnující starozákonní příběhy. Obdobný obsah měly řady *Přeutěšené a milé čtení* či *Čtení* (1821, 18 sv.), vzniklá vydáním jednotlivých kapitol Chmelových biblických příběhů opatřených vlastním titulním listem, a *Biblické příběhy Nového zákona pro mládež ku školnímu vyučování* (1821–23, 5 sv., adapt. J. Chmela, il. A. Machek, J. Berka). *Veselé přástevnice aneb Rozmanité vypravování z arabských nocí čili Pohádky dle Grimmových báchorek* (1832–38, 6 sv., ed. F. B. Tomsa) obsahuje 26 příběhů převážně orientálních z Tisíce a jedné noci. Dalšími řadami byly *Deklamovánky a písně od F. Rubeše* (1837–47, 5 sv.) a *Christofa Schmidy Spisy pro mládež* (1840–54, 18 sv.; 1857–60, sv. 19–25 u S. Pospíšila v Chrudimi). – P. vydával i literaturu přírodovědeckou, matematickou, zeměpisnou, zdravotnickou, filologickou, dějepisnou, pedagogickou, slovníky, vojenské příručky a příležitostné tisky; asi třetinu jeho produkce tvořila původní i přeložená náboženská literatura věroučná, výkladová, životopisná a služebnostní, dále kázání, náboženské písně a modlitby (au-

toři: T. Bavorovský, J. Brand, K. B. Císař, A. Čermák, F. Černohorský, J. F. Devoty, T. Dras-
ký, J. Ehrenberger, I. Feiglerle, J. Felizna, K. B.
Hanl, J. A. K. Havel, F. V. Hek, J. Holásek, G. W.
Holubář, A. Hora, A. Hosa, F. Hudský, J. Hýbl,
J. Hybr, J. N. Chmel, J. Chmela, F. Jabulka, P. Ja-
koubek, F. X. Jedina, A. F. Jeřábek, F. S. Kaut-
ský, J. J. Kerner, G. Köhler, J. M. Král, V. Krol-
mus, F. Lenk, J. Medlín, K. Mensinger, J.
Müller, P. Neumann, J. Novák, J. M. Pohořelý,
Jos. Pospíšil, J. M. Rautenkranc, F. Rayman, M.
D. Rettigová, F. A. Rokos, J. N. Stárek, A. Strán-
ský, J. J. Stránský, A. J. Suchánek, V. Svoboda, Š.
Šedivý, J. K. Škoda, J. Škoda, G. Šolthés, J. A.
Šrůtek, J. Ulrich, F. A. Vacek, J. Č. z Vartenber-
ku, V. T. Veleba, L. F. Viršink, J. E. Vitásek, J. A.
Vondráček, V. Zahradník, J. L. Ziegler, J. N.
Zimmermann; K. Eckarhausen, J. B. Galura, K.
L. v. Haller, K. Hanel, J. M. Hauber, A. v. Ho-
henlohe, sv. Isidor, J. Jais, Jan Chrysostomus, J. G.
Kelber, Leonardus a Portu Mauritio, J. M. Sai-
ler, J. Silbert, J. M. Sintzel, J. A. Schneider, Tomáš
Kempenský, G. I. Wenzel, V. Wiera. – Významné
byly P. časopisy. První z nich byl Čechoslav
s podtitulem Všeobecný zábavník (1830–31, sv.
1–8, red. J. J. Langer, J. Franta Šumavský, J. S.
Tomíček). Od 1829 P. tiskl a 1831 převzal časo-
pis Jindy a nyní (1831/32, red. J. Hýbl, 1833 ti-
tulární red. J. H. Pospíšil, skutečný J. K. Tyl).
1834 došlo ke změně názvu na Květy české
a 1835 na Květy (1834–36 titul. red. J. H. Pospí-
šil, skutečný J. K. Tyl, 1837–40 red. J. Pospíšil se
spolupracovníky, 1841–42 titul. red. J. Pospíšil,
skutečný J. K. Tyl; 1843 Květy vydavatelsky
předány J. Pospíšilovi). Lokální význam měl
Polabský Slovan s podtitulem Královéhradecký
zábavo-časopisecký list k rozmilým bratřím
zde, na Moravě, Slezsku i Slovensku (1848–49,
2 roč., red. J. V. Pelikán, A. Ládman, od č. 10
1849 „spolureditel“ a od č. 75 red. J. A. Šrů-
tek). Pro učitelstvo královéhradecké diecéze
vycházel Školník (1852–56, 5 roč., red. J. A.
Šrůtek). – P. vydával také kalendáře (Kalen-
dář na obyčejný rok po narození Krista Pána
1829–...1833, Kapesní kalendář na rok obyčej-
ný 1833–...1839). – Celkem vydal P. na 1100
knih; pětinu produkce tvořily knihy německé.

KNIŽNICE. *Beletrie*: Divadlo Klicperovo (1820 až
1821); Přetřesené a milé čtení či Čtení (1821); Utě-
šené a rozmilé čtení od Jos. Chmely (1821, sv. 4 s tit.
Pěkné a rozmilé čtení); Biblické příběhy Nového
zákona pro mládež ku školnímu vyučování
(1821–23); Almanach dramatických her od V. Klic-

pery (1825–30); Klaurenovy povídky (1826–30); Čes-
ká bibliotéka pro vlastence milovné jazyka ma-
teřského a nových vědomostí k rozšíření umění
a ošlechtění srdce (1830–43); Veselá přástevnice
aneb Rozmanité vypravování z arabských nocí čili
Pohádky dle Grimmových báchorek (1832–38); De-
klamovánky a písně od F. Ruběse (1837–47); Cer-
vantesovy novely (1838); Christofa Schmida Spisy
pro mládež (1840–54). ■ SOUBORNÉ VYDÁNÍ:
Ch. Schmid. ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní
práce*: J. Šmitt: Wilibald z Aychštátu a Amalie z Wer-
boku, výborný příkladové věrnosti, stálosti a udat-
nosti (1814); A. J. Suchánek: Malý dárek obětovaný
české mládeži (1817); F. Rayman: Sedlské námluvy
(1818) + Vyhrané panství (1821); F. B. Veverka: Ne-
topejr (1819) + Šťastný osud pro nešťastné princešky
(1825) + Povídky pro ukrácení chvíle (1829); V. K.
Klicpera (mimo edice): Božena (1820) + Lhář a jeho
rod (1820) + Bělouši (1821) + Hadrián z Římsů
(1821) + Rod Svojanovských (1821) + Uhlířka
(1821) + Žižkův meč (1821) + Osmecmýtna pravi-
del hry mravnopočestné, která se vůbec nazývá Šest
a dvacet aneb Trapulky do bulky s proslovem a do-
slovem (1822) + Dvojčata (1825) + Deklamovánky
(1841); J. Chmela: Bajky pro dítky 2 (1821); J. A. Š.
Rettig: Kouzelná přístala neb Na odslouženou v kle-
vetníku (1821) + Neškodí přátel zkoušeti (1822); M.
D. Rettigová: Mařenčin košíček 1, 2 (1821, 1822) +
Věneček pro dcery vlastenské (1825) + Bílá růže
(1827) + Chudobičky (1829) + Narcisky (1834); F. D.
Trnka: Vesna či Básně prvotinné (1821); F. Turinský:
Angelina (1821) + Virginie (1841); J. Volný: Veselé
písně (1822); Rorate neboli Veselé a radostné zpěvy
adventní (1823); M. J. Sychra: Maličkosti v řeči váza-
né (1823) + Mravné a krátké propovídky a podoben-
ství na obdarování školní mládeže (1824) + Vázaného
pilné a mravné mládeži školní dávají... (1824) + Připo-
dobnění, nimž mnohou spásedlnou pravdu mládeži
v rozmlouváních přednáší... (1825); F. B. Tomsa: Jare
fialky... (1823) + Alfonso a Alménon, Karangho a Le-
langa (1825) + Romantické povídky z minulých i no-
vějších časů (1825); J. K. Chmelenský: Básně (1823) +
(operní libreta): Dráteník (1826) + Oldřich a Bože-
na (1828) + Libušin sňatek (1832); J. Herzog: Hya-
cinty (1825, pseud. Jan Vladyka); J. M. Ludvík: Věrná
ryzka anebo Stálost lásky (1825); J. P. Sušický: Šlěpě-
je lvova anebo Následky zárlivosti (1825) + Vychov-
anec lásky (1835); J. E. Vocel: Harfa (1825) + Přemyslovci
(1839); V. R. Kramerius: Nové léto anebo
Odplata dobročinnosti (1825) + Polybius anebo
Dobrá mysl se neztratí (1825) + Volení manžela
aneb Zevnitřní krása klame (1825) + Rozárka aneb
Nenadalé dědictví (1825); an.: Stará pověst
o Stojimírovi a Bruncvíkovi, knížatech českých
(1827); J. Strejc: Žalmové aneb Zpěvové svatého
Davida (1827); Marie Antonie: Myrhový věneček
aneb Utrpením přichází se k blaženosti (1828); J. M.
Pohořelý: Jarošín a Svatava (1828) + Jarbor a Míro-
slava (1831); V. Nejedlý: Básně 1, 2 (1828, 1833) +
Karel Čtvrtý (1835) + Vratislav 1, 2 (1836) + Ladi-

slav a dívky jeho (1837) + Václav (1837); J. P. Koun: Láska dětí (1828) + Blahorod aneb Dobročinnost přináší ouroky (1831) + Čiň právě! aneb Ctnost toliko blaží (1846) + Povídky outlé mládeži (1847); F. L. Čelakovský: Ohlas písní ruských (1829); V. Dušek: Naučené povídky (1829); M. A. Příbýl: Národní písně obsahu rozmanitého (1830); J. V. Sommer: Zábavné povídky obsahu ponaučného i rozmanitého (1830); K. S. Šnajdr: Okus v básnění českém (1830); J. J. Langer: Selanky (1830) + Bohdanecký rukopis (1831); J. V. Vlasák: Jitřenka aneb Sebrání zábavných povídek a básní pro jinochy a dívky vlastenské (1831); F. J. Svoboda: Prvních 100 mravních povídek k prospěchu mládeže vlastenské (1831) + Druhých 100... (1833); J. V. Kamarýt: České národní duchovní písně 1, 2 (1831, 1832) + Pomněnky anebo Rýmované propovědi nábožnosti, mravnosti a moudrosti (1834); V. Hanka: Písně (1831, 3. vyd.) + (an., dub.) Libušin soud (1840, ed. J. Franta Šumavský); A. A. Švihlík: Edmund a Bělínka (1832); A. J. Puchmajer: Fialky (1833, vyd. a ed. V. Nejedlý) + Básně 2 (1836, s. připojením básní J. M. Rautenkrance a J. Nejedlého, ed. V. Nejedlý); V. Ráb: Smíšené básně (1836); F. B. Trojan: Vina lásky (1837); J. K. Tyl: Svátky na Vyšehradě (1838) + Masopust (1839); Š. Hněvkovský: Námluvy v Koloději (1839) + Nové básně drobné (1841); an.: Varhany sv. Pavla aneb Ústav pro slepé (1841); F. Hajniš: Trnky (1841); J. V. Novotný: Česká láska (1841); J. K. Škoda: Ženská lest (1841); K. J. Erben: Písně národní v Čechách 1 (1842); J. N. Štěpánek: Sedmero slov Kristových (1842); A. Čepelák: A kdož by si takových medvěďů na nos pověsiti dal (1848); J. A. Komenský: Labyrint světa a ráj srdce (1848); K. P.: Palečkův modrý pondělek (1848); J. J. Melichar: Krok a Konfuc (1848) + Léčení lásky čili Úmyslný a bezúmyslný lékař (1848, překl. a adaptace Moliéra, šifra J. J. M.) + Nevěsta messinská čili Probuzení z bludu snění (1849); J. N. Pospíšil: Fabian Všeboř (1850); F. J. Vavák: Smlouvy aneb Chvalitebné řeči svatební pro družbu neb držitele svatby (1851); Slovanská květomluva (1852); V. V. Janota: Poučný zábavník pro milou českou mládež 2 (1853) + Přednášky dítkám českých škol (1853); P. J. Šulc: Obrazy světa pro mládež (1853) + Rozdílné jsou osudy lidské (1854); V. Pospíšil: Ženiální humorista a famosný žertovník ve svém nejlepším rozmaru (1854); an.: Klodyna nebo Zavedená nevinost (1855); J. Sklenář: Padesát deklamovánek pro mládež (1855). – *Překlady a adaptace*: A. Kotzebue: Příkladní a mysl obveselující příběhové, které otec svým synům vypravuje (1818, přel. A. J. Suchánek) + Všeměl též Šupiny s melouny a pomoranců (1818, přel. A. J. Suchánek) + Incognito nebo Na zapřenou (1819, přel. F. B. Veverka) + Kvakeřové (1819, přel. F. B. Veverka) + Hrabě Beňovský (1822, přel. J. Chmela) + Hodina večerní (1823, přel. F. B. Tomsa) + Příběhové pro syny a dcery vlastenské (1824, přel. A. J. Suchánek) + Příběhové pro dcerky české a moravské (1828, přel. M. D. Rettigová) + Epigram aneb Což si mne žádá nevezme?

(1836, přel. J. N. Vávra) + Belův outěk (1837, přel. A. J. Vřátko) + Eduard v Skotsku aneb Noc utečence (1839, přel. L. Pospíšil); J. F. Hurdálek: Mravné vypravování a Povídky pro malé i dospělé (1824, pseud. M. A. Keládrh); L. Chimani: Utěšenky pro dívky k ošlechtění srdce... (1824) + Šlechtný mstitel (1841, adapt. F. Lukeš); Ch. Schmid (mimo edici): Hyrlanda (1824, adapt. T. Kubelka) + Květný košíček (1825, přel. A. V. Hnojek) + Růženka jedlohorská (1827, přel. A. V. Hnojek) + Holubička (1828, přel. J. V. Vlasák) + Bohomír, mladý poustevník (1830, přel. J. V. Pelikán) + Josafat, syn krále indického (1840, přel. J. H. Pospíšil) + Stařeček z hor (1841, přel. J. H. Pospíšil) + Ztracený syn (1841, přel. J. V. Zimmermann) + Klárka (1843, přel. J. Vávra Lomnický) + Bolestín (1850, přel. J. Vávra Lomnický) + Eustachius (1857, adapt. J. Vávra Lomnický); an.: Bazaličky. Obraz šlechtných, útlá srdce jímajících jednání... (1825, přel. V. Váša); Molière: Bezděčný lékař (1825, adapt. M. J. Sychra); A. Lafontaine: Romulus, první král římský 1, 2 (1826, přel. J. M. Ludvík); J. W. Goethe: Marinka (1827, přel. F. L. Čelakovský); J. H. Campe: Příběhy Robinsona mladšího (1827, přel. J. A. Franza); L. J. Rhesa: Litevské národní písně (1827, přel. F. L. Čelakovský); A. E. Scribe: Sníh (1827, přel. J. K. Chmelenský); W. Scott: Panna jezerní (1828, přel. F. L. Čelakovský); A. Schoppe: Vystěhovalci do Brazílie (1830, adapt. F. B. Tomsa) + Šlechtná pomsta (1832, přel. A. P. Kubišta) + Jindřich a Marie (1835, adapt. F. B. Tomsa); an.: Chudý kuchař (1831, přel. F. Linder); an.: Osmero příběhů pro rodiče i o dívky pečlivé vychovatele (1835, přel. J. M. Pohořelý pod pseud. Mírumil Kutenský); J. H. D. Zschokke: Ovoce dobročinnosti (1835, adapt. J. Vávra Lomnický) + Mrtvý host (1837, přel. F. B. Trojan) + Alpští lovci (1840, přel. F. B. Tomsa); S. Aurelii Victor: Dějiny římské (1838, přel. J. Chmela); an.: Poslední konzul keffský (1840, přel. a adapt. J. Procházka); an.: Zajatý mezi Čerkesy (1840, přel. G. Šolthés); F. Grillparzer: Běda lhářům aneb Kuchař biskupa velehradského (1840, adapt. J. K. Tyl); an.: Psaní z Islandu (1841, adapt. V. Filípek); L. A. Florus: Obraz dějův římských (1843, adapt. J. Chmela); an.: Bratr (1848, přel. F. Kallaš); G. Nieritz: Milujte se vespolek (1848, adapt. F. B. Tomsa) + Mladý voják aneb Arthur v Indii (1851, přel. F. B. Tomsa) + Sourozenci aneb Sirotci a přátelé jejich (1851, přel. F. B. Tomsa) + Záplata na rukávě aneb Vysoká škola (1852, přel. J. Možný Podčápský); an.: Cesty k zločinu a ku zkáze (1851, přel. F. B. Tomsa); an.: Kolíbka (1853, přel. a adapt. J. M. Pohořelý). – *Z ostatních titulů*: F. Švenda: Historie Království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem 1–9 (1808–18); J. M. Král: Vypsání života svatých dvou bratří biskupů a apoštolů Crhy a Strachoty (1825); M. D. Rettigová: Domácí kuchařka (1826); A. J. Jungmann: Umění porodnické (1827); V. Hanka: Gramatika čili Mluvnice českého jazyka... (1831); J. Havelka: Citové radosti při otevření divadla školního v Dobrušce (1833); J. A.

Komenský: *Orbis pictus* (1833, ed. J. Chmela); J. V. Svoboda: *Malý čtenář neb Čítanka pro malé dítky* (1840); J. Čaplovič: *Rozjímání o zmaďařování země Uherské aneb o Nemaďarů v Uhřích na Maďary obracování* (1842); H. Polc: *Živa. Spis rolnický a lesnický* (1842); Cizojazyčný abecedník čili Vysvětlení neznámých slov (1849); J. V. Pelikán: *Tajemník soudní* (1851); J. S. Presl: *Savstvo* (b. d.). ■ **ALMANACHY, SBORNÍKY:** *Almanach aneb Novoročenka* (1823, 1824), pokr. *Dennice aneb Novoročenka* (1825); *Milozor aneb Rozličné spisy poučujícího a obveselujícího obsahu v řeči vázané i nevázané* (1824); *Věrný raditel rodičů, pěstounů a učitelů 1, 2* (1824); alm. *Milina* (1825); Čech. *Zábavní a poučující spis* (1832); *Sámo. Zábavní a poučující spis* (1832); *Krok. Zábavní a poučující spis* (1833); *Vesna. Almanach pro květoucí svět* (1837–39); *České besedy* (1842). ■ **PERIODIKA:** *Čechoslov* (1830–31); *Jindy a nyní* (1831–33); *Květy české* (1834); *Květy* (1835–42); *Polabský Slovan* (1848–49); *Školník* (1852–56). ■

BIBLIOGRAFIE: Poznamenání všech českých i německých kněh, jak duchovního, tak světského obsahu, které u J. H. P., krajského a biskupského kněhlačitele v Hradci Král. nad Labem a Olřici, v jeho vlastním příbytku na tak nazvané máslové podsíní, v níže 22tém k dostání jsou (1820); Poznamenání českých kněh, kteréž tiskem a nákladem J. H. P. ... na světlo vyšly... (1829); Poznamenání veškerých kněh českých i jinojazyčných, jenž vyšly tiskem J. H. P. ... a k dostání jsou... v Praze, v Liliově ulici, č. 946 – v Hradci Král., na máselní podsíní (1835); Poznamenání veškerých kněh, jenž vyšly tiskem J. H. P. ... a k dostání jsou ve skladech jeho: v Praze v Kolovratské ulici č. 847, jakož i v Hradci Král. (1843); Seznam veškerých knih, vydaných tiskem a nákladem J. H. P. (zčásti v Hradci Král., zčásti v Praze; b. d.); Jar. Jedlička: *Soupis tisků J. H. P. (1970)*; J. Benýšková: *J. H. P. (Hradec Král. 1995, chronologie života a díla a soupis literatury)*. ■ **LITERATURA:** V. Květenský: *Knihovna J. H. P. (Hradec Král. 1965)*. ■ ● příležitostné oslavné tisky: V. K. Klicpera: *Ku jmeninám drahého nám pána, pana J. P., král. krajského a biskupského v Hradci Králové impresora...* (1824); *Blahorodnému srdečně milovanému pánu, p. J. H. P. ... v den uvítaných jmenovin 24. různá 1826 od společnosti kněhlačitelské v Hradci Králové* (1826); J. J. Langer: *Citově vděčnosti v den vítaných jmenovin...* J. H. P. ... (1830); *Výjev citů na den vítaných jmenovin...* J. H. P. ... od jeho kněhlačitelské společnosti pražské (1830); *K svátku...* pana J. H. P. od společnosti knihtiskařské (1831); *Pomněnky na den padesátiletého manželství, ježto díkůčiněním oslavovali v Kutné Hoře dne 19. července 1858...* (Hradec Král. 1858) ●; an.: J. H. P., *Veleslavín 1865*, č. 10; ● *nekrology J. H. P.: J. Barák, Svoboda 25. 10. 1868; P. M. V. (Veselský), Vesna kutnohorská 1868, s. 206; an., Květy 1868, s. 350; an., Světozor 1868, s. 421 a pokr. ●; an. (J. Pospíšil): J. H. P., *Velký národní kalendář na rok 1870*, s. 42; F. Bačkovský: *K dějinám českých almanachů, Vlast 5, 1888/89, s. 29, 120, 198; J. Pešek: J. H. P.**

a syn jeho Jaroslav a Morava, ČMM 1908, s. 353 + *Královéhradecká vlastenecká družina, Naše doba 17, 1909/10, s. 14 a pokr. + Děd a vnuk nakladateli J. A. Komenského Světa v obrazech, Učitelský přehled 7, 1910/11, s. 5 a pokr. + J. H. P., Typografia 1911, s. 146 a 1912, s. 1 a pokr. + F. C. Kampelík o J. H. P. (neproslovená pohřební řeč), Osvěta 1913, s. 504 + J. H. P., *Královéhradecká revue pro severovýchodní Čechy*, 1914, s. 1, 25 + *Literární aféra r. 1837, Topičův sborník 5, 1917/18, s. 408 + K přátelským stykům literární druziny českého severovýchodu v době obrození, Zvon 19, 1918/19, s. 356 + Poslední akt tragédie českého nakladatele doby obrození, Osvěta 1920, s. 543, 606; J. Medek: *O knihtiskařích v Hradci Králové, Dorost knihtiskařský 4, 1923/24, s. 92; J. Volf: Příspěvky k dějinám českého knihtisku...* na počátku 19. století, ČNM 1925, sv. 1, s. 31; J. Pešek: *Královéhradecký Veleslavín, LidN 13. 12. 1925 + Z galerie českých nakladatelů 2, Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 313; J. Červený: Kutnohorští tiskaři a tisky, Typografia 1926, s. 287 (i sep.); F. L. Sál: *Z historie královéhradeckého „knihtlačitelsví“*, *Dorost knihtiskařský 9, 1928/29, s. 72; M. Novotný: Čtyřlístek k jubilejním dnům, Lit. rozhledy 14, 1929/30, s. 154 (též dopis J. H. P. J. Dobrovskému); F. Kolda: *Pardubice v historii a jejich knihtiskárny, Typografia 1932, s. 25; A. Novák in I. L. Kober, český knihkupec a nakladatel (1928) → Duch a národ (1936); J. B. Pichl in Vlastenecké vzpomínky (1936); in sb. *Parubičtí knihtiskaři (1940); F. Bařha: Snaha J. H. P. o vydání J. A. Komenského Praxis pietatis, Královéhradecko 17, 1939/40, s. 65; L. K. Žižka: Vzpomínáme J. H. P., Knihkupec a nakladatel 1943, s. 173; J. Vladyka: Jeden ze starých nakladatelů-podnikatelů, Kytice 1, 1945/46, s. 135; V. Horyna: *Nakladatelé V. K. Klicpery, sb. Hradecký kraj sv. 3, 1959; J. Thon: Knihkupecké a nakladatelské katalogy J. H. P., Sborník NM v Praze, ř. C, 1966, sv. 11, s. 73; Jar. Jedlička in Soupis tisků J. H. P. (1970); A. Doubrava: J. H. P. a jeho královéhradecké nakladatelství v 1. polovině 19. století, J. Skutil: *Vztahy J. H. P. k Moravě v procesu obrození českých zemí, J. Brambora: Pospíšilové v Praze, vše in sb. Národní obrození severovýchodních a východních Čech (Hradec Král. 1971); V. Horyna in Důvěrné listy V. K. Klicpery (Hradec Král. 1982, s. 50); L. Schmid: *Rod Pospíšilů, Čtenář 1984, s. 189; J. Nečas: Tiskař, nakladatel, novinář, LD 7. 6. 1985; L. Vacina: Impresor nezapomenutelného jména, Kmen 1985, č. 22; J. Benýšková, F. Vích in Literární Hradec Králové (Hradec Král. 1994, s. 122); P. Kneidl: J. H. P., tiskař a nakladatel východních Čech, sb. *Východočeské Athény a J. L. Ziegler (1997)*.*********

oh

Jaroslav Pospíšil

Působnost 1843–1949

Pražské nakladatelství původní a překladové beletrie a populárně-naučné literatury, v prvním, nejvý-

znamnějším období své činnosti též vydavatelství časopisů; knihkupectví, do počátku 70. let 19. století též knihtiskárna.

Firmu vybudoval z pražské pobočky královéhradecké knihtiskárny, nakladatelství a knihkupectví J. H. Pospíšila zakladatelův nejstarší syn Jaroslav (křtěný Jan) P. (* 13. 9. 1812 Hradec Král., † 13. 3. 1889 Praha). Studoval nižší gymnázium v Hradci Král., kde jeho učiteli byli V. K. Klicpera a J. Chmela, v Praze jednu třídu Akademického gymnázia za působení J. Jungmanna. Poté se v otcově hradeckém závodě vyučil sazečem, prošel praxí a 1834 odešel do Prahy, kde se podílel na vedení pobočky otcova závodu a zejména na vydávání časopisu Květy, kolem něhož se soustřeďoval pražský literární život. Příspěvky sám korigoval, jazykově i věcně do nich zasahoval a jako jeden z prvních českých vydavatelů je i skromně honoroval. Navázal úzké kontakty s pražskými literáty a v 30. a 40. letech se místnosti pospíšilovského závodu staly střediskem literárních debat, jichž se účastnili J. a Š. Bačkorové, K. J. Erben, V. Filípek, J. Franta Šumavský, K. Havlíček Borovský, K. H. Mácha, Jakub Malý, V. J. Písek, J. B. Pichl, J. P. Příbík, F. L. Rieger, F. J. Rubeš, K. Sabina, K. B. Štorch, V. S. Štulc, F. B. Trojan, J. L. Turnovský, J. K. Tyl, F. J. Vacek Kamenický, P. M. Veselský, V. V. Zelený aj. a též P. nejbližší přátelé A. J. Vrtátka a B. Jablonský. Vlastní mladistvé verše a povídky P. uveřejňoval od 1829 v časopisech Jindy a nyní a Květy, postřehy z cesty do rakouské části Polska otiskl v Květech českých 1834 (Dopisy z Haliče) a v almanachu Vesna 1837 (Zpomínky na Halič), které též 1837–38 redigoval. V Květech publikoval rovněž referáty, nekrology, polemiky a zprávy i své překlady z němčiny a z polštiny. Pro počáteční ročníky Národního kalendáře sestavoval přehledy politických událostí. Knižně vydal svůj překlad próz J. H. D. Zschokka Večer před svatbou (1842) a Mistr Jordan (1847), veselohry J. Korzeniowského Starý manžel (1861, i prem.) a vlastní spisek Válka německo-francouzská roku 1870, jakož i jiné důležité novější události v Němcích, ve Francii a v Itálii (1870). Koncem 1842 se oženil s J. Machytkovou, převzal otcovu pražskou pobočku a závod dále vedl pod svým jménem. Nadále se intenzivně účastnil veřejného i profesního života: 1848 byl členem Výboru svatováclavského, pak Národního. Mezi třemi tituly,

postiženými konfiskací 1852 po nastolení absolutismu, byl (vedle dramatu J. J. Kolára Žižkova smrt a Lamartinovy Historie girondinů) i rozpracovaný Kapesní slovníček novinářský a konverzační L. Rittera z Rittersberga, který zůstal nedokončen. 1861–65 byl P. předsedou grémia pražských knihtiskařů, 1865–70 protektorem spolku Typografia. 1871 přenechal knihtiskárnu svému zeti J. Ottovi a ponechal si jen knihkupectví a nakladatelství. U příležitosti odhalení pomníku J. Jungmanna v Praze 14. 5. 1878 zahajoval výstavu čes. knih, časopisů, hudebnin, map, zeměkoulů a knihařských prací na Střeleckém ostrově a byl předsedou navazujícího 1. sjezdu českých knihkupců a nakladatelů, z něhož vzešel podnět k založení Spolku čes. knihkupců a nakladatelů. Od ustavení Spolku 2. 11. 1879 až do své smrti byl jeho starostou. Od konce 60. let 19. století s nástupem nových nakladatelských firem zaměřených na původní tvorbu (zejména I. L. Kober), divadelní hry (Mikuláš a Knapp) a literaturu pro mládež (Fr. A. Urbánek) ztrácel P. podnik postupně své postavení v pražském nakladatelském životě i autorskou základnu. Opakovaným obviňováním z nedostatečných honorářů (zejména B. Němcové a J. Čejkovi) čelil polemickými reakcemi v tisku, později i nepřímo vydáním výboru z korespondence význačných českých literátů týkající se jejich spolupráce v rámci vydavatelské aktivity Pospíšilů Z dob vlasteneckých (1885). Jediný syn J. P. Jaroslav P. ml. (* 27. 5. 1862 Praha, † 16. 1. 1910 Praha) vystudoval reálné gymnázium v Praze (mat. 1880) a práva (doktorát 1886). Během studií byl činný ve studentských sdruženích Akademický čtenářský spolek, Slavie a Všehrd. Po soudní praxi byl sedm let zaměstnán u advokáta J. Podlípého a 1894 po vykonání advokátní zkoušky si otevřel vlastní kancelář. Zabýval se zejména autorským právem, o němž publikoval odborné stati a knižně Výklad zákona o právu autorském k dílům literárním, uměleckým a fotografickým... (1905). Své odborné znalosti uplatnil v četných funkcích jak profesních (člen disciplinární rady advokátní komory), tak veřejných (mj. byl právním rádcem spolku Minerva, právním zástupcem Jednoty čes. knihkupců, čelným funkcionářem Ústřední matice školské). Od 1900 byl členem správní rady Čes. grafické Unie, kterou spoluzaložil. 1889 po otcově smrti převzal závod (v květnu 1890 zís-

kal vlastní knihkupeckou a nakladatelskou koncesi) a řídil jej sám do 1894, kdy se jeho společníkem stal E. Šíma (1863–1916), absolvent 4 tříd Akademického gymnázia v Praze (1879) a obchodní školy, který předtím působil u nakladatele E. Valečky. 1894 převzal Šíma knihkupectví a 1897, kdy se P. vzdal i provozování nakladatelství, se stal jediným majitelem firmy, již ponechal tradiční název *Jaroslav Pospíšil*. Po jeho smrti převzala firmu vdova A. Šimová (1867–1958), která ji provozovala prostřednictvím obchodvedoucího E. Šaffa. – Firma J. P. působila od 1843 nejprve na Starém Městě v nárožním domě U Šedivých (čp. 350). 1846 ji J. P. přenesl do tehdejší Přívozní ul. (čp. 339), přičemž sklad a expedice byly na Novém Městě (Nové aleje čp. 116). 1861 soustředil celý závod na Václavské náměstí (čp. 783). 1883–91 působila firma na adrese bydliště rodiny Pospíšilů V Jámě (čp. 1371), pak v Jungmannově ul. (čp. 26). Od poloviny 90. let 19. století sídlila na Perštýně (čp. 356 Staré Město) a od 1942 v Mikulandské ul. (čp. 132 Nové Město).

Po převzetí otcova pražského závodu pokračoval J. P. od 1843 plynule v předchozí knižní i časopisecké produkci, kterou dále zintenzivnil. Zvláště v tomto nejvýznamnějším období své nakladatelské činnosti měl značný podíl na zveřejňování tehdejší původní české literatury. Vydával díla P. Chocholouška, V. B. Nebeského, F. J. Rubeše, K. Sabiny, J. K. Tyla, J. E. Vocele, K. J. Erbenovi vedle národních pověstí, písní a říkadel vydal i Kytici z pověstí národních a B. Němcové vedle národních pověstí a báchorek i Babičku, v závěru 50. let tu publikovali i V. Hálek a G. Pfleger Moravský. Do 40. let spadají i tři pokusy o soubory spisů českých autorů (Zábavné spisy Jana z Hvězdy, tj. J. J. Marka, 1843–47, 10 sv.; Dramatické spisy A. V. Rirenšafta, 1844–46, 2 sv.; Zábavné spisy barona D. M. Villaniho, 1844, jen sv. 1). Podstatnou část jeho produkce tvořily od počátku překlady a adaptace cizojazyčných, zejména německých divadelních her a próz pro děti a mládež, na jejichž českých verzích se podíleli zejména F. Doucha, J. J. Kolár, Jakub Malý, J. B. Pichl, F. Pravda, J. K. Tyl, nakladatelův švagr J. Vávra Lomnický a J. V. Vlasák. Beletrii doplňovala populárně-naučná literatura, zejména historická, divadelní příručky, populární právnické příručky, krasořečníky, květomluvy, besedníky, deklamace a kalendáře. Výraznou složkou P.

vydavatelských aktivit do poloviny 50. let zůstaly časopisy. Kromě Květů, kolem nichž se formoval původní okruh spolupracovníků nakladatelství, vydával od 1846 za redakce J. K. Tyla „prostonárodní dílo svazečkové“ Pražský posel (1848 jako týdeník, od 1850 za redakce J. V. Houšky); 1855 se pokusil vydávat kritickou revui Obzor (red. J. Pospíšil s jinými), která však po 1. roč. pro nezáměr zanikla. Teprve v 50. letech soustředilo nakladatelství svou produkci do knižnic, v nichž se uplatnila též nová vydání některých předtím samostatně vydaných úspěšných titulů. Nejrozsáhlejší P. knižnicí byla *Divadelní bibliotéka* (1851 až 1895, 188 sv.), založená údajně z podnětu F. L. Riegra jako repertoárová základna českého ochotnického divadla. J. P. ji vydával do 1882 (sv. 178), 1891 ji obnovil J. P. ml., po 10 svazcích však na její vydávání rezignoval. Knižnice přinášela především přeloženou, řidčeji původní dramatickou tvorbu (převážně komedie, veselohry, frašky, hry se zpěvy a jen sporadicky tragédie). Většina svazků obsahovala kromě hlavního titulu též jednu až dvě aktovky; v dalších vydáních rozebraných svazků často nahradily méně úspěšné doplňkové tituly jiné práce. Původní dramatiky, která se v knižnici výrazněji prosazovala jen v první polovině 70. let, zastupovali E. Aschenbrenner, V. F. Černický (pseud. V. F. Sedlecký), J. Dunovský, V. Gabler, H. Grunert, I. Herrmann, F. A. Hora, F. V. Chaloupka, F. Jaroš, F. V. Jeřábek, H. Jireček, R. Jirkovský, V. J. Kavka (i pseud. V. K. Častolovský), J. J. Kolár, Z. Kolovrat-Krakovský, V. Lipovský, A. Melišová-Körschnerová, T. Náhlavská, J. Neruda, A. K. Nový, E. Pešková, G. Pfleger Moravský, O. Pinkas, K. Sabina, A. H. Sokol, J. J. Stankovský, L. Stroupežnický, F. F. Šamberk, K. Šimůnek, K. Šípek, J. Štolba, J. K. Tyl, J. Vávra Lomnický, J. O. Veselý, J. Wenzig, E. Zünger, J. Žofka, v nových vydáních i S. K. Macháček a J. K. Tyl. Z přeložené dramatiky dominovali němečtí autoři (E. von Bauernfeld, R. Benedix, A. Berger, A. Berla, Ch. Birch-Pfeifferová, K. L. Blum, A. E. Brachvogel, I. V. F. Castelli, T. L. Danis, G. Davis, L. Feldman, Th. Flamm, J. Franul von Weissenthurn, G. Freytag, K. A. Görner, F. V. Hackländer, F. R. Hocke, A. W. Iffland, F. Kaiser, D. Kalisch, A. Kotzebue, A. L'Arronge, H. Laube, G. E. Lessing, G. Lotz, W. Marsano, J. H. Mosenthal, G. von Moser, H. Müller, E. Pohl, G. Putlitz, H. Rau, E. B. Raupach, J. Rosen, F. Schiller, H. T. Schmid,

K. Töpfer). Zčásti prostřednictvím německých adaptací, převážně však přímými překlady byli rovněž výrazně zastoupeni autoři francouzští (É. Augier, J. F. A. Bayard, F. Coppée, A. Delacour, A. Dumas ml., A. Dumas st., E. de Girardin, M. A. Grandjean, E. Legouvé, Molière, É. Pailleron, V. Sardou, E. Scribe, L. Thiboust aj., adaptacemi prozaických prací G. Sandová), dále též polští (M. Bałucki, A. Fredro, J. A. Fredro, E. Chojecki, J. Korzeniowski, J. I. Kraszewski, A. Urbański, K. Zalewski), angličtí (R. B. Sheridan, T. E. Wilks), italští (P. Ferrari, C. Goldoni), norští (B. Björnson, H. Ibsen), ruští (A. S. Puškin, I. S. Turgeněv), španělští (P. Calderón de la Barca, J. Echegaray), maďarští (K. Kisfaludy) i dánští (F. Paludan-Müller). Na překladech a adaptacích se podíleli (též pod šiframi a pseudonymy) V. Beníšek, J. Bittner, E. Bozděch, J. V. Buchar, A. Bydžovský, V. A. Crha, F. Doucha, J. Durdík, P. Durdík, J. Dürich, G. Eim, V. Filípek, J. V. Frič, J. A. Gabriel (i pseud. J. G. Loučovský), H. Grunert, K. Havlíček Borovský, E. Herrmann, F. Jaroš, E. Jelínek, J. Kaška (i pseud. J. K. Zbraslavský), V. J. Kavka, J. J. Kolár, V. R. Kramerius, Jindřich Malý, A. V. Maxa, J. Mikuláš Boleslavský, B. Mühlsteinovalá, J. R. Novotný, J. Palacký, J. Pečírka, E. Pešková (i pseud. J. Novotný), Jan Pospíšil, Jar. Pospíšil, A. S. Prachovský, A. Pulda, F. L. Rieger, A. Schwab Polabský, J. J. Stankovský, V. Svoboda, J. Škoda, V. Špinka, J. J. Štětka, J. L. Turnovský, J. K. Tyl, J. Vávra (i pseud. J. V. Lomnický), F. B. Vinklář, F. Vinkler, F. P. Volák, J. Vrchlický, E. Wendling, V. V. Zelený, E. Züngel (často šifra E. Z.) aj. Samostatným doplňkem knihnice se stal Divadelní slovník J. J. Stankovského (1876) s doplňkem (b. d., 1877). Literaturu pro děti a mládež soustřeďovaly *Zábavy pro mládež* (1857–99, 185 sv.). Po přerušení 1885 (sv. 170) ji 1891 obnovil J. P. ml., od 1892 (sv. 172) ji redigoval F. J. Andrlík. Knihnice s výraznou výchovnou a vzdělávací tendencí zahájila původní historickou povídkou od J. V. Houšky, poté už převažovaly adaptace a volné překlady cizích předloh, zejména německých (F. Hoffmann, W. O. Horn, F. Körber, G. Nieritz aj.), ale i anglických, francouzských, italských, polských a ruských, často anonymních. Na českých verzích se podíleli M. Čacká, V. Čermák, J. N. Černohouz, J. Ehrenberger, M. Fialka, V. Filípek, J. M. Haněl, G. V. Herrmann, I. Herrmann, M. B. Hor-

nof, V. Hornof, J. V. Houška, F. V. Kodým, E. Koliha, K. V. Kuttan, V. Lipovský, J. Možný, F. V. Náprstek, J. Pečírka, V. Petrů, J. Rydvan, J. J. Stankovský, V. Špaňhel, K. B. Štorch, P. J. Šulc, F. B. Tomsa, J. L. Turnovský, V. Vávra Haštalský, J. Vávra Lomnický, K. J. Zákoucký aj. Někteří z nich zde uplatnili i svou původní tvorbu a vedle nich též F. J. Andrlík, J. L. Černý, J. Harapát (podp. Harapat Jizerský), F. V. Novotný, V. Patejdl, V. Pittnerová, H. Ritterová z Rittersberku (pseud. Marie Johanna), F. Ruth a A. B. Šťastný. Jen krátce vycházely další pokusy o knižnice pro děti: *Divadelní hry pro mládež* (1867–69, 3 sv.; autoři J. Koube a V. Žízala, pseud. V. Ž. Donovský) a *Pestré květy* (1893, 6 sv., red. K. J. Zákoucký; autoři F. J. Andrlík, V. Lužická, J. Milota, J. Soukal, K. J. Zákoucký a překlad povídek polských autorů od F. Vondráčka). Poslední výraznou knižnicí zakladatele závodu byla překladová Sběrka románů, novel a jiných spisů zábavného obsahu *Domácí bibliotéka* (1864–66, 8 sv., red. J. Pospíšil) s výběrem románové tvorby z angličtiny (W. Scott, přel. F. Šír), francouzštiny (E. Sue, přel. G. V. Herrmann), němčiny (F. Stolle, přel. E. H. Lipnický) a polštiny (J. Korzeniowski, přel. F. P. Volák; A. A. Kosiński, přel. F. B. Vinklář pod pseud. Žilovický). J. P. ml. počátkem 90. let 19. století nakrátko oživil nakladatelskou činnost, která v 80. letech téměř ustala. 1891 obnovil kmenové knižnice Divadelní bibliotéka a Zábavy pro mládež a mimo knižnice vydával i jednotlivá díla významnějších současných českých autorů (J. Arbes, J. Borecký, B. Kaminský, J. Kvapil, F. X. Svoboda), 1891 založil rovněž poslední beletristickou knižnici nakladatelství *Bibliotéka překladů vynikajících děl cizojazyčných* (1891 až 1893, 13 sv.; autoři J. Echegaray, G. Eliot, J. P. Jacobsen, G. de Maupassant, H. Murger, F. Schiller, H. Sudermann, J. Verdaguer, É. Zola). Na překladech se podíleli O. Auředníček, J. J. Benešovský-Veselý, J. Borecký, I. Herrmann, J. Hladík, A. N. Lucek, V. Patejdl, P. Projsa, L. Quis, J. Vrchlický. Svou hlavní profesi uplatnil P. redigováním knižnice *Sběrka prstonárodních výkladů z oboru věd právních* (1892–98, 10 sv.). Po převzetí závodu E. Šímou se stále slábnoucí nakladatelská činnost omezila téměř výlučně na původní dramatickou tvorbu. Jejím jádrem se staly Divadelní hry F. F. Šamberka (1895–1909, 12 sv.), vydávané v četných dalších vydáních. Šíma

rovněž od E. Valečky převzal a dokončil Dramatické spisy E. Bozděcha (1899, jen sv. 6–7). Od 1907 byla upadající firma generálním komisařem spisů autora lidových divadelních her a zaměstnance nakladatelství J. Otto F. Olivy. Později působila již jen jako knihkupectví a antikvariát.

KNÍŽNICE. *Beletrie a práce o literatuře:* Divadelní bibliotéka (1851–95); Zábavy pro mládež (1857–99); Domácí bibliotéka (1864–66); Divadelní hry pro mládež (1867–69); Bibliotéka překladů vynikajících děl cizojazyčných (1891–93); Pestré květy (1893). – *Ostatní:* Sbírka prstonárodních výkladů z oboru věd právních (1892–98). ■ **SIOUBORNÁ VYDÁNÍ.** *Čeští autoři:* E. Bozděch, J. J. Marek (pseud. Jan z Hvězdy), A. V. Rirenšaft, F. F. Šamberk. – *Cizí:* J. H. D. Zschokke. ■ **Z DALŠÍ PRODUKCE.** *Původní práce:* J. E. Vocel: Meč a kalich (1843); V. Vojáček: Ludmila (1843); sb. Bibliotéka mládeže 1–6 (1843–46, ed. J. V. Vlasák); K. J. Erben: Písně národní v Čechách 2, 3 (1843, 1845) + Kytice z pověstí národních (1853; 2. rozšř. vyd. 1861) + Poklad (1853, souběžně polsky) + Prstonárodné české písně a říkadla (1864); V. B. Nebeský: Protichůdci (1844); D. M. Villani: Lyra a meč (1844); J. Ehrenberger: Původní vlastenské povídky, pověsti a báchorky 1–6 (1844–48) + Ostruha krále Jana čili Založení kostela na Liboborku (1845) + Tataři na Moravě anebo Bůh svých věrných neopustí! (1847); J. K. Tyl: Masopust (1844) + Cestující společnosti herecké (1845) + Paní Marjánka, matka pluku, aneb Ženské srdce (1845) + Dva bratři aneb Český jazyk – moje škoda (1846) + Pražská děvečka a venkovský tovaryš anebo Paličova dcera (1847) + Slepý mládenec (1847); P. Chocholoušek: Čerhořci (1844) + Travič (1844) + Drak Notjajský (1846) + Ilia (1846) + Jiřina (1846) + Odplata (1847) + Palcéřik (1847) + Pan Šimon z Vrchotic (1847) + Kocourkov čili Pamětnosti převelikého města Kocourkova a obyvatelů jeho 1–8 (1847–48) + Všeobecné rukojemství (1849); K. Sabina: Hrobník (1844) + Vesničané (1847) + Jaroslava (1859); Jakub Malý: Prstonárodné dějepis české země 1–7 (1844–45) + Sebrané báchorky a pověsti národní 1–4 (1845) + Soustavní nástin slovesnosti, zvláště ku prospěchu vlastenských mládeže (1849) + Dějepis národu českého 1, 2 (1863–65); J. Kaška: Divadelní ochotník (1845); M. D. Rettigová: Kafičko a vše, co je sladkého (1845) + Sladká kuchyně (1845); B. Němcová: Národní báchorky a pověsti 1–7 (1845–47, rozšř. vyd. 1–14, 1854–55) + Babička (1855); J. Burgerstein: Deklamovánky a písně (1846); F. J. Vacek (pseud. Kamenický): Lilie a růže (1846); V. J. Pícek: Písně (1847); F. J. Rubeš: Deklamovánky a písně 5–6 (1847); J. J. Rezníček: Novely (1847); J. J. Kolár: Monika (1847) + Žižkova smrt (1851); L. Ritter z Rittersberga: Kapesní slovníček novinářský a konverzační 1, 2 (1850–51, nedo-

konč.); J. B. Pichl: Společenský zpěvník český (1851) + Společenský krasořečník český 1–3 (1852 až 1853); F. Pravda: Povídky z kraje 1–5 (1851–53); F. B. Mikovec: Záhuba rodu přemyslovského (1851) + Dimitr Ivanovič (1856); J. V. Rozum: Seznam českých knih, obrazů a hudebních výtvorů, které posud na skladě jsou (1854); Jaré listy (1855, ed. F. Doucha); F. Košín (pseud. F. Volšovský): Kunětické melodie (1858); V. Hálek: Alfred (1858) + Mejřima a Husejn (1859); G. Pflieger Moravský: Pan Vyšinský 1, 2 (1858–59); A. Rybička: Život a působení Václava Matěje Krameriusa (1859); G. V. Herrmann: Ungvarská slečna (1863); B. Jablonský: Básně (1864, 4. rozšř. vyd.); Marie Antonie: Myrhorvův věneček (1865, 2. opr. vyd.); E. Špindler: Bělohorští mučedníci (1867); Lípový věnec 1, 2 (1871, 1874, ed. F. Doucha); J. J. Stankovský: Divadelní slovník (1876); C. L. Frič: Boleslav Jablonský (1882); J. L. Turnovský: Z potulného života hereckého (1882); J. Svátek: Pražské pověsti a legendy (1883); K. Šimůnek: V sobotu (1883) + Balerína (1884) + Byt pro svobodného pána (1884); Z dob vlasteneckých (1885, ed. Jar. Pospíšil); J. Kvapil: Tichá láska (1891) + Přítmi (1895); J. Arbes: Z martyrologie umění (1892); J. Borecký: Rosa mystica (1892); J. J. Benešovsky-Veselý: Eva a jiné povídky (1893); B. Kaminský: Verše humoristické a satirické (1893); F. X. Svoboda: Noví vesničané (1895); K. Švanda ze Semčic: Bizarní povídky (1897); R. J. Kronbauer: Ze dna společenské propasti (b. d., 1899). – *Překlady:* K. Pichler: Černý Bedřich (1844); Ch. Dickens: Oliver Twist aneb Mladictví sirotka 1, 2 (1844) + Štědrý večer (1846) + Zvony (1847); Ch. F. Bretzner: Špička anebo Vínem převrácení tchánové (1845); K. Gutzkow: Srdce a svět aneb Milenka a manželka (1845, přel. J. K. Tyl); A. Kotzebue: Zlé rozmary aneb Otec a syn ženichem (1845); N. V. Gogol: Zábavné spisy (1846); K. G. Nieritz: Svati tři králové (1847) + Car Petr Veliký tesařem v Zaardenu (1847); A. S. Puškin: Kapitánova dcera (1847); H. Zschokke: Mistr Jordan (1847) + Uprchlec v horách Jurských (1847) + Malé příčiny (1849) + Roztlučený džbán (1850) + Kdo vlastně vládl? (1858); J. Gotthelf: Vojta, chudý čeledín (1849, přel. J. K. Tyl) + Vojta, poctivý nájemník (1850, přel. J. V. Rozum); C. G. Herlossohn: Jan Hus 1, 2 (1850) + Jan Žižka 1, 2 (1850) + Poslední Tábora 1, 2 (1851) + Černořci (1853); H. Ch. Andersen: Improvizátor (1851); A. de Lamartine: Historie girondinů 1–8 (1851–52); A. Dumas st.: Tři mušketýři 1, 2 (1851, 1852) + Tři mušketýři po dvaceti letech 1–3 (1852–53) + Tři mušketýři ještě po deseti letech 1–6 (1853–54); J. F. Cooper: Poslední Mohykán 1, 2 (1852); M. Czajkowski: Kirdžali (1852); ant. Kvítí z cizích luhů 1–6 (1852–53, ed. Jakub Malý); P. de Kock: Dobrák (1852) + Trojlístek pařížských studentů (1854); J. Korzeniowski: Spekulant (1853) + Tadeáš Bezejmenný (1854) + Novely 1–3 (1854–55) + Dcera věřitelova (1863) + Hrbatý (1863); F. V. Bulgarin: Mazepa (1854); Kytice ze španělských ro-

mancí (1864, přel. J. Čejka a V. B. Nebeský); Ch. Schmid: Hodný Fridolín a zlý Jetřich (1865); A. Daudet: Krásná Niverňanka (1893). ■ ALMANACHY, KALENDÁŘE: Národní kalendář (1858 až 1903, též Velký národní kalendář); Máj 2 (1859, ed. V. Hálek); Růže (1860, ed. F. Schwarz a E. Hrabal); Přemysl (1894–1902). ■ PERIODIKA: Květy (1843–48, 1850); Pražský posel (1846–48, 1851–53); Květy a plody (1848); Ranní list (1848–49); Obzor (1855). ■

BIBLIOGRAFIE: Úplný seznam knih vyšlých nákladem J. P. v Praze (1863); Seznam knih nákladem knihkupectví J. P. v Praze (1871); Seznam knih (divadelních her pro ochotnická divadla, románů, poučných a zábavných knih aj.) vydaných nákladem J. P., knihkupectví (1896); Seznam knih vydaných nákladem a v komisi se nalézajících firmy J. P., knihkupectví (1900). ■ **LITERATURA:** Z dob vlasteneckých (1885, ed. J. Pospíšil); Dopisy L. Štúra J. Pospíšilovi (Pacov 1919, ed. F. Frýdecký). ■ F. Palacký: ref. Zpomínky na Halič, ČČM 1837, s. 131; J. Pospíšil: Zasláno (proti tvrzení V. Hála v NL 22. 1. 1862 o nepatrných honorářích B. Němcové), NL 26. 1. 1862; F. Bouček: Kněhkupec p. J. P., NL 28. 1. 1862; E. Krásnohorská: J. K. Tyl, Osvěta 1878, s. 88, 185, 191 → Výbor z díla 2 (1956, s. 49, 67, 71); J. Neruda: J. Pospíšil, Humorist. listy 1878, s. 323 → Podbizny 1 (1951); J. Šafránek in O literární produkci původní v roce 1878 (Kolín 1879, s. 20); J. Pospíšil: Zasláno, Pokrok 31. 5., 5. 6. 1879; Δ (J. Neruda): Nakladatel dramatických děl, p. J. P., vypravuje, NL 20. 11. 1880 → České divadlo 6 (1873, s. 45); ● k sedmdesátinám (an.): Světozor 1881, s. 166; Divadelní listy 1882, s. 240; NL 14. 9. 1882; Zábavné listy 1882, s. 678 ●; A. Mattuška: O literárních stycích A. J. Vrtátka s J. P., Lit. listy 1884, s. 144; ● nekrology: (an.) Lit. listy 10, 1888/89, s. 146; Budečská zahrada 1889, s. 69; Typografia 1889, s. 42; NL 14. 3. 1889; J. L. Turnovský, Hlas národa 14. 3. 1889 + (J. L. T.), Zlatá Praha 6, 1888/89, s. 214 ●; J. Pešek: J. H. P. a syn jeho Jaroslav a Morava, ČMM 1908, s. 353; ● nekrology o J. P. ml.: -n-, Zvon 10, 1909/10, s. 256; an., Zlatá Praha 27, 1909/10, s. 213 ●; V. Kosnar: Z mého archivu 5 (dopisy J. P. J. L. Turnovskému), Venkov 13. 7. 1911; V. Č. (Červinka): Památce J. P., Zlatá Praha 30, 1912/13, s. 10, 23; an.: Několik dopisů z let obrození, Lit. rozhledy 10, 1925/26, s. 251; J. Pešek: Z galerie českých nakladatelů 3, tamtéž, s. 335 a 11, 1926/27, s. 5, 32; M. Novotný: Čtyřlístek k jubilejním dnům (dopis J. P. J. Kollárovi z 1837), Lit. rozhledy 14, 1929/30, s. 155; J. V. Šimák: Příspěvek k listáři J. K. Tyla, ČČM 1931, s. 266, 279; B. Němcová in Listy 1, 2 (1951, 1952); J. Skutil: Pospíšilův dopis T. Fryčajovi o Gallašovi z r. 1831, VVM 1956, s. 138; J. Brambora: Pospíšilové v Praze, sb. Národní obrození severovýchodních a východních Čech (Hradec Král. 1971); L. Schmid: Rod Pospíšilů, Čtenář 1984, s. 189; J. Benýšková, F. Vich in Literární Hradec Králové (Hradec Král. 1994, s. 122).

az

Ladislav Pospíšil

* 9. 3. 1820 *Hradec Králové*

† 15. 5. 1891 *Hradec Králové*

Překladatel a adaptátor romantických didaktických próz pro mládež především z německých předloh, nakladatel a knihkupec.

Podepisoval se též L. J. Pospíšil a L. A. Pospíšil. – Syn nakladatele J. H. P., v jehož závodě se vyučil knihkupcem a získal nakladatelskou praxi. V první polovině 40. let pro něho otec založil tiskárnu v Trutnově, kterou P. vedl do 1856, kdy přesídlil do rodiště a převzal rodinnou tiskárnu a později i knihkupectví; to 1877 předal synovi L. J. Pospíšilovi a 1890 i tiskárnu.

Publikovat začal P. jako osmnáctiletý v Květech překlady prózy a původní naučné články. V překladech, které pak vydával knižně převážně ve vlastním podniku, se soustředil na německé romantické a dobrodružné didaktické povídky (Ch. Schmid, A. Kotzebue, A. Dörle). V jeho literární činnosti se lze jen obtížně orientovat. Podle raného data vydání je ho možno pokládat za autora překladů podepsaných L. J. Pospíšil, jak se později podepisoval jeho syn. Sporný zůstává pseudonym Pavel Volný (připisovaný většinou, mj. i ve Vopravilově Slovníku pseudonymů, P. synovi), jímž je signována brožura *Bitva u Hradce Králové* a nedatovaný překlad anonymní povídky Uprchlíci; jeho archaické rysy (např. vysvětlování českých výrazů pomocí němčiny pod čarou aj.) se však shodují s metodou ostatních překladů a adaptací P., a mohly by tedy poukazovat k jeho autorství. Pseudonym K. Hradecký byl identifikován srovnáním textů dvou různých podepsaných vydání téhož titulu (Ch. Schmid: Jitka, hraběnka toggenburská); P. však patrně používal i dalších pseudonymů a překládal též anonymně. – V nakladatelské činnosti se orientoval hlavně na knižnice překladové prózy pro mládež a na jazykové příručky.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Karel Hradecký, K. Hradecký, (dub.) Pavel Volný, P. Volný; L., L. P., Lxxx, L...w. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** C. B. Adelung: Nový, kapesní, cizojazyčný slovník (1853, 6. vyd., české výrazy L. J. P.); Květy (1838–39). ■ **KNIŽNĚ.** *Překlady a adaptace:* A. Kotzebue: Eduard v Skotsku aneb Noc utečence (1839) + Bolemil aneb Uč se znáti pravých přátel svých (1852, pseud. K. Hradecký); F. Jakobs: Dvě Marie (1842); Ch. Schmid: Timo-

teus a Filémon (1842) + Jitka, hraběnka toggenburská (1849; vyd. 1876 pseud. K. Hradecký) + Rytíř Regensberg (1854, autor neuveden); E. Sue: Děti lásky (1850, pseud. Karel Hradecký); F. Hoffmann: Americký osadník (1851, pseud. K. Hradecký); F. Burier: Sirotek marselský (1852, podp. L. J. Pospíšil) + Krvavý nešpor sicilánský (1853); A. D. (Dörle): Mladý rybář milinský (1852, pseud. K. Hradecký) + Nalezenec (1853, podp. L. J. Pospíšil); F. S. Kifinger: Balduin aneb Koňská huně (1853, podp. L. J. Pospíšil; vyd. 1875 Balduin aneb Koňská huně, podp. L. Pospíšil st.) + Jak je v Americe aneb Oklamany dědic (1853, podp. L. J. Pospíšil); Ph. Körber: Lido-kupec aneb Příhody Ludvíka Kýsivetra (1853, podp. L. A. Pospíšil); an.: Mouřenínové v zemi Španělské (1856, podp. L. P.); an.: Uprchlíci (b. d., pseud. P. Volný, dub.). – *Ostatní práce*: Bitva u Hradce Králové (1891, pseud. Pavel Volný, dub.). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Orlice, časopis poučný a zábavný (1861, 18 čísel), Věstník hospodářského spolku v okolí kra-lohradeckém (1874–80, roč. 1–7). ■

LITERATURA: an.: ref. překl. A. Kotzebue: Eduard v Skotsku, Čes. včela 1839, s. 388.

sm

Ladislav Jan Pospíšil

* 24. 12. 1848 Trutnov

† 6. 3. 1893 Hradec Králové

Překladatel a autor knih pro mládež, knihkupec a nakladatel.

Pocházel z rodiny východočeských spisovatelů, nakladatelů a knihkopců, též literárně činných; syn Ladislava P., 1856 se s rodiči přistěhoval do Hradce Král.; zde studoval na nižší reálce, vyšší absolvoval v Praze a vstoupil tam pak na techniku. Po smrti mladšího bratra Jana, určeného za pokračovatele rodinného podniku, musel 1866 studia opustit a začal se připravovat na obchodní dráhu. Do 1869 se učil u otce, tři roky pracoval v nakl. a knihkupectví Brockhaus v Lipsku a dále u firmy Grégr a Dattel v Praze. 1877 převzal od otce knihkupectví (t. r. se oženil se svou sestřenicí, dcerou pražského nakladatele Jaroslava P.), 1890 též tiskárnu; oba podniky vedl pod jm. Jan P. Významně se angažoval ve veřejném životě Hradce Král.: 1880 se stal členem obecního zastupitelstva, 1884 městské rady a od 1885 do své smrti působil ve funkci starostova náměstka. Podílel se na založení městského muzea, Klicperova divadla a Besedy v Hradci

Král., napomáhal rozvoji škol, prosadil zboření hradeb a přispěl tak k rozšiřování města. Zemřel po záchvatu mozkové mrtvice, pohřben byl u kostelíka na Kopci sv. Jana u Nového Hradce Král.

Na podkladě domácích i cizích látek napsal knihu pohádek *Zlaté mládí*, v níž využil jak tradičních námětů (pohádky *Zlatovláska*, *Lesní panna*, *Krásná Meluzína*), tak i podnětů literárních (*Stromeček* podle H. Ch. Andersena, *Ostrov Liliput* podle J. Swifta). Traktoval je živě a dramaticky, v duchu romantické obraznosti. K novému vydání připravil pro své nakladatelství Komenského Orbis pictus a Ezopovy Bajky, byl též autorem konverzační příručky. Sporné zůstává přisouzení pseudonymu Pavel Volný, jímž je podepsán vedle faktograficky cenného spisku Bitva u Hradce Králové i nedatovaný překlad anonymní povídky Uprchlíci; ten by však byl v literární činnosti L. J. P. zcela ojedinělý a řadou v druhé polovině 19. století už archaických rysů poukazuje spíš k autorství jeho otce Ladislava P.

PSEUDONYMY: Jan Karlík, Pavel Volný (dub.).

■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Zlaté mládí (PP pro ml., 1874).

– *Ostatní práce*: Francouzsko-česká konverzační knížka s připojenými ukázkami slohu (1875, pseud. Jan Karlík). ■ UPRAVIL A VYDAL (pod pseud. Jan Karlík): Bájky Ezopovy (1874; rozšíř. vyd. 1890); Jana Amose Komenského Orbis pictus (1883). ■

LITERATURA: K. Mlynář: L. J. P. (Hradec Král. 1933). ■ an.: ref. Zlaté mládí, NL 21. 12. 1880; I. Herrmann: nekrolog, Zlatá Praha 10, 1892/93, s. 214.

vvk

Otokar Pospíšil

* 17. 2. 1871 Pardubice

† 28. 3. 1949 Pardubice

Autor povídek a divadelních her pro mládež, kritik dětského divadla a literatury, dramatik; pedagogický publicista, osvětový a sokolský pracovník.

Pokřtěn byl Ottakar Václav, podepisoval se též Otakar. – Byl nejmladším dítětem a jediným synem v početné rodině učitele na dívčí škole v Pardubicích. Záhy po jeho narození se otec stal řídícím učitelem v Opatovicích (O. n. Lab.) na Pardubicku, kde P. prožil předškolní věk a vychodil obecnou školu. 1883–87 navštěvo-

val měšťanskou školu v Hořicích, kde bydlel u své sestry učitelky, pak studoval učitelství u Hradci Král. (mat. 1891, zkouška způsobilosti 1894). Jako učitel působil na obecných školách na Pardubicku: ve Starých Ždánicích, Chvojenci, Slepoticích, v Libišanech, Černé za Bory, Borku a 1907–26 v Hořicích (po válce jako řídící učitel). 1913 byl jedním z iniciátorů založení časopisu Úhor, 1920 se podílel na založení Společnosti přátel literatury pro mládež a jako blízký spolupracovník V. F. Suka i na založení Studijní (Sukovy) knihovny literatury pro mládež. Od 1926, kdy odešel do penze, žil v Malých Svatoňovicích, kde se navíc věnoval hlavně problematice českých menšin v pohraničí (dlouhodobě spolupracoval s časopisem *Naše menšiny*). Po záboru pohraničí 1938 se vrátil do Pardubic, kde pracoval až do posledních let života ve Vlastivědném muzeu (zakladatel a kustod odboru Slavnin Pardubicka). Už za studií vypomáhal v knihovně učitelského ústavu, jako učitel se pak horlivě věnoval veřejné, osvětové a publikační činnosti: pořádal přednášky a výstavy, zakládal obecní a školní knihovny a ochotnické soubory, pro které psal dramata, režisoval i hrál, sdružoval škole odrostlou mládež ve vzdělávacích kroužcích a v Sokole, psal do krajských listů (léta spolupracoval s redakcí a administrací časopisu *Vzdělání lidu* E. Navrátila); byl předsedou ochotnické organizace v Pardubicích, předsedou učitelské jednoty Budeč v Holicích, vzdělavatelem Sokolské župy orlické; působil v Dědictví Komenského. Pohřben byl v Pardubicích.

Ve své literární tvorbě se P. věnoval dvěma oblastem: dramatům pro lidová jeviště a významněji literatuře pro mládež. Nejprve jako teoretik a kritik dětské četby propagoval realistické zachycení života a preferoval estetická kritéria při posuzování literatury pro děti, aby později své postuláty naplnil v prózách a dramatech (*Soumrak, Zloděj a jiné povídky, Zase doma, Baruška, Hrdinové* aj.), v nichž mu byly vzorem povídky V. Beneše a P. Suly. Tematicky čerpal ze svých zkušeností venkovského učitele; hrdiny jeho příběhů jsou děti sociálně slabé, odstrkované a zanedbané, přicházející z nalezinců nebo narozené v chlévech opuštěným děvečkám, po válce pak hlavně váleční sirotci. Průkopnický zasáhl do literatury pro mládež do té doby tabuizovanou tematikou dětské erotiky (*Jak děti*

milují), jíž vyvolal polemiku v odborném tisku. Po vzniku samostatného státu dal své síly do služeb ideologie národní, legionářské a sokolské a jeho prózy a hry postupně ztrácely sociální naléhavost, psychologickou přesvědčivost a citovou hloubku, charakteristickou pro jeho ranější knížky (např. 1. díl povídky *Vojtík* je sugestivním líčením života venkovského dítěte za války, 2. díl je v podstatě poučující propagací sokolské myšlenky; drama *Bez otce* končí nepravděpodobným sociálním smírem proti předloze, povídce *Panchart*, zachycující tragický osud nemanželského dítěte). Od konce 20. let P. stále více rezignoval na umělecké ambice a psal hlavně dokumentární črty z prostředí českých menšin v pohraničí (*O dětech z pomezí*) a příležitostné hry k výročí republiky (*Jeden z mnohých, Tři dny*) a sokolským slavnostem (*Na dobré cestě*). Druhou oblastí P. tvůrčího zájmu byly divadelní hry pro dospělé, ve své době často uváděné, jimiž chtěl jako ochotnický pracovník pozvednout úroveň repertoáru vesnických amatérských souborů. Náměty čerpal především ze soudobého venkovského života (*Smír, Na selském gruntě, Kletba pýchy* aj.), ale i ze sociálních zápasů dělnictva (*Světání, Slečna komptoaristka* aj.) nebo z prostředí kočujících divadelních společností (*Zlomená křídla*). Rodinná a milostná dramata hlavně ženských hrdinek jsou v nich vylíčena na pozadí politických a sociálních zvratů. Ojedinelé psal též situační veselohry (*Dobrodružství v horské chatě*), hry se sokolskou a menšinovou tematikou (*Vítězství, Vytrváme!*) a příležitostné účelové frašky (mikulášská hra *Jak čert smířil rozvaděné milence*). Časopisecky publikoval i básně. P. podíl na pracích z historie dětské literatury a teorie dětského divadla (*Dětská literatura česká, Dětské jeviště*) byl hlavně materiálový a bibliografický. Anonymně spolupracoval s O. Svobodou i na publikaci *Dítě hercem* (1919). V nakladatelských plánech (1922) uváděné rukopisy dramatu *Nad strží* a hry pro mládež *Odstrčený* vyšly patrně pod jiným názvem, podobně jako inzerovaná próza *Kdo můžeš, zvedni kámen a uhoď pod titulem Tulák* a hra *Pokoj* o jedné posteli pod titulem *Dobrodružství v horské chatě*.

ŠIFRY: O. P., P. O. ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis čes. knihovníků (1941); Českosl. divadlo (1928–33); sb. 24. září 1922 (Holice 1923); sb. Dětské jeviště

(1933); sb. Holice (1911); Jaro (1907–14); Krajem Pernštýnův (1920–22); Lid. noviny (1910, 1923–28, 1940); Malé noviny pro děti (1909–10); Malý čtenář (1912–13); Mladá stráž (1925–26); Nár. osvobození (1929); Nár. politika; Naše menšiny (1925–35); Obuvnické listy; Osvěta lidu; Osvětový věstník Podbrdská (1941); Pernštýn (Pardubice); Pokrok (Jaroměř); Rozkvět; Rudé květy (1910, 1912); Sokol; Sokolice; Sokolské besedy (1923–25, 1929); Sokolský věstník; Tribuna (1919–20); Úhor (1914 až 1943; 1929, 1937 a 1939 vzpomínky); Venkov (1926–33); Věstník Sokolské župy orlické (Hradec Král., 1922–35); Východočes. kraj (Vysoké Mýto); Vzdělání lidu (1903–14); Vzkříšení (1905–14, 1923–32); Ženský obzor (1928). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Soumrak (PP pro ml., b. d., 1910); Smír (D 1910); Za cizí hříchy (D 1911); Chvilku sokolem, Vyléčená (DD 1911; obojí samostatně 1922); Paprsky mládí (PP pro ml., 1912); Na selském gruntě (D b. d., 1913); Svítání (D 1913); Zloděj a jiné povídky (pro ml., b. d., 1914); Zase doma (D pro ml., 1915); Pět dnů komediantem (P pro ml., 1921); Až se ti zasteskne, Návrat, Rozpuklo se poupě (DD 1922); Slečna komptoaristka (D b. d., 1922); Poslední pouto (D b. d., 1922); Uškané větve (D 1922); Jak děti milují (PP pro ml., b. d., 1922); Bez otce (D pro ml., 1923, dramatizace P Panchart z kn. Soumrak); Dětská literatura česká (příručka, 1924, s V. F. Sukem); Vojtík 1, 2 (P pro ml., 1924, 1932); Zlomená křídla (D 1925); Jeden z mnohých (D 1925); Kletba pýchy (D 1925); A přece se vrátil (D 1925); Tulák (P pro ml., 1925); Baruška (P pro ml., 1926); O lásce bílých hor (D 1927); Uriáška na vsi (D 1927); Hrdinové (PP pro ml., 1928); Světlem a tmou (D b. d., 1928); Vítězství (D 1928); Tři dni (D pro ml., 1928); Ze strání a rovin (PP pro ml., 1930); O dětech z pomezí (PP pro ml., 1930); Na dobré cestě (D pro ml., 1930); Vytrváme! (D 1930); Táto, tatíčku (P pro ml., 1930); Msta (D b. d., 1931); Hana (D b. d., 1931); Dobrodružství v horské chatě (D 1931); Naše školy, buďte požehnány! (D pro ml., b. d., 1932); Svátek (D b. d., 1932, podle P J. Šíra); Kulihrášek mezi sokoly (BB pro ml., 1932; verše ke cvičení sokolského žactva od J. Kuldy); Jak čert smířil rozvadané milence (D b. d., 1933); Marné oběti (D b. d., 1934); Krajem Podkrkonoší (PP b. d., 1936, ke kresbám J. Křečka); Prodaná (D b. d., 1940); Bloudění (P pro ml., 1940); Ze všech koutů (PP pro ml., 1940); Spisovatelé beletristé Pardubic a pardubického kraje (příručka, 1941). – *Ostatní práce*: Dítě hercem (1919, an., s O. Svobodou); Naším dětem! (leták, 1922); Dětské jeviště (repertoárová příručka, 1933, s A. Skálou). ■ REDIGOVAL časopisy: Úhor (1922–26; 1922 s O. Svobodou a F. Strnadem, 1923 s O. Svobodou, F. Flosem a F. Strnadem, 1924–26 s O. Svobodou), Věstník Sokolské župy orlické (1923–25), Sokolské besedy (rubrika Beseda, 1924–25); *sborník*: 24. září 1922 (Hrst vzpomínek na zájezd prezidenta T. G. Masaryka do okresu ho-

lického, 1923); *knižnice*: Lidové jeviště (1911–13), Knihnice sokolské mládeže (1924–26). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Holice. Obraz vývoje a současnosti (1911, s A. Šafaříkem); Pod vlastním krovem. Almanach k otevření tělocvičny Sokola v Holicích (1913); Když šefík zavoněl (BB k sokolským besídkám, 1924); Kunětická hora (1948). ■

LITERATURA: V. K. Blahník in O. P.: Smír (1910); Promyk (H. Sedláček): ref. Soumrak, Vzkříšení 5, 1909/10, s. 149 + ref. Za cizí hříchy, Vzdělání lidu 8, 1910/11, s. 324 + ref. Chvilku sokolem, Vyléčená, tamtéž 9, 1911/12, s. 137 + ref. Svítání, tamtéž 11, 1913/14, s. 123; ● ref. Zloděj...: A. Jíl, Úhor 1914, s. 168; an., Zvon 15, 1914/15, s. 71 ●; Svbd. (O. Svoboda): ref. Zase doma, Úhor 1915, s. 155 + 50 let O. P., Úhor 1921, s. 31; J. Z. Stehlík: ref. Pět dnů komediantem, Úhor 1922, s. 116; V. F. S. (Suk): Erotika v dětské literatuře, tamtéž, s. 151; ● ref. Jak děti milují: F. A. Soukup, Úhor 1922, s. 166; V. F. S. (Suk), Střední škola 4, 1923/24, s. 46 ●; ● ref. Bez otce: J. Tauchman, Úhor 1923, s. 91; Promyk (H. Sedláček), tamtéž, s. 92 ●; ● ref. Vojtík 1: J. Petrus, Úhor 1924, s. 91; -l., Věstník Sokolské župy orlické 1924, s. 122; V. F. S. (Suk), NO 5. 11. 1924 ●; J. Hořejší: ref. Když šefík zavoněl, Věstník Sokolské župy orlické 1925, s. 19; ● ref. Dětská literatura česká: och- (F. S. Procházka), Zvon 25, 1924/25, s. 603; J. H. (Hloušek), NO 14. 1. 1925; V. Zelinka, Střední škola 6, 1925/26, s. 41 ●; O. Svoboda in O. P.: Tulák (1925); ● ref. Tulák: J. H. (Hloušek), NO 11. 11. 1925; Promyk (H. Sedláček), Úhor 1925, s. 152 ●; ● ref. Baruška: D. Filip, Kulturní zpravodaj 3, 1926/27, s. 157; J. Staněk, LidN 3. 3. 1927 ●; ● an. in O. P.: Hrdinové (1928); F. Homolka: ref. Ze strání a rovin, Úhor 1930, s. 177; V. F. S. (Suk): ref. Hrdinové, Střední škola 10, 1929/30, s. 75 + ref. Ze strání a rovin, tamtéž, s. 326 + ref. O dětech z pomezí, Úhor 1930, s. 191; ● k šedesátinám: an., Vzkříšení 17, 1930/31, s. 117; V. F. S. (Suk), Úhor 1931, s. 33; -Jík-, Věstník Sokolské župy orlické 1931, s. 21; -ml-, Českosl. divadlo 1931, s. 45 ●; V. F. S. (Suk): ref. Na dobré cestě, Úhor 1931, s. 74 + ref. Vojtík 2, Úhor 1932, s. 255; an.: ref. Kulihrášek mezi sokoly, Úhor 1933, s. 19; an.: ref. Dětské jeviště, Čin 1933, s. 115; Ask. (A. Skála): ref. Marné oběti, Čes. osvěta 31, 1934/35, s. 129; -btk- (V. Brtník): ref. Krajem Podkrkonoší, Zvon 36, 1935/36, s. 631; D. Filip: ref. Bloudění, Úhor 1941, s. 18; ● k sedmdesátinám: zv (Z. Vavřík), LidN 16. 2. 1941; D. Filip, Úhor 1941, s. 44 ●; zv (Z. Vavřík): ref. Spisovatelé beletristé Pardubic..., LidN 29. 6. 1941; ● ref. Ze všech koutů: D. Filip, Úhor 1941, s. 189; jšr. (J. Šnobl), Čes. osvěta 38, 1941/42, s. 181 ●; ● nekrology: J. Hostáň, LidN 29. 3. 1949; ý., Čes. lidové divadlo 1949, s. 64 ●; J. Voráček: Kritika dětské literatury ve 20. a 30. letech, ZM 1961, s. 296; Z. Zapletal a N. Siegllová in Teorie a kritika české literatury pro mládež (1985); J. Hejtych: O. P., Češtinář 7, 1996/97, č. 3.

sm